

2

2019

Letnik XXII

ISSN 1318-864X

Slovenščina v šoli predmet

Poštšina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Ivana Zajc
*Miselni procesi višjih
taksonomskih ravni v esejskem
delu splošne mature
iz slovenščine: primerjava
z esejem na mednarodni maturi*

Tjaša Kokalj
*Stališča študentov Pedagoške
fakultete UL do slovenskega
pravopisa*

Maša Krajnc in Urh Ferlež
*Pravopisna zmožnost
v različnih generacijah*

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

2

2019

Letnik XXIII

ISSN 1318-6388

Slovenščina v šoli

predmet

Vsebina

ZA UVOD

Mirjam Podsedenshek | 3

RAZPRAVE

Ivana Zajc | **Miselni procesi višjih taksonomskih ravni v esejskem delu splošne mature iz slovenščine: primerjava z esejem na mednarodni maturi**

Higher-order Thinking in Slovenian Baccalaureate Essay: Comparison with the International Baccalaureate Essay | 4

Alja Primožič | **Dvoje »Pohujšanj«: obdelava dveh uprizoritev Cankarjeve drame Pohujšanje v dolini šentflorjanski**

Two Types of Demoralisation: Discussion of Ivan Cankar's Dramatic Work Pohujšanje v dolini šentflorjanski and a Comparison of Two Performances | 14

DIDAKTIČNI IZZIVI

Tjaša Kokalj | **Stališča študentov Pedagoške fakultete UL do slovenskega pravopisa**
Faculty of Education Students' Views on Slovenian Orthography | 25

Maša Krajnc in Urh Ferlež | **Pravopisna zmožnost v različnih generacijah**
Orthographic Competence across Generations | 30

Irena Robič Selič | **Cankarjev »idealist« – vedno nov izziv**
Cankar's »Idealist« – Always a New Challenge | 36

Helena Kostelec | **Primer obravnave Levstikovega domačega branja z izdelavo knjižic**
Fran Levstik's »Martin Krpan« as Required Reading and Making of a Booklet | 43

Vera Zagoričnik Novak | **Formativno spremljanje učencev pri pisanju uradnih vabil v sedmem razredu osnovne šole**
Formative Assessment of Seventh Grade Primary School Students in Writing Formal Invitations | 54

PREDSTAVITVE

Bojana Modrijančič Reščič | **Ženske med umetnikom in človekom – Razmišljanje ob knjigi Petra Kolška**
Reci tvoji roki, da jo poljubljam | 59

Ema Sevšek | **Moja rodna domovina – lipa kot simbol slovenstva** | 64

OCENE

Janoš Železnik | **Nova pomlad?**
Dovolj bo že samo pomlad | 66

Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, pod zaporedno številko 574.

© Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2019

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno nobenega dela te revije na kakršenkoli način reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršenkoli pomnilniški medij).

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

Slika na naslovnici: Ignaz Eigner (1854–1922). Valentin Vodnik. V: Zvon, 5 (1879), nr. 1 (1. januarja 1879), p. 1. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Valentin_Vodnik_1879_Eigner.png (16. 2. 2019).

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Mag. Mirjam Podsedenshek | odgovorna urednica

Je res, da je človeku v umetnosti težko biti človek in še težje umetnik?

V tej številki prav vsak prispevek razkriva avtorjeva prizadevanja, da bi izbrano temo kar najbolje in celoviteje predstavil bralcu; obenem pa poudaril izrazito dvojnost, tudi izrazno moč jezika – njegovo pragmatično, funkcionalno rabo in umetniško moč.

V Razpravah tako Ivana Zajc s prispevkom *Miselni procesi višjih taksonomskih ravni v esejskem delu splošne mature iz slovenščine: primerjava z esejem na mednarodni maturi* ponuja razmislek o zasnovi splošne mature v slovenskih srednjih šolah, zlasti o zahtevnosti in naravnosti eseja, kriterijih in njihovem pomenu za razvoj sporazumevalne zmožnosti v slovenščini, pa tudi izbrane šolske interpretacije; Alja Primožič osvetljuje klasično delo slovenske dramatike Ivana Cankarja *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*, ga umešča v slovenski kulturni prostor s sintetično analizo dveh uprizoritev na slovenskem odru.

Tudi članek Irene Robič Selič *Cankarjev »idealist«* – vedno nov izziv sveži vedenje o Cankarjevi prozi, predvsem romanu Martin Kačur in osrednjem liku v njem; znova se srečujemo z njegovimi temeljnimi vprašanji in iskanjem človeka – posameznika in umetnika, zlasti zato, da bi ga lahko približali mlademu bralcu, srednješolcu, za šolsko rabo in osebno branje.

Kakor je resnična misel dr. Ade Vidovič Muha, da je: »Jezik človek v določenem času in prostoru,« tako imata prispevka mladih sodelavcev, Tjaše Kokalj s člankom *Stališča študentov Pedagoške fakultete UL do slovenskega pravopisa* in Maše Krajnc, Urha Ferleža o sodobni pravopisni zmožnosti med mladimi srednješolci in visokošolci tudi empirično vrednost in težo.

Vsekakor dokazujeta in potrjujeta tudi to, za kar se trudita pri svojih učencih Helena Kostelec, iz Metlike, ob obravnavi Levstikovega Martina Krpana in Vera Zagoričnik Novak pri obravnavi neumetnostnih besedil – oblikovanju ličnega zapisa, povzetka, vabila in poustvarjalnega besedila, odgovornega in samostojnega učenca, ki ve, kaj želi znati in to tudi pokaže.

Kako zelo večplastna in gibka je lahko ustvarjalna misel mladega človeka, kaže ocena Janoša Železnika, ko piše o postavitvi izvirne gledališke uprizoritve Eve Ostanek *Nova pomlad*, in Ema Sevšek, ko poroča o srečanju nagrajencev 11. natečaja »Moja rodna domovina - Lipa kot simbol slovenstva« z domovinsko tematiko.

Razmislek ob knjigi Petra Kolška, *Reci tvoji roki, da jo poljubljam*, tematsko tesno povezan z osebnim življenjem Ivana Cankarja, ki ga je oblikovala Bojana Modrijančič Rešič, nas znova privede k prvinskemu – umetnosti in vzgibih zanjo. Tudi tako je ustvarjalni krog lahko sklenjen, vedno znova nas vodi k lepemu.

Uredništvo: mag. Mirjam Podsedenshek (odgovorna urednica), dr. Lara Godec Soršak (Pedagoška fakulteta Ljubljana), Mira Hedžet Krkač (Zavod RS za šolstvo), mag. Mojca Honzak (Osnovna šola Riharda Jakopiča v Ljubljani), dr. Boža Krakar Vogel (Filozofska fakulteta v Ljubljani), dr. Maja Melinc Mlekuž (Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko), Bojana Modrijančič Rešič (Šolski center Nova Gorica), Vlado Pirc (Zavod RS za šolstvo), dr. Igor Saksida (Pedagoška fakulteta Ljubljana), dr. Miha Vrbinc (Deželni svet za Koroško)

Naslov uredništva: Zavod RS za šolstvo, OE Nova Gorica (za revijo Slovenščina v šoli), Erjavčeva ulica 2, 5000 Nova Gorica; tel. 05/330 80 79; mirjam.podsedenshek@zrss.si

Urednica založbe: Simona Vozelj

Jezikovni pregled: Katja Križnik Jeraj

Prevod povzetkov: Ensitra prevajanje, Brigita Vogrinec s. p.

Oblikovanje: Simon Kajtna

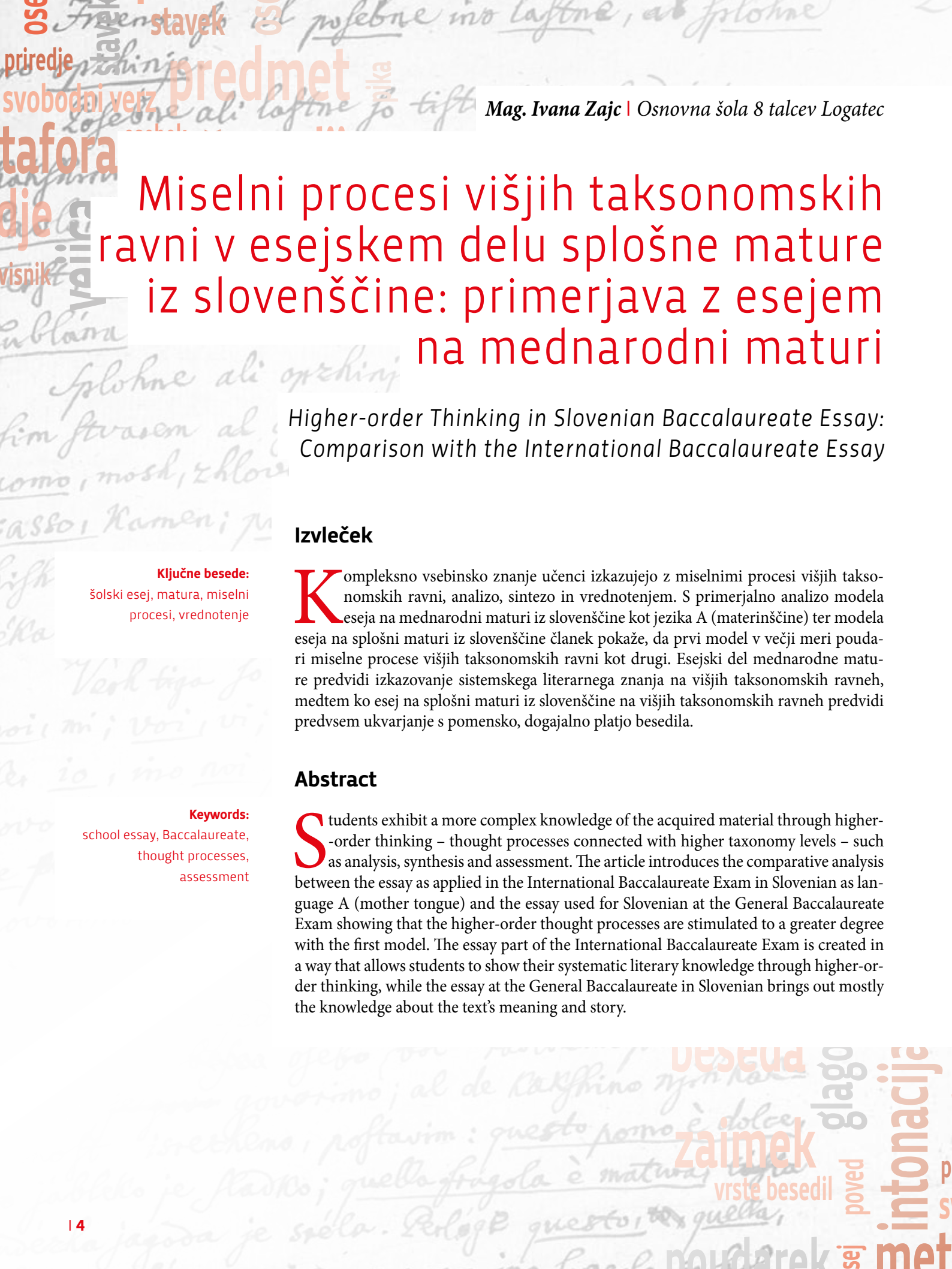
Prelom: Design Demšar d. o. o.

Tisk: Present d.o.o.

Naklada: 470 izvodov

Naročila: ZRSŠ – Založba, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana; faks: 01/300 51 99; založba@zrss.si

Letna naročnina (3 številke): 35,00 € za šole in druge ustanove, 26,25 € za individualne naročnike; 12,50 € za dijake, študente, upokojece; za naročnike iz tujine 40,00 €; cena posamezne enojne številke v prosti prodaji je 13,00 €; v cenah je vključen DDV

Miselni procesi višjih taksonomskih ravni v esejskem delu splošne mature iz slovenščine: primerjava z esejem na mednarodni maturi

Higher-order Thinking in Slovenian Baccalaureate Essay: Comparison with the International Baccalaureate Essay

Izveleček

Kompleksno vsebinsko znanje učenci izkazujejo z miselnimi procesi višjih taksonomskih ravni, analizo, sintezo in vrednotenjem. S primerjalno analizo modela eseja na mednarodni maturi iz slovenščine kot jezika A (materinščine) ter modela eseja na splošni maturi iz slovenščine članek pokaže, da prvi model v večji meri poudari miselne procese višjih taksonomskih ravni kot drugi. Esejski del mednarodne mature predvidi izkazovanje sistemskega literarnega znanja na višjih taksonomskih ravneh, medtem ko esej na splošni maturi iz slovenščine na višjih taksonomskih ravneh predvidi predvsem ukvarjanje s pomensko, dogajalno platjo besedila.

Abstract

Students exhibit a more complex knowledge of the acquired material through higher-order thinking – thought processes connected with higher taxonomy levels – such as analysis, synthesis and assessment. The article introduces the comparative analysis between the essay as applied in the International Baccalaureate Exam in Slovenian as language A (mother tongue) and the essay used for Slovenian at the General Baccalaureate Exam showing that the higher-order thought processes are stimulated to a greater degree with the first model. The essay part of the International Baccalaureate Exam is created in a way that allows students to show their systematic literary knowledge through higher-order thinking, while the essay at the General Baccalaureate in Slovenian brings out mostly the knowledge about the text's meaning and story.

Ključne besede:

šolski esej, matura, miselni procesi, vrednotenje

Keywords:

school essay, Baccalaureate, thought processes, assessment

V članku¹ primerjamo zasnovo esejskega dela splošne mature pri slovenščini in esejskega dela mednarodne mature iz slovenščine kot materinščine (jezika A) na višji ravni. Ugotavljamo, da esejski del mednarodne mature iz slovenščine predvidi izkazovanje sistemskega literarnega znanja na višjih taksonomskih ravneh, medtem ko esej na splošni maturi iz slovenščine na višjih taksonomskih ravneh predvidi predvsem ukvarjanje s pomensko, dogajalno platjo besedila. Ker je esej pri splošni maturi iz slovenščine usmerjen predvsem v povzemanje vsebine književnih besedil, zapostavi sistemsko literarno znanje in poznavanje družbeno-zgodovinskega konteksta literarnih del.

0 Uvod

Različne taksonomije miselnih procesov na višje ravni uvrščajo predvsem analizo, sintezo in vrednotenje (prim. Bloom idr. 1984; Anderson idr. 2001; Marzano in Kendall 2007). Slovenski strokovnjaki za didaktiko oz. didaktiko književnosti poudarjajo potrebo po njihovem vključevanju v pouk literature (prim. Marentič Požarnik 1995; Krakar Vogel 2004; Čokl 2000; Žbogar 2007, 2013, 2014a, 2014b, 2015; Saksida 2007; Kordigel Aberšek 2008; Marentič Požarnik in Plut Pregelj 2009; Krakar Vogel in Blažič 2012: 19–20; Jožef Beg 2015). Posebej se zdi to relevantno za srednješolsko obdobje, saj mladostniki po 16. letu že kažejo znake kognitivnega razvoja na nivoju odraslosti (prim. Čokl 2000: 12). V članku se ukvarjam z esejem na splošni maturi, ki je kljub eksterenosti povezan z učnim procesom na gimnaziji, saj je vsako ocenjevanje znanja vpeto v pouk kot celoto (Marjanovič Umek 2008). Kot zapiše Igor Saksida (2017a: 10), mora ta zaključni izpit gimnazijskega izobraževanja kot zrelostni izpit spodbujati razvoj kritičnega mišljenja in reševanja problemov. To velja tudi za šolski esej na literarno temo pri slovenščini, ki predvideva, da dijak samostojno tvori besedilo. Naloga se zgleduje po načelih esejistike, npr. avtorjevem osebnem razpravljalnem pristopu, ki se odraža v izvirnem preoblikovanju obstoječega znanja v novo znanje (Poniž 1994: 36). Tako naj bi dijak pri šolskem eseju na podlagi kompleksnih miselnih procesov samostojno oblikoval zamisli in jih argumentiral, ne pa zgolj ponavljal že znane, naučene informacije.

Dijak naj bi pri šolskem eseju na podlagi kompleksnih miselnih procesov samostojno oblikoval zamisli in jih argumentiral, ne pa zgolj ponavljal že znane, naučene informacije.

V prispevku predstavimo miselne procese višjih taksonomskih ravni in utemeljimo njihov pomen v šolski praksi, nato se natančneje ukvarjamo z miselnim procesom vrednotenja, ki je navadno na vrhu taksonomskih pregledov (Bloom idr. 1984; Marzano in Kendall 2007), je tudi zadnja stopnja šolske interpretacije literarnih besedil (Krakar Vogel 2004). V prispevku sledimo predlogu, da bi bilo treba za prenovu mature iz slovenščine analizirati različne modele maturitetnega izpita, tudi mednarodno maturo (Saksida 2016). V ta namen napravimo primerjalno analizo modela eseja pri splošni maturi iz slovenščine in modela eseja pri mednarodni maturi iz slovenščine kot materinščine (jezika A), ki poteka na dveh ravneh, osnovni in višji. Ker esejski del splošne mature iz slovenščine poteka le na višji ravni, smo ga primerjali z esejem na mednarodni maturi na višji ravni.

Preverimo, katere miselne procese višjih taksonomskih ravni predvidita, znotraj teh pa natančneje analiziramo miselni proces vrednotenja. Izsledki primerjalne analize so temelj za evalvacijo esejskega dela aktualne splošne mature iz slovenščine in predloge za njegove izboljšave z vidika miselnih procesov višjih taksonomskih stopenj.

¹ Članek je nastal v okviru doktorskega študija na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pod mentorstvom dr. Alenke Žbogar. Pričujoči prispevek temelji na seminarski nalogi, ki je nastala pod mentorstvom dr. Igorja Saksida. Avtorico pri raziskovanju podpira Univerzitetna ustanova ing. Lenarčič Milana.

1 Miselni procesi višjih taksonomskih ravni

Skupna lastnost miselnih procesov višjih taksonomskih ravni je kompleksnost. Kompleksni miselni procesi so nujni za usvajanje in izkazovanje kompleksnejših vrst znanja.

Skupna lastnost miselnih procesov višjih taksonomskih ravni je kompleksnost. Kompleksni miselni procesi so nujni za usvajanje in izkazovanje kompleksnejših vrst znanja. To je pri gimnazijskem pouku književnosti pri slovenščini, ki ga določa sistemska literarnodidaktična paradigma, literarno znanje, ki se deli na:

- literarnoteoretsko znanje, ki naj bo sistematično in literaturo predstavlja kot sistem, ki ga določajo mnogi dejavniki;
- literarnozgodovinsko znanje, ki je sistematično in poglobljeno poznavanje literarnoter kulturnozgodovinskih obdobj, pa tudi pglavitnih predstavnikov in del slovenske ter svetovne književnosti (Krakar Vogel in Blažič 2012: 22–23);
- splošno razgledanost (Krakar Vogel 2004: 49–53).

Na razlike med kompleksnostjo in zahtevnostjo opozarja Leslie Owen Wilson (2014). Kompleksnost razume kot lastnost procesov, ki jih možgani uporabljajo za to, da se ukvarjajo z informacijami, zahtevnost pa kot trud, ki ga učenec vloži na določenem nivoju kompleksnosti za to, da doseže nek napredek v znanju. Problem nastane, ker učitelji mislijo, da povečanje zahtevnosti nujno pomeni tudi povečanje kompleksnosti. Ne razlikujejo namreč med obema konceptoma, zato učencem dajejo večjo količino nalog istega tipa, namesto da bi jim dajali kompleksnejše naloge.

V monografiji *Kako spodbujati razvoj mišljenja* Alenka Kompare in Tanja Rupnik Vec opišeta dva sistema mišljenja (2016: 25): »Za sistem 1 je značilno hitro, avtomatizirano in nereflektirano procesiranje informacij, medtem ko je kognitivno procesiranje v sistemu 2 počasnejše, zaporedno, vključuje miselni napor, je zavestno nadzorovano in samorefleksivno.« Da se naučijo o informacijah razmišljati in z njimi ravnati, je treba učencem poleg vsebinskih znanj posredovati tudi načine in strategije, kako z znanjem ravnati (Kompare in Rupnik Vec 2016: 69). Miselni procesi višjih ravni so razširjena raba mišljenja v primerjavi z miselnimi procesi nižjih ravni, ki pomenijo rutino, mehanicistično aplikacijo. V praksi učitelj pogosto posreduje znanje učencu, ne da bi pričakoval, da bo ta z znanjem upravljal, da bi se soočil z določenimi izzivi. Če niso eksplicitirani med osrednjimi cilji izobraževanja, se lahko miselne procese višjih taksonomskih ravni hitro zapostavi, posredovano znanje pa ostane inertno (Newman 1992: 66).

1.1 Analiza in sinteza

Po Bloomovi taksonomiji (Bloom idr. 1984) miselni procesi višjih taksonomskih stopenj, tj. analiza, sinteza in vrednotenje, sledijo razumevanju in uporabi znanja. Poleg tega gradijo kritično mišljenje. Izkazuje ga posameznik, ki se ne pusti prepričati mehanizmom, ki informacije vnaprej, brez dokazovanja predpostavljajo kot resnične (npr. avtoritetam), ampak dejstva sistematično preverja, svojo kritično naravnost pa usmeri tudi v lastne predpostavke in postopke (Kompare in Rupnik Vec 2016: 18).

Analiza je določanje razmerij med deli in celoto, njihovo razlikovanje, organiziranje ter pripisovanje pomena celoti. Na ta način se oblikuje nova posplošitev, ki jo lahko učenec aplicira na nove primere (Bloom 1984; Anderson idr. 2001: 79; Marzano in Kendall 2007). Posploševanje pomeni oblikovanje novih informacij iz podatkov, ki jih učenec že pozna, analiza je torej razširitev znanja na podlagi induktivnega sklepanja. Metodični sistem šolske interpretacije umetnostnih besedil analizo predvidi pri pojasnjevanju težjih mest v besedilu, razčlenjevanju pomenske zgradbe in analizi struktur ter organizacijskih načel, ki pomeni npr. povezovanje elementov besedila z njegovo idejo (Krakar Vogel 2004: 99). Z miselnim procesom sinteze posameznik oblikuje izvirno rešitev, ki ne izhaja izključno

Z miselnim procesom sinteze posameznik oblikuje izvirno rešitev, ki ne izhaja izključno iz induktivnega sklepanja in temelji na več različnih virih, ne na enem samem.

iz induktivnega sklepanja in temelji na več različnih virih, ne na enem samem (Bloom 1984; Marzano in Kendall 2007). Bloom s sodelavci (1984: 166–167) sintezo razume kot samostojno oblikovanje nečesa novega, brez ozira na družbene avtoritete. To nasprotuje pristopom do znanja, ki učenca postavljajo v vlogo konzumenta ali kritika idej, ne pa v vlogo njihovega oblikovalca, ki ideje producira in organizira. Barica Marentič Požarnik (1995: 29–30) opozarja na omejeno razumevanje sinteze, ki se pogosto pojavlja tudi pri pouku književnosti: »O sintezi govorimo le takrat, kadar prispevajo odgovori kaj bistveno novega, vsaj z vidika učenca. Ne smemo pa tega področja ustvarjalnosti preveč omejiti, na primer le na estetsko vzgojo (prosto spisje /.../).« Podobno avtorji prenovljene Bloomove taksonomije pri stopnji »ustvarjati«, ki ustreza stopnji sinteze, opozarjajo, da ne gre za popolnoma svobodno ustvarjalno ekspresijo, ampak za to, da učenci oblikujejo (z njihovega vidika) originalno sporočilo. Vsakršno pisanje še ne spada v kategorijo ustvarjanja oz. sinteze, saj lahko vključuje tudi zgolj spominsko beleženje dejstev oz. razumevanje informacij (Anderson idr. 2001: 85).

1.2 Vrednotenje

Ko sprejemamo določene vsebine, se ljudje do njih opredeljujejo, jih presojujejo in ocenjujejo, je zapisal Bloom s sodelavci (1984: 186) ter dodal, da je večina takih presoj izrazito egocentričnih, saj izhajajo iz posameznikovega odnosa do njih. Če je denimo nekaj v korist njemu, bo to ovrednotil visoko, sicer pa nižje. Poleg tega smo ljudje nagnjeni k hitremu ocenjevanju brez premisleka o različnih vidikih, rezultat pa je prej mnenje kot vrednotenje oz. vrednostna ocena. Presojanje je pri sprejemanju vsebin vselej prisotno, ni pa vedno utemeljeno in sistematično izpeljano s pomočjo kompleksnih miselnih procesov. Podajanje mnenj v primerjavi z vrednotenjem nima jasnega temelja, medtem ko vrednotenje upošteva množico lastnosti fenomena, ki ga presoja, nudi jasnejšo sliko kriterijev ter referenčnih okvirjev, na katerih temelji, in upošteva ugotovitve z nižjih taksonomskih stopenj, denimo faze analize. Učinkovito vrednotenje je bolj kognitivno kot čustvene narave (Bloom idr. 1984: 185–186).

Vrednotiti pomeni nekaj ocenjevati na podlagi določenih kriterijev in standardov. Standardi so bodisi kvalitativni (Je nekaj dovolj dobro?) bodisi kvantitativni (Je nečesa dovolj?), aplicirajo se na kriterije (Anderson idr. 2001: 83). Notranji kriteriji temeljijo predvsem na oceni konsistentnosti, logični ustreznosti in odsotnosti notranjih napak. Zunanji kriteriji ocenjujejo npr. učinkovitost, ekonomičnost ali uporabnost za doseganje specifičnih ciljev (Bloom idr. 1984: 186–187). Pri vrednotenju književnosti so kriteriji predvsem estetski, etični in spoznavni (Krakar Vogel in Blažič 2012: 15). Oboji so povezani z učenčevim vsebinskim znanjem. Primer vrednotenja literarnega dela na podlagi notranjih kriterijev je preverjanje ustreznosti njegove oblike. Po drugi strani vrednotenje na podlagi zunanjih kriterijev temelji npr. na primerjavi z drugim izdelkom. Boža Krakar Vogel (2004) vrednotenje kot najvišjo stopnjo šolske interpretacije literarnih del razume kot proces, ki je usmerjen k odnosu med strukturnimi in pomenskimi oz. idejnimi plastmi književnega besedila. Alenka Žbogar (2013: 56) zapiše, da je vrednotenje rezultat visoke stopnje sinteze, ki z bralčevimi vrednostnimi merili vzporeja mnoge elemente literarnega besedila in njegovega konteksta.

Vrednotenje predvidi dobro strukturirano argumentacijo, v nasprotnem primeru gre le za simplificirano podajanje mnenj, npr. na način krožnih argumentacij, kot je: *mislím, da to ni prav, ker je nemoralno*. Pri argumentiranju posameznik določi sklep (trditev) in razloge (premise), nato pa presoja njihovo kakovost in se odloči, ali ga argumenti prepričajo ali ne (Kompore in Rupnik Vec 2016: 129). Argumentiranje vključuje več miselnih procesov višjih taksonomskih ravni, posebej sintezo, pri kateri učenec na podlagi različnih zunaj- in znotrajbesedilnih informacij sintetizira sklep in ga argumentira.

Pri vrednotenju književnosti so kriteriji predvsem estetski, etični in spoznavni.

Pri vrednotenju učenec izpostavi *pozitivne in negativne lastnosti* operacije ali predmeta ter oblikuje oceno, ki se vsaj deloma nanaša na te lastnosti (Anderson idr. 2001: 84). Vrednotenje ni razporejanje fenomenov v kategoriji »dobro« ali »slabo«, ampak je kompleksnejše. Primer je vrednotenje literarnih likov, ki nikakor ne pomeni, da jih preprosto moralno presojava in delimo na dobre in zle, kar je po Williamu F. Touponcu (1995: 175) značilno za branje po načelu alegorije. To literarne like, dogodke in simbole v književnem besedilu razume kot simbole za neke abstraktne ideje, besedilo pa reducira na moralno razlago teh idej v obliki pripovedi (Touponce 1995: 176).

2 Primerjalna analiza modelov eseja na maturi z vidika miselnih procesov višjih taksonomskih ravni in vrednotenja

V nadaljevanju s primerjalno analizo modelov eseja na maturi ugotavljamo, katere miselne procese višjih taksonomskih ravni posamezen model eseja vključi in kako predvidi miselni proces vrednotenja. Čeprav se na splošni maturi v Sloveniji lahko piše šolski esej tudi v jezikih manjšin na področjih države, kjer živita, v članku obravnavamo le esejski del splošne mature iz slovenščine. Ker se ta matura iz slovenščine izvaja le na višji ravni, v primerjalno analizo vključimo model eseja na mednarodni maturi na višji od dveh ravni. Modela sta primerljiva zato, ker gre za pisne oz. esejske dele mature iz materinščine, ki predvidevajo tudi literarno temo; obravnava zajame esejske naloge iz zadnjih štirih let.

2.1 Predstavitev vključenih modelov eseja na maturi

Izpitna pola 1 na splošni maturi iz slovenščine je šolski esej na literarno temo, ki ga dijaki pišejo na podlagi (navadno dveh) književnih besedil iz razpisanega tematskega sklopa. Ta esej prispeva 50 % vseh točk na maturi iz slovenščine; dijaku prineseta vsebina eseja 30 % in jezik 20 % točk. Izbira lahko med razpravljalnim ali razlagalnim oz. interpretativnim esejem, oba se izvajata le na enem nivoju. Razlagalni oz. interpretativni esej se piše na podlagi odlomka iz enega od določenih literarnih besedil (*Maturitetni* 2018), s katerimi so dijaki seznanjeni več kot leto vnaprej.

Mednarodna matura² se v Sloveniji izvaja od leta 1990, oktobra 2018 pa je praznovala 50-letnico obstoja. Program je namenjen dijakom zadnjih dveh letnikov srednje šole (Mednarodna matura 2018). V članku se ukvarjamo z esejskim delom mednarodne mature iz slovenščine kot jezika A (materinščine) višje ravni. V tem okviru dijaki pišejo tri pisne naloge: literarni komentar oz. analizo neznanega besedila, ki h končni oceni prispeva 20 %, esej o najmanj dveh literarnih delih, ki so jih dijaki usvojili, in esej o svetovni književnosti, ki prineseta vsak 25 % končne ocene. Pri prvi esejski nalogi dijak za pisanje izbere enega izmed dveh odlomkov književnih besedil, s katerima ni seznanjen vnaprej. Navodilo druge esejske naloge opozarja, da kandidat za pisanje izbere eno esejsko vprašanje. Ta so razdeljena po sklopih: pesništvo, roman, kratka pripovedna proza, dramatika in esej. Posamezen sklop vsebuje po tri izbirna vprašanja; dijak izbere enega od sklopov in znotraj tega eno od vprašanj. Esej o svetovni književnosti, ki enega izmed obravnavanih besedil interpretira in uvrsti v literarni sistem.

² Mednarodna matura je nekaj drugega kot evropska matura (»European Baccalaureate«), ki je v vsakem primeru dvojezična in se izvaja na evropskih programih, ki ga v Sloveniji (še) ni.

2.2 Esejski del splošne mature iz slovenščine

Navajamo primera navodil najprej za razpravljalni esej, nato za interpretativni esej iz modula eseja na splošni maturi iz slovenščine (Slovenščina 2016). Poudarjene so navedbe posameznih miselnih procesov:

V romanih Ana Karenina in Ločil bom peno od valov spoznamo izvenzakonski razmerji glavnih ženskih oseb. Ali bi znali predstaviti, kakšne so bile razmere v Anini in Eličini družini v času, ko začneta navezovati izvenzakonski razmerji? Kaj je Ano in Elico pritegnilo pri Vronskem in Andiju? Iz vsakega romana predstavite dogodek, ko ženski spoznata, da sta se zaljubili. Primerjajte družbene in osebnostno-čustvene razloge, zaradi katerih Ana in Vronski v svojem razmerju ne moreta biti srečna, Elica in Andi pa sta lahko. Presodite, kateri od obeh ljubimcev (Vronski ali Andi) je za svojo ljubezen pripravljen več tvegati /poudarki I. Z./ (Slovenščina 2016).

/ob odlomku iz L. N. Tolstoj: Ana Karenina, 2. knjiga/ Serjoža zaradi napetosti v družini pogosto doživlja duševne stiske. Ena od njih je prikazana tudi v odlomku. Ali bi znali umestiti odlomek v celotno dogajanje in ponazoriti otrokove prejšnje stiske z dvema prizoroma iz romana? Kako se v odlomku kaže nasprotje med dečkovo zunanjo podobo in vedanjem ter njegovimi resničnimi občutji? Pojasnite, kako je v odlomku prikazan Serjožev odnos do očeta, in razložite, kako sta na ta odnos vplivala tako oče kot mati. Presodite, ali je otroška stiska, prikazana v romanu, značilna le za 19. stoletje ali je brezčasna /poudarki I. Z./ (prav tam).

Zgornji navodili sta reprezentativni za esejska navodila na splošni maturi iz slovenščine, ki navadno predvidevajo: umeščanje delov književnega besedila v njegovo celoto, predstavljane, povzemanje, označevanje likov, ponazarjanje, primerjanje, pojasnjevanje, razlago in presojanje.³ Ugotavljamo, da večina zgoraj poudarjenih miselnih procesov spada v kategorijo razumevanja, tj. drugo stopnjo od šestih po prenovljeni Bloomovi taksonomiji (Anderson idr. 2001). Razumevanje je proces nižje taksonomske ravni, pri katerem se v obstoječe znanje vgradi novo znanje (Anderson idr. 2001: 70). Miselni procesi znotraj kategorije razumevanja, ki jih vključuje model eseja na splošni maturi iz slovenščine, so:

- *dajati primere*, kar pomeni, da učenec samostojno oblikuje primer za določen koncept oz. neko načelo, ki ga ni srečal ob usvajanju snovi (Anderson idr. 2001: 71–72);
- *povzemati*, kar pomeni ustvariti reprezentacijo nekih informacij in jih z abstrahiranjem povzeti (prav tam: 73);
- *primerjati*, kar pomeni najti razlike ter podobnosti med dvema ali več predmeti, dogodki, zamislili, problemi ali situacijami (prav tam: 75);
- *razlagati*, kar pomeni, da lahko učenec oblikuje in rabi vzročno-posledični model nekega sistema, ki lahko temelji na formalni teoriji ali na učenčevem raziskovanju ter izkušnjah (prav tam: 75–76).

Poleg miselnih procesov nižjih taksonomskih ravni model eseja na splošni maturi iz slovenščine mestoma predvidi tudi miselni proces analize. Spodbuja namreč k razčlenjevanju snovi na njene sestavne dele in določanju, kako so ti povezani med seboj ter s celotno strukturo. Analiza je predvidena tam, kjer esejska naloga vključuje razločevanje, organiziranje in določanje vidika, vrednot, namena itd. posameznih informacij (prav tam: 79–82).

³ Podobno je tudi v opisu kriterijev ocenjevanja, kjer v interpretativnem eseju ocenjujejo »kakovost ciljnih ravnin razlage besedil: prepoznavanja, poimenovanja, razumevanja pomena in vloge sestavin, vrednotenja in uvrščanja/umestitve« (Ambrož idr. 2015: 12), v razpravljalnem pa »kakovost problemske obravnave snovi: primerjanja, razčlenjevanja, posploševanja, utemeljevanja trditev in vrednotenja« (Ambrož idr. 2015: 11).

Ugotavljamo, da so miselni procesi višjih taksonomskih ravni v modelu eseja na splošni maturi iz slovenščine prisotni tudi v zahtevi po ovrednotenju posameznih elementov, kar implicira analizo in sintezo. Vrednotenje je v modelu eseja na splošni maturi iz slovenščine redno predvideno, njegova kakovost se preverja v ocenjevalnih obrazcih obeh tipov eseja (v sklopu Vsebina) (Ambrož idr. 2015: 11–12). Dijak vrednoti predvsem določene fiktivne like (Slovenščina 2013) in njihova ravnanja (Slovenščina 2014), poleg tega vrednotno vzporeja dogajanje v knjigi in sodobne družbene pojave (Slovenščina 2015). Znanje, ki ga dijak uporabi pri argumentiranju v tovrstni esejski nalogi, obsega predvsem poznavanje dogajanja v literarnem delu, ne pa »uporabno in sistemsko literarno znanje o literarnih in kulturnih pojavih s sinhrono in diahrono perspektive« (Krakar Vogel in Blažič 2012: 16) po načelih sistemske literarnodidaktične paradigme. Primer je naslednje esejsko navodilo:

V vseh treh dramskih besedilih se zgodijo umori. Osrednji dramski liki Klavdij, Kantor in Möbius morijo iz različnih razlogov. Ali bi znali označiti vse tri dramske like? Pojasnite razloge za njihov zločin in primerjajte, kako se spopadajo s posledicami zločina. Opredelite se do njihovega ravnanja po storjenem umoru. (Slovenščina 2014.)

Zadnji del esejske naloge omogoča vrednotenje dejanj literarnih oseb, ki pa je lahko reducirano tudi na mnenje (to je »dobro« oz. »slabo«), če vrednotna ocena ni koherentno argumentirana. Da bi se pri takem vprašanju izognili zgolj reprodukciji spominskega znanja, bi bilo smiselno vprašanja zastaviti na višjih taksonomskih ravneh.

2.3 Esejski del mednarodne mature iz slovenščine

Dijak se pri esejskem delu mednarodne mature iz slovenščine kot jezika A na problemsko esejsko vprašanje odzove s samostojno oblikovano zamisljivo oz. idejo, ki jo mora učinkovito argumentirati s primeri (Language A 2011: 10). Pri prvem tipu eseja argumentacija izhaja iz konkretnih citatov (odlomka) literarnega besedila, poleg tega dijak vrednoti avtorjeve formalne in stilne izbire ter utemelji, kako vplivajo na pomen besedila (Paper 1 HL 2018). Kandidat pri drugem tipu eseja primerja in v literarni sistem umesti najmanj dve izbrani književni besedili (Paper 2 HL 2018). Poleg tega vrednoti rabo literarnih konvencij v književnem besedilu, kar utemelji s primeri iz literarnih del. Tretji tip eseja na temo svetovne književnosti daje poudarek interpretaciji književnega besedila in njegovi umestitvi v sistem književnosti, pa tudi v družbeni ter zgodovinski kontekst.

Model eseja na mednarodni maturi dijaku zastavi problemsko vprašanje, ki se ga mora, če želi prejeti visoko oceno, lotiti z integracijo kompleksnega znanja in miselnih procesov višjih taksonomskih ravni. Ti sicer niso eksplicirani v navodilih, najdemo pa jih v kriterijih ocenjevanja. Poleg znanja in razumevanja ter uporabe mednarodna matura predvidi tudi analizo, sintezo in vrednotenje. Kot je navedeno v vodniku za mednarodno maturo iz jezika A, dijak analizira učinke, ki jih imajo na bralca jezik, struktura, tehnika in literarni stil, kar v esejskem delu splošne mature iz slovenščine ni izpostavljeno. Zgled mednarodne mature je tudi napotilo, naj dijak razpravlja o tem, kako produkcija in recepcija vplivata na podobo književnih besedil. Poleg tega primerja tudi formalne vidike, vsebino in kontekst nastanka literarnih del, ki jih na višji zahtevnostni ravni eseja tudi ovrednoti (Language A 2011: 10). Tako esejski del mednarodne mature predvidi sistemsko literarno znanje, tj. literarnozgodovinsko, literarnoteoretsko in splošno znanje, kar ustreza sistemski literarnodidaktični paradigmi. Dijak pri esejskem delu splošne mature svoje vrednotne ocene argumentira na podlagi več različnih informacij (oblikovnih oz. stilnih lastnosti teksta, njegovega pomena, konteksta nastanka, primerov iz drugih literarnih del itd.). Vrednotenje torej izhaja iz sistemskega znanja, ki ga dijak procesira z miselnimi procesi višjih taksonomskih ravni.

3 Sklep

Vrednotiti pomeni
nekaj ocenjevati na
podlagi določenih
kriterijev in
standardov ter z
dobro strukturirano
argumentacijo.

Poleg vsebinskih znanj učenci v šoli usvajajo procesna znanja, tj. načine oz. strategije, kako lahko o podatkih razmišljajo in z njimi ravnajo. Kakovostno vsebinsko znanje se razvija z miselnimi procesi višjih taksonomskih ravni: analizo, sintezo in vrednotenjem. Njihova skupna lastnost je kompleksnost, tj. lastnost procesov, ki jih možgani uporabljajo za to, da se ukvarjajo z informacijami. Kompleksnost se razlikuje od zahtevnosti, ki pomeni učenčev trud za napredek v znanju. Miselni proces analize obsega določanje razmerij med deli in celoto, njihovo razlikovanje, organiziranje ter pripisovanje pomena celoti. V okviru analize se z induktivnim sklepanjem oblikuje nova posplošitev, ki jo lahko učenec aplicira na nove primere. Sinteza je oblikovanje izvirne rešitve oz. novega znanja, ki ne izhaja izključno iz induktivnega sklepanja in temelji na več različnih virih. Vrednotiti pomeni nekaj ocenjevati na podlagi določenih kriterijev in standardov ter z dobro strukturirano argumentacijo. Ne gre le za razporejanje fenomenov v kategoriji »dobro« ali »slabo«, ampak za oblikovanje ocene glede na pozitivne in negativne lastnosti določenega predmeta.

Ugotavljamo, da so v modelu eseja na splošni maturi iz slovenščine predvideni predvsem miselni procesi na nižji taksonomski ravni razumevanja. Model eseja na mednarodni maturi daje po drugi strani večji poudarek miselnim procesom višjih taksonomskih ravni. Vrednotenje je predvideno v obeh obravnavanih modelih eseja na maturi, a učinkoviteje v esejskih vprašanih na mednarodni maturi. Ta so problemska in dijaka spodbudijo k oblikovanju (zanj originalnih) rešitev, ki jih argumentira s podatki iz različnih virov. Pri argumentaciji uporabi sistemsko znanje o formalnih vidikih besedila – o jeziku, strukturi, tehniki in stilu, ki jih poveže s pomenskimi vidiki literarnega dela. Tako dijak samorefleksivno ugotavlja, kako besedilo s formalnimi sredstvi nanj učinkuje, kar v esejskem delu splošne mature iz slovenščine umanjka. Poleg tega esejski del mednarodne mature piščočega spodbuja, da v argumentacijo vključi poznavanje konteksta nastanka literarnega dela, njegovega žanra, literarnih konvencij idr. Tako model eseja na mednarodni maturi na najvišjih taksonomskih ravneh preverja dijakovo znanje. Gre za sistemsko literarno znanje, tj. literarnozgodovinsko, literarnoteoretsko in splošno znanje, kar ustreza sistemski literarnodidaktični paradigmi, ki določa gimnazijski pouk književnosti. V esejskem delu splošne mature pri slovenščini je to nekoliko zapostavljeno, saj dijak vrednoti predvsem pomenske dimenzije književnega dela oz. fiktivno dogajanje med literarnimi liki in aktualne družbene pojave. Tako model eseja na maturi tvega, da se vrednotenje simplificira zgolj v podajanje mnenj brez ustrezne argumentacije na podlagi sistema literarnega znanja. Do podobnih zaključkov je privedla raziskava Igorja Saksida (2017b), ki je analiziral navodila in opisnike predvidenih dosežkov v maturitetni izpitni poli iz leta 2014. Avtor je dokazal, da spodbujajo reproduktivni pouk, ki dijaka usmerja k podrobnemu spoznavanju in povzemanju vsebine literarnih besedil, zanemari pa povezavo z literarnosistemskim ter družbenim kontekstom in zunaj- ter znotrajliterarnimi merili za vrednotenje književnosti. Saksida (2017b: 216) predlaga učinkovite primere za prenovljeni esej na maturi, ki bi bil zasnovan problemsko in bi bil v manjši meri usmerjen v obnovo dogajanja v besedilih, v večji meri pa v primerjavo ter vrednotenje literarnih del ob upoštevanju zgodovinskega in sodobnega konteksta.

Viri in literatura

Ambrož, Darinka idr., 2015: *Predmetni izpitni katalog za splošno maturo – slovenščina*. Ljubljana: Državni izpitni center.

Anderson, Lorin W. idr., 2001: *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. New York: Longman.

- Bloom, Benjamin S. idr., 1984: *Taxonomy of educational objectives: the classification of educational goals*. New York: Longman.
- Čokl, Sonja, 2000: Ali želimo razvijati umske zmožnosti učencev? *Primerjalna književnost* 23/2. 12–14.
- Jožef Beg, Jožica, 2015: Vzgoja kultiviranega bralca kot najpomembnejši cilj pouka književnosti v gimnaziji. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 55–63.
- Kompare, Alenka in Rupnik Vec, Tanja, 2016: *Kako spodbujati razvoj mišljenja: Od temeljnih miselnih procesov do argumentiranja*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Kordigel Aberšek, Metka, 2008: *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Krakar Vogel, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- Krakar Vogel, Boža in Blažič, Milena, 2012: *Sistemska didaktika književnosti v teoriji in praksi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Language A: language and literature guide*. International Baccalaureate Organization. 2011. <http://www.sdgj.com/ckfinder/userfiles/files/8f7224fe995343750d89431e4a440332.pdf> (30. 1. 2018).
- Marentič Požarnik, Barica, 1995: Pomen operativnega oblikovanja vzgojno-izobraževalnih smotrov za uspešnejši pouk. *Izbrana poglavja iz didaktike*. ur. Marjan Blažič. Novo Mesto: Pedagoška obzorja. 5–80.
- Marentič Požarnik, Barica in Plut Pregelj, Leopoldina, 2009: Moč učnega pogovora: poti do znanja z razumevanjem. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Marjanovič Umek, Ljubica, 2008: Različna pojmovanja znanja: povezanost z učenjem, poučevanjem in ocenjevanjem. *Sodobna pedagogika, posebna izdaja*. 10–23.
- Marzano, Robert J. in Kendall, John S., 2007: *The new taxonomy of educational objectives*. Thousand Oaks: Corvin Press.
- Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo 2018. Slovenščina*. <https://www.ric.si/mma/M-MIK%202018/2016083008170648/> (13. 10. 2018).
- Mednarodna matura*. Gimnazija Bežigrad. 2018. http://www.gimb.org/?page_id=390 (13. 6. 2018).
- Newmann, Fred M., ur., 1992: *Student Engagement and Achievement in American Secondary Schools*. New York: Teachers College, Columbia University.
- Owen Wilson, Leslie, 2014: *A dozen important brain based concepts. The second principle*. Dostopno na: <http://thesecondprinciple.com/teaching-essentials/a-dozen-important-brain-based-concepts/> (12. 11. 2018).
- Paper 1 HL – Literary Commentary*, 2018. tipkopis.
- Paper 2 HL – Essay*, 2018. tipkopis.
- Poniž, Denis, 1994: Šolski esej. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Reichl, Susanne, 2009: *Cognitive principles, critical practice: Reading literature at university*. Gottingen: Vienna University Press.
- Sagadin, Janez, 1993: *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Saksida, Igor, 2017: Mednarodna primerljivost in prenova izhodišč maturitetnega šolskega eseja. *Kakovost in ocenjevanje znanja: zbornik povzetkov*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Saksida, Igor, 2016: Slovenščina je prepomembna, da bi se izvajala le na eni maturitetni ravni – dve ravni mednarodne mature iz slovenščine. *Posvet o slovenščini na splošni maturi v organizaciji Zveze društev Slavistično društvo Slovenije*. Dostopno na: <https://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/matura/saksida> (1. 12. 2018).
- Saksida, Igor, 2017a: Predgovor: Matura ni piknik! Ur. Saksida, Igor et al.: *Letno poročilo: Splošna matura v letu 2017*. Ljubljana: Državni izpitni center. 10–11.
- Saksida, Igor, 2017b: Mednarodna primerljivost in prenova izhodišč maturitetnega šolskega eseja. *Kakovost in ocenjevanje znanja: zbornik povzetkov*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Slovenščina*. IZPITNA POLA 1. Šolski esej. Spomladanski izpitni rok. 2013. <http://www.ric.si/mma/M131-103-1-1/2013100914382408/> (12. 9. 2018).
- Slovenščina*. IZPITNA POLA 1. Šolski esej. Spomladanski izpitni rok. 2014. <https://www.ric.si/mma/M141-103-1-1/2014100714434681/> (2. 9. 2018).

Slovenščina. IZPITNA POLA 1. Šolski esej. Spomladanski izpitni rok. 2015. <http://www.ric.si/mma/M142-103-1-1/2015100813170829/> (3. 9. 2018).

Slovenščina. IZPITNA POLA 1. Šolski esej. Spomladanski izpitni rok. 2016. <https://www.ric.si/mma/M161-103-1-1/2016101211573169/> (16. 4. 2018).

Touponce, William F., 1995: Children's literature and the pleasures of the text. *Children's Literature Association Quarterly* 20/4. 175–182.

Žbogar, Alenka, 2007: Za dejaven pouk književnosti. *Jezik in slovstvo* 52/1. 55–66.

Žbogar, Alenka, 2013: *Iz didaktike slovenščine*. Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. Ljubljana: Birografika Bori.

Žbogar, Alenka, 2014a: Literarno branje in mladostniki. ur. Alenka Žbogar: *Recepcija slovenske književnosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 551–557. (Obdobja 33).

Žbogar, Alenka, 2014b: Temeljna didaktična načela gimnazijskega pouka književnosti. *Pedagoška obzorja* 29/3–4. 18–29.

Žbogar, Alenka, 2015: Gimnazijski pouk književnosti v luči prenove in posodobitve. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 115–122, 251.

e-publikacije Zavoda RS za šolstvo na portalu BIBLOS

www.biblos.si

Na portalu Biblos objavljamo tri publikacije
in vas vabimo k nakupu oz. izposoji.

Kupi Izposodi

Različni avtorji in avtorice
Geografija v šoli

Kupi Izposodi

Različni avtorji in avtorice
Zgodovina v šoli

Kupi Izposodi

Zora Rutar Ilc, Blanka Tacer, Brigita Žarkovič Adlešič
Kolegialni coaching: priročnik za strokovni in osebni razvoj

Dvoje »Pohujšanj«: obdelava Cankarjeve drame *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* in primerjava dveh uprizoritev

Two Types of Demoralisation: Discussion of Ivan Cankar's Dramatic Work
Pohujšanje v dolini šentflorjanski and a Comparison of Two Performances

Izvleček

Ključne besede:
Ivan Cankar, *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*, farsa, dramatika, gledališče, uprizoritev

Ivan Cankar velja za utemeljitelja slovenske dramatike, ki je v svojih delih zaobjel in prikazal ključno esenco slovenskega naroda. Stoletnico njegove smrti obeležuje večina slovenskih kulturnih institucij, predvsem gledališča so v svoje repertoarje uvrstila večje število njegovih del. Tako lahko letos na slovenskih odrih spremljamo mnogo uprizoritev njegovih dram, med njimi kar dve uprizoritvi farse z naslovom *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*. Obuditev predstave iz leta 2011 Slovenskega mladinskega gledališča in uprizoritev koprodukcije SNG Drame in Mladinskega gledališča Ljubljanskega v Cankarjevem domu. V prispevku nas zanima sporočilnost Cankarjeve drame in primerjava predstavitve te ideje v interpretaciji dveh različnih uprizoritev.

Abstract

Keywords:
Ivan Cankar, *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*, farce, drama, theatre, staging

Ivan Cankar, considered as the founder of contemporary Slovenian drama, portrays and captures in his works the essence of the Slovenian nation. The 100th anniversary of his death is celebrated by the majority of Slovenian cultural institutions, primarily theatres who have included more of his works in their programmes. Slovenian theatre stages thus host many performances of his plays this year, including two different staging performances of the farce called *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* – a revival of the play from 2011, staged by the Slovenian Youth Theatre, and the play staged by SNG Drama in collaboration with the Slovenian Youth Theatre in Cankarjev dom. The article focuses on the message of Ivan Cankar's dramatic work and compares the interpretation of this idea by the two plays.

Uvod

Skozi članek iščemo trdne točke, ki povezujejo obe uprizoritvi v isto dramsko besedilo in so hkrati razlog brezčasnosti Cankarjevih dram v sporočilnosti in ideji samega besedila.

Prispevek je nastal kot seminarska naloga pri izbirnem seminarju sodobna slovenska dramatika pod mentorstvom izr. prof. dr. Mateji Pezdirc Bartol na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V članku se ukvarjamo z dramo *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* slovenskega pisatelja Ivana Cankarja. Napisal jo je v štirinajstih dneh leta 1907 kot peto dramo svojega opusa. Istega leta je bila tudi uprizorjena na odru Deželnega gledališča v Ljubljani, v knjižni obliki pa je izšla naslednje leto. V prvem delu članka predstavimo avtorja drame in kontekst nastanka drame. V drugem delu pa najprej obravnavamo vsebino drame skozi analizo teksta, v nadaljevanju pa s predstavitev dveh aktualnih uprizoritev omenjene drame v Cankarjevem domu in Slovenskem mladinskem gledališču obravnavamo vprašanje uprizoritve. Na podlagi interpretacije podobnosti in predvsem razlik dveh uprizoritev problematiziramo razsežnost dramskega teksta, svobodo režiserja, nedoločnostjo dramskih oseb, »sive pege« didaskalij in scenografije ... Skozi članek pa kot kontrast naštetih nejasnostim iščemo trdne točke, ki povezujejo obe uprizoritvi v isto dramsko besedilo in so hkrati razlog brezčasnosti Cankarjevih dram v sporočilnosti in ideji samega besedila. Pri prvem delu se z deskriptivno metodo opiram predvsem na temeljne monografije in študije Cankarjevega življenja in njegovih del ter zbranih razprav *Navzkrižja svetov* izredne profesorice Filozofske fakultete dr. Mateje Pezdirc Bartol. V nadaljevanju analiziramo sam tekst drame in črpamo iz literarnovednih razprav o teoriji drame ter obravnavamo različne recepcije in kritike dveh uprizoritev.

Ivan Cankar kot dramatik

Ivan Cankar se je rodil 10. maja leta 1876 na Vrhniki in umrl 11. decembra 1918 v Ljubljani. Njegovo umetniško ustvarjanje na prelomu stoletja uvrščamo v obdobje in literarno smer slovenske moderne. (Bernik 2006: 446)

Ivan Cankar velja kljub svojemu relativno majhnemu repertoarju za uveljavitelja slovenske dramatike. Pojmujemo ga kot prvega slovenskega poklicnega pisatelja. Še danes velja za enega izmed največjih in najpomembnejših slovenskih pisateljev in predvsem dramatikov, saj je na prelomu 19. in 20. stoletja pisal literaturo, ki je bila sočasna aktualnim evropskim literarnim tokovom. S tem je postavil temelje slovenske dramatike, ki je bila pred tem še v povojih. Slovenski dramski kontekst je do časa Cankarjevega ustvarjanja premogel nekaj komedij (Anton Tomaž Linhart, Fran Levstik) in zgolj eno tragedijo (Jurčič: Veronika Deseniška).

Cankar se je zavedal potrebe po domačih, slovenskih igrah, izvorni slovenski dramatik, ki pa je bila ta čas še vedno v povojih.

Cankar se je zavedal potrebe po domačih, slovenskih igrah, izvorni slovenski dramatik, ki pa je bila ta čas še vedno v povojih. Dramatik je dajal poseben pomen in mislil, da je prav tukaj njegov talent in njegova moč. To je še posebej izrazil v pismu bratu Karlu novembra 1899 z besedami: »Na tem polju moram doseči, kar sem se namenil; moram napraviti nekaj mojstrskega. Četudi napredujem ravno v dramatik presneto počasi, – to nič ne dé. Jaz mislim, da je ravno tukaj moj talent in moja moč.« (Pezdirc Bartol 2018)

Ves čas se je zavedal pomembnosti domače dramske produkcije. V tem ustvarjanju se je počutil samozavestnega in močnega. Vendar pa zanj ni bilo pomembno le dramsko pisanje, v mislih je ves čas imel gledališko uprizoritev in občinstvo. V pismu Lojzu Kraigherju februarja 1910 je napisal: »Kadar pišem dramo, je oder pred mojimi očmi.« (Pezdirc Bartol 2016: 95) Vseeno pa mu takratno gledališko vodstvo s Franom Govekarjem na čelu ni bilo naklonjeno. Prednost so dajali narodnim igram in igram zabavnega tipa, zato so Cankarjeva besedila pogosto prihajala na odre s časovno zamudo.

Cankarjev dramski opus obsega sedem dram. V časovnem zaporedju njegovega ustvarjanja si sledijo v naslednjem vrstnem redu. *Romantične duše*, ki jih je napisal leta 1897 na Dunaju, objavljene pa so bile šele leta 1922 in uprizorjene leto za tem. *Jakob Ruda*, napisan leta 1899, objavljen in uprizorjen leta 1900. *Za narodov blagor*, komedijo v štiri-rih dejanjih je napisal leta 1900 in objavil že naslednjega, uprizorjena pa je bila šele leta 1906. Naslednje leto je napisal dramo *Kralj na Betajnovi*, ki je bila objavljena leta 1902 in uprizorjena leta 1904. Prve štiri drame je tako napisal zdržema eno za drugo, temu pa je sledil šestletni premor, v katerem se je posvečal predvsem daljši prozi. Sicer je imel tudi v tem obdobju veliko zasnov za dramska besedila, a so te ostale le pri osnutkih. Na Cankarjev premor je delno vplival že omenjeni spor s slovenskim gledališkim vodstvom, ki Cankarjevim dramam ni bilo naklonjeno. S pravdo o *Krpanovi kobili* je dosegel zamenjavo gledališkega intendanta ljubljanske Drame. Leta 1906 je pod novim gledališkim vodstvom uprizoritev doživela komedija *Za narodov blagor*, Cankar pa se je intenzivno lotil pisanja igre, o kateri je razmišljal že dalj časa. Tako je leta 1907 izšla, bila objavljena in uprizorjena drama *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*.

Cankar si je prizadeval ustvarjati dramatiko, ki bi preseгла okvire zanimanja domačega občinstva in prodrla v svet, hkrati pa je želel ustvarjati zahtevnejša besedila za domačo publiko. Cankarjeva besedila so še danes aktualna in sveža, zato ni presenetljivo, da se skorajda vsako leto znajdejo na odrih slovenskih gledališč.

Pohujšanje v dolini šentflorjanski

Kontekst nastanka drame

Besedilo *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* je nastalo oktobra leta 1907 po Cankarjevem šestletnem premoru od pisanja dram. To obdobje je nastopilo proti koncu njegovega življenja na Dunaju.

Farsa se tako kot druge Cankarjeve družbenokritične drame in komedije navezuje na konkretno socialno gradivo, in sicer na »dolino šentflorjansko«, ki pisatelju na Dunaju predstavlja slovensko domovino in njene poglobitve značilnosti. Idejo za igro pa je Cankar premleval že več let pred tem.

Že pred nastankom samega dramskega besedila so v daljšem časovnem obdobju nastajale satirične povesti s podobno tematiko in enako obravnavano problematiko. Njegovo satirično pisanje je imelo dolgo tradicijo. Že leta 1900 je napisal daljšo črtico z naslovom *Iz življenja odličnega rodoljuba*, v kateri opisuje dogodke v »lepi dolini šentflorjanski«. V njej predstavi človeške like, ki postanejo nepogrešljivi akterji njegovih poznejših satiričnih del in so hkrati tudi zametki junakov drame. Tako v njej že nastopajo liki, kot so učitelj, župan, župnik, popotnik, občinski svetnik in pa še posebej zanimiva skrivnostna oseba, od rojakov pozabljen rodoljub, ki pa je zaslužen za domovino. V teh satiričnih pripovedih je močno prisotna ironija, ki ustvarja pripovedovalčevo distanco do nemoralnih, nespametnih, obsojanja vrednih pojavov življenja in mu hkrati omogoča karikirano prikazovanje dogodkov do take mere, da ustvarja groteskno podobo sveta. (Bernik 2006: 199)

Junija leta 1905 je napisal povest z naslovom *V mesečini*, ki jo je v podnaslovu označil kot *Zgodba iz doline šentflorjanske*. V njej tudi prvič v okviru šentflorjanskega pripovednega cikla nastopa umetnik Dioniz, ki ga spremlja Hiacinta, njegova ljubica. Pojavi se tudi lik Zlodeja. Ta ima v razkrivanju negativnih Šentflorjancev pomembno mesto, čeprav že takoj ob prihodu ugotovi, da bo njemu, ki naj bi prinašal pohujšanje, med takimi ljudmi dolgočasno, zakaj »kar je bilo treba opraviti je opravljeno; noben služabnik satanov bi ne

Farsa se navezuje na konkretno socialno gradivo, in sicer na »dolino šentflorjansko«, ki pisatelju na Dunaju predstavlja slovensko domovino in njene poglobitve značilnosti.

Šentflorjanci grešijo
toliko, da je greh zanje
izgubil privlačnost.
Cankar tu obnavlja
filozofijo greha iz
epiloga *Erotike*.

Ključni dogodek
povesti je pohujšanje
v dolini šentflorjanski
ter razkazovanje
pohujšanja in javno
poveličevanje greha.

pohujšal ljudi tako korenito, kakor so se sami pohujšali ...« Šentflorjanci grešijo toliko, da je greh zanje izgubil privlačnost. Cankar tu obnavlja filozofijo greha iz epiloga *Erotike* iz drugega ponatisa leta 1902, kjer govori o spodbujanju utrujenih grešnikov h kesanju, kar se spreminja v novo hrepenenje po grehu, iz katerega se rodi novo kesanje. Zlodej tudi kmalu spozna, da je razvratnost v dolini popolna. Šentflorjanci nimajo več orientacije v moralnem svetu: slabost se jim zdi vrlina, greh vrednota. Dolina šentflorjanska živi v svetohlinstvu, v razliki med videzom in bistvom. Prav to pomanjkanje moralne identitete je glavni predmet pripovedovalčeve satire, ki jo vzame v precep. (Bernik 2006: 209)

Proti koncu avgusta leta 1907, dva meseca pred nastankom drame *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*, je Cankar napisal povest Pravična kazen božja. V njej zopet najdemo like, kot so rodoljubni župan, notar, grešni dacar, učitelj Šviligoj in drugi. Ti kažejo šentflorjansko zasedbo vlog, ki ji primerno nasprotuje še sodni adjunkt Peter Muha, izkušnjavec in pohujšljivec, nekakšen zlodejev namestnik ali služabnik. Ključni dogodek povesti je pohujšanje v dolini šentflorjanski ter razkazovanje pohujšanja in javno poveličevanje greha. V osredju pripovedi je razkrivanje moralnih slabosti šentflorjanskih likov. Največjo hinavščino pa v povesti nosi mlada nevesta Melita, ki jo zapelje adjunkt Peter. Ta takoj popusti zapeljivcu Muhi, zapiše se mu z vso dušo za vse življenje in se greha ne sramuje. Posebej posmehu izpostavljen pa je odnos učitelja Šviligoja do adjunkta Petra. Učitelj Šviligoj namreč verjame v prepričanje, da obstaja pravična kazen božja, po kateri je povest dobila tudi svoj naslov, ki nazadnje doseže vsakega grešnika. Kot kazen in sramoto razume adjunktov odhod iz doline šentflorjanske. V resnici je ravno nasprotno, kajti sodni adjunkt Muha se počuti tujca med šentflorjanskimi rojaki in na koncu s ciganko »lepo kakor greh« zapusti dolino. Doseže, kar je želel doseči, saj dolina šentflorjanska ne more postati njegova domovina. Ostanajo pa v njej Šentflorjanci, predvsem učitelj Šviligoj, ki so še vedno ujeti v popolno samoprevaro. (Bernik 2006: 215)

Leta 1907 je Cankar napisal novelo z naslovom *Razbojnik Peter*. Ta novela je zadnja po časovnem nastanku iz tematskega cikla obravnave pohujšanja v dolini šentflorjanski. Večina teh pripovedi je izhajala v Ljubljanskem Zvonu. Novelo *Razbojnik Peter* pa je skupaj z zgodbama *Polikarp* in *Kancelist Jereb* in dvema pesmima leta 1908 izdal v zbirki novel z naslovom *Zgodbe iz doline šentflorjanske*. Novela *Razbojnik Peter* je sinteza motivnih, figuralnih in idejnovsebinih prvin že prej omenjenih satir. Skupaj s povestjo V mesečini jo razumemo kot nekakšno direktno predhodnico kasnejše dramske farse *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*.

V obeh izmed omenjenih povestih *razbojnik* in umetnik svojo ljubico pripelje s seboj, da s svojim čustveno svobodnim življenjem pohujšujeta moralno šibkost Šentflorjancev. Prav tako je v slednji že prisoten motiv nezakonskega otroka, s katerim *razbojnik Peter*, imenovan tudi *Krištof Koblar*, ponoči izsiljuje denar od šentflorjanskih veljakov in jih kot slaba vest opominja na mladostne grehe. Prav tako je že prisoten motiv Petrovega vzpona v graščaka. Ko je ta na vrhu svoje moči in slave, priredi svatbo, na kateri mu zaslužnjeni, do kraja ponižani Šentflorjanci izkazujejo popolno vdanost. Ob tej priložnosti naivni Šviligoj slavi Petrove zasluge za »našo znanost in umetnost, za literaturo in politiko, kakor tudi za napredek na gospodarskem polju ...« Poudarek satire je v zbeganih Šentflorjancih, ki čednost brez pomislekov združujejo z grehom, krepost s poželenjem. S to

IVAN-CANKAR
ZGODBE-IZ
DOLINE ŠENT
FLORJANSKE

Slika 1: Naslovnica zbirke *Zgodbe iz doline šentflorjanske* iz leta 1908. Vir: Cankar, Ivan. *Zgodbe iz doline šentflorjanske*. Ljubljana: L. Schwentner, 1908. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Ivan_Cankar_-_Zgodbe_iz_doline_%C5%A1entflorjanske.pdf (26. 2. 2019).

poanto se zgodba tudi zaključi. (Bernik 2006: 218)

Pri vseh pripovedih, postavljenih v prelepo dolino šentflorjansko, Cankar z izjemno prodornim vrednotenjem označi slovenski narod. Svoje natančnosti pri tem početju pa se je tudi zavedal. V eni izmed pripovedi v *Zgodbah iz doline šentflorjanske* je napovedal svojo brezčasnost za slovenski narod z besedami: »Tudi ti ne boš pozabila name, lepa dolina šentflorjanska. Lahko se užaljena odvrneš od mene, lahko me ostaviš samega ob cesti, popotnika; jaz pa ležem v travo in se smejem in čakam, ker vem, da se povrneš. Zakaj jaz sem v tebi in ti si v meni.« (Cankar 1908: 189)

Cankar se je odmaknil od realističnega prikazovanja in se približal poetiki dekadence in deloma simbolizmu.

Tako lahko s pregledom Cankarjeva ustvarjanja do oktobra 1907 povzamemo, da je Cankar idejo za dramo premleval že več let pred objavo. Pri pisanju farse je izhajal iz podobnih idejnih izhodišč kot v prejšnjih satiričnih delih. Tako v nje zaobjame in ponovno obudi vprašanje greha, položaja umetnika, skozi kritiko družbe problematizira odnos med posameznikom in družbo.

Vendar pa je po perspektivni plati besedilo novost. Cankar se je odmaknil od realističnega prikazovanja, ki je značilno za prejšnja dramska dela. V to besedilo je vnesel fantastične, pravljичne, senzualne in nadnaravne elemente. Približa se poetiki dekadence in deloma simbolizmu. To se kaže predvsem v rafiniranih motivih in prefinjenih opisih okolja. Lahko jih opazimo pri opisu Jacintine obleke ter vzpostavitvi Zlodeja kot dramske osebe. Besedilo na sploh vsebuje številne simbole, kar lahko razumemo kot izjemno simbolistično maniro, in zato ponuja mnoge možne interpretacije.

Tekst je bil prvič uprizorjen 21. decembra 1907 v Deželnem gledališču v Ljubljani in gre za eno redkih Cankarjevih dram, ki je bila uprizorjena takoj po nastanku. Doživela je osem ponovitev, kar je bilo za tisti čas ogromno. Novo vodstvo ljubljanskega gledališča je omogočilo takojšnjo uprizoritev in pisatelj je zanj prispeval posebna režijska navodila. Upoštevali so vsa Cankarjeva navodila. Posebej natančen je bil prav pri Jacintini obleki, ki jo je v drami tako prefinjeno opisal. Tako lahko vpliv dekadence opazimo predvsem pri videzu Jacinte, ki naj ima pod plaščem »lahko in prozorno svetlo haljo« ter svobodno predprsje. Pri uprizoritvi so upoštevali vse njegove napotke igralcem, od katerih je pričakoval »razposajeno zlobnost«, cenzura pa ni črtala niti besedice. Kritiki so dramo raztrgali, medtem ko jo je publika vzljubila. Kot je zapisal Vladimir Levstik ob premieri leta 1907, da sta se ob predstavi »zabavala snob in mob«. (Štefančič 2018)

Pohujšanje na slovenskih odrih se je nekje od leta 1920 pa do petdesetih let pojavljalo skoraj vsako leto, v novejših časih pa postaja vedno bolj aktualno in uprizoritve doživljajo veliko ponovitev. (Pranjič 2015)

Analiza dramskega besedila

Drama *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* s podnaslovom *Farsa v treh aktih* se začne z natančnim opisom dramskih oseb. V razdelku Osebe in obrazi dramatikov subjekt natančno označi like. Pomembnejše osebe so imajo informacijsko bogatejše in obsežnejše opise. Tako lahko že pred branjem drame prepoznamo, kdo so glavni nosilci dogajanja in se bodo največkrat pojavili na odru. Prvi predstavljeni je Krištof Kobar, imenovan Peter. Že pred branjem dramskega dogajanja lahko v tem liku spregledamo razbojnika, ki se bo izdajal za nekoga drugega.

Na koncu opisa dramatikov subjekt natančno določi samo en trenutek, v katerem se pretkani razbojnik vzdrami. Potem popiše njegovo ljubico Jacinto kot lepo, poželenja vredno žensko in Župana, ki je prvi v vrsti redoljubov in »nosi bandero doline šentflorjanske«. Podrobneje popiše od vseh redoljubov obsojenega grešnika Dacarja in učitelja Šviligoja,

Našteti so vsi
pripadniki
šentflorjanske srenje
in so z ekspresivnimi
pridevki predstavljeni
skrajno negativno,
na koncu popisa pa
doda opombo, da so to
poznane figure.

ki je iskreno rodoljuben in ne pozna greha. Označi še Županjo, Dacarko, Ekspeditorico, Notarja, Štacunarja in Štacunarko, Cerkovnika in Debelega človeka, ki je vaški policist. Našteti so vsi pripadniki šentflorjanske srenje in so z ekspresivnimi pridevki predstavljeni skrajno negativno, na koncu popisa pa doda opombo, da so to poznane figure. (Cankar 1968: 265)

Potem pa popiše še Popotnika, o katerem ne izvemo ničesar, razen kako je oblečen v drugem in tretjem aktu. Zadnji izmed opisanih likov je Zlodej, ki se predstavi kot Konkordat. Dramatikov subjekt mu pripiše vse glavne attribute hudiča in doda, da je »zmerom kisel in zlovoljen; glas njegov, posebno v dialogih s Petrom, je plah in jokav.« Zadnja poved pred začetkom drame se glasi: »Vrši se farsa v dolini šentflorjanski ob današnjih časih.« (Cankar 1968: 266)

Tako lahko že po naslovu in uvodu sklepamo, da se bo drama dogajala v namišljeni deželi šentflorjanski, za katero pa je jasno, kaj je predstavljala in kje je ležala za dramatika. Dogajanje je postavljeno v meščansko okolje, ki še posebej slovi po svoji čistosti in redoljubnosti. Lahko razberemo, da gre za farso, ki nima natančno določenega dramskega časa, temveč da gre za predstavitev karikaturno prikazanih likov, ki so za prebivalce doline šentflorjanske značilni za vse čase in prikazujejo dogajanje, ki je prisotno »ob današnjem času« in je zmeraj aktualno.

Gre za farso, sestavljeno iz treh dejanj in že omenjenih uvodnih didaskalij z eksplisitnim opisom dramskih oseb. S farso običajno povezujemo groteskno in burkaško igro, pri kateri gre za besedilo, ki deluje komično in izvablja prostaški smeh. Po definicije farse iz Pavisovega Gledališkega slovarja, ki navaja Mauronov citat (1964): »Nasprotno [od komedije] pa farsa zbuja farsičen in ljudski smeh in v ta namen uporablja preskušena sredstva, ki jih vsakdo prilagaja svojemu okusu in nagnjenju: s tipičnimi liki, grotesknimi maskami [...] s kretnjo in besedo, ki sta obilno začinjena s skatologijo in opolzlostjo. Občutja so prvinska, zaplet vodita privoščljivost in škodoželjnost, najpomembnejše pa sta veselost in razigranost.« (Pavis 1997: 188) Lahko prepoznamo, da gre pri Cankarju za farso, ki satirično z grobimi gestami, spakovanjem, vsakovrstno grobo situacijsko komiko postavlja zrcalo publiki. Hkrati pa s kompleksnimi stavčnimi strukturami s pomenskimi obrati in dolgimi monologi v izbranem slogu dosega gledalčevo refleksijo na kontrastno prostaštvo, ki smo mu priča na odru. Cankar s komiko in izvabljanjem smeha dosega kritično distanco, ki odpira brezčasno in vedno aktualno polemiko kritike družbe.

Prvi akt obsega devet prizorov in se dogaja v županovi krčmi, drugi akt zajema deset prizorov, dogajanje pa se odvija v Petrovi kolibi. Zadnje, tretje dejanje pa je sestavljeno iz osemnajstih prizorov, postavljenih v veliko dvorano na gradu graščaka Petra, ki je »tako bogato in gosposko opremljena, kakor zmore ljubljansko gledališče.« (Cankar 1968: 305) V predirni didaskaliji lahko skozi glas dramatikovega subjekta začutimo Cankarjevo pikrost in subtilno zasmehovanje.

V besedilu je Cankar ponazoril konflikt med umetnostjo in takratno družbo, s šentflorjanskimi rodoljubi pa osmešil slovensko malomeščansko hinavščino in omejenost. Ponekod delo spominja na Gogoljevega *Revizorja*, predvsem iz junakove lažnosti, s pomočjo katere izvablja denar. Farsa pomeni pravi izbruh Cankarjevega humorja v najrazličnejših oblikah. Realistično-domišljajska zgodba je polna nenavadnih in nepričakovanih obratov. V njej nastopajo ob življenjskih tudi povsem izmišljeni, skoraj pravljčni liki. Uveljavlja se travestija nastopajočih, saj osebe v resnici niso to, za kar se izdajajo. Tako oblikovana farsa niha med komiko in satiro, med tistim, kar povzroča razvedrilni smeh, in med resnim razkrivanjem neverodostojne zlagane družbene stvarnosti s težnjo po njeni obnovi in izboljšanju. Satirično prikazovanje moralnega življenja v domovini in njenega odnosa

V besedilu je Cankar
ponazoril konflikt
med umetnostjo in
takratno družbo,
s šentflorjanskimi
rodoljubi pa
osmešil slovensko
malomeščansko
hinavščino in
omejenost.

do umetnosti se veže v tem delu s hibridno, realistično-simbolistično artikulacijo snovi. Gre za kritično in satirično obravnavo socialne tematike, ki narekuje način pričakovanja stvarnosti.

Vsebina dramskega besedila

Izhodišče ter začetek drame predstavlja dogodek, ki povzroči globoko vznemirjenje v dolini šentflorjanski. Ta dogodek je prihod umetnika Petra in njegove spremljevalke Jacinte v dolino, kar ogrozi moralno čistost Šentflorjancev. Šentflorjanci razumejo in enačijo umetnost z nečednostjo in nemoralo, umetnike imajo za tatove, razbojnike in postopače, zaradi česar zavrnejo umetnika in razbojnika Petra ter njegovo sopotnico Jacinto. Ta dva namreč predstavljata nevarnost za njihovo moralno življenje. Organizirajo se v »družbo različnih čednosti« in napovedo neusmiljen boj pohujšanju. Tako pa se obnašajo le na zunaj, v resnici si pohujšanja želijo. Vsi z županom na čelu hrepenijo po grehu in vsi, razen naivnega učitelja Šviligoja, so grešniki tudi v resnici. To nam je dokazano z ukano razbojnika Petra, ki od večine Šentflorjancev izsili priznanje, da je on njihov nekdanji greh. Pred petindvajsetimi leti so Šentflorjanci pod vrbo našli dete; sirota je bila sad grešnega prešustva. Dete so poimenovali Peter, ga položili v košaro in splavili po reki. Ker nihče ne ve, kdo sta bila grešnika, sklenejo, da je le dvoje grešnikov v dolini šentflorjanski, in ker nihče ne ve njunega imena, grešnikov v dolini sploh ni. Konkordat, ki je hudič v človeški podobi, pa si obeta drugačen dobiček. Umetnik (ta se za Petra le izdaja, v resnici pa ni sirota, ampak razbojnik Krištof Kobar) mu je bil obljubil brezmadežne duše Šentflorjancev. A med njimi, ki zdaj vsi po vrsti hlastno jedo Petru z roke in Jacinti s slastjo poljublajo noge, ni niti ene čiste duše. Prav vsakega, ki se ga je lotil, je lahko prepričal, da je njegov nezakonski sin. Za svojo molčečnost je zahteval bogato odkupnino, ki jo je dobil od večine Šentflorjancev. Umetnikova moč nad moralno negativnimi ljudmi je stalnica Cankarjeve dramske tematike, ki se izkristalizira v ideji volje do moči.

Peter in Jacinta si tako z goljufigo pridobita moč, vpliv, bogastvo in celo zapuščeni dvorec. Ves čas pa ju spremlja Zlodej. Lik počlovečenega in hkrati skrivnostnega Zlodeja jemlje dogajanju konkretno podlago in fabulo nekajkrat postavlja v okvir povsem izmišljenih dogodkov. Petra in Jacinto kmalu obiše lačen in reven popotnik. Izkaže se, da je on prava sirota, za katerega se je izdajal Peter, zato mu zaukažeta, naj o tem molči.

V tretjem dejanju par priredi zabavo na svojem razkošnem domu. Naposled pa pobegneta in zapustita domovino, ne samo v strahu pred policijsko oblastjo, ki ju išče, temveč predvsem zaradi hrepenenja po novih svetovih. (Cankar 1968)

Uprizoritev v Cankarjevem domu

Ob stoletnici smrti Ivana Cankarja in sedemdesetletnici ustanovitve Dramatičnega društva so se slovenske gledališke hiše odločile za počastitev jubilejev, ki jih prinaša leto 2018, z repertoarjem, ki obsega predvsem slovenske in še posebej Cankarjeve drame.

Tako je letošnja koprodukcija SNG Drame, Cankarjevega doma in Mladinskega gledališča Ljubljanskega uprizorila dramo Ivana Cankarja z naslovom *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*.

Predstavo je režiral priznani slovenski režiser Eduard Miler. V svoji dolgoletni gledališki karieri je v sodelovanju z najpomembnejšimi slovenskimi, hrvaškimi, južnoslovanskimi,

avstrijskimi in nemškimi igralskimi ansambli oblikoval niz več kot sto izrazito samosvojih uprizoritev, ki se v gledalčev spomin vtisnejo z izzivalno, močno in ekspresivno režijsko poetiko, za katero je bil tudi večkrat nagrajen.

Sodelovanje treh izmed večjih kulturnih institucij zadnja tri leta prinaša predstavo v Galusovi dvorani. Tudi letošnji spektakel je bil torej prilagojen razsežnostim velikega odra in širši publiki. Scenograf Branko Hojnik je dobro izkoristil vse možnosti, ki jih nudi bogata odrska tehnologija. Tla odra so obložena s peskom in zemljo. Med nekaterimi deli predstave se oder vrti, predvajajo se že vnaprej posnete replike, na platnih za sceno se predvaja odrsko dogajanje, ki je snemano in predvajano v trenutku predstave in gledalcu omogoča pogled z drugih zornih kotov, ki bi mu bil drugače nedostopen ... Scenograf je sodeloval je z Atejem Tutto, avtorjem videoposnetka, ki se predvaja v ozadju odrske scene, in Janezom Dovčem, avtorjem glasbe, ki v komorni zasedbi skupaj s Kristijanom Krajncanom in Goranom Krmacem tudi v živo soustvarja bogato zvočno sliko predstave. Z navedenim scenografskimi elementi poskrbijo za močan potujitveni efekt. Ekipa z dramaturginjo in avtorico priredbe Žanino Mirčevsko na čelu se je odločila za adaptacijo, ki izvirnemu besedilu sledi le deloma. Dramsko dogajanje se pleče po motivih. Tekst pa je razkosan, saj gre za uporabo le delčkov izvirnika.

Izjemno izviren in pomenljiv motiv pretkanega Zlodeja, ki je hotel ukaniti, pa je bil ukanjen, pa se v uprizoritvi niti ne pojavi niti ni nakazan.

Prav tako se je ustvarjalna ekipa predstave odločila za izpustitev enega izmed likov. Tako se lik Zlodeja v sami predstavi sploh ne pojavi. Na nekaterih mestih njegove replike govori igralec, ki igra Krištofa Kobarja, imenovanega Peter. Tako je ključni konflikt drame zmanjšan na notranji konflikt ene izmed dramskih oseb. Izjemno izviren in pomenljiv motiv pretkanega Zlodeja, ki je hotel ukaniti, pa je bil ukanjen, pa se v uprizoritvi niti ne pojavi niti ni nakazan. To potezo ustvarjalne ekipe bi lahko razumeli kot posodobitev in prilagoditev teksta sodobni publiki, pred katero lik Zlodeja kot samostojnega nadnaravnega in fantastičnega junaka ni več mogoč. Tako bi si lahko s predhodnim poznavanjem teksta razlagali odsotnost Zlodeja, kot enotne sile, ampak njegovo prisotnost v vsakem izmed nas. Ampak tudi ta interpretacija ni prepričljiva, saj je prav pohujšanje slehernika, ki se izdaja za redoljuba, izhodišče, okoli katerega Cankar gradi farso. Ker pa je pripravo uprizoritve zaznamovala tragična smrt Jerneja Šugmana, sta nadaljnja odločitve za združitve Petra, umetnika in razbojnika, ter Zlodeja v eno osebo, ki jo odigra Uroš Smolej ter predelava besedila glede na končno celostno interpretacijo povsem utemeljeni, pravzaprav nujni.

Nika Arhar v Delu recenzira to gesto z besedami: »V tej gesti se razumljivo utelesijo izpuščeni dialogi med Petrom in Zlodejem, z njo pa uprizoritev na novo premisli lik Petra in predvsem izčisti razmerje med tovrstnim posameznikom in zaprto družbo. Peter kot »čista« podoba umetnika, intelektualca, osebe, ki verjame v moč samostojne misli, a se v tej družbi brez spodbude in razumevanja ne more drugega kot dolgočasiti in zdeprimirati ali pač skvariti, Zlodej kot njegov alter ego, v katerega ga je prisilila družba, in razbojnik kot podoba, ki jo v njem ugledajo drugi. To trojnost identitete razpostavi Pohujšanje, a niti ne kot njegovo osebno dilemo, temveč da bi prek njegovega lika ponovno ugledala dolino Šentflorjancev in predvsem možnosti tistih, ki se vanjo ne morejo ali ne želijo zliti scela.« (Arhar 2018)

Predstava se začne s predvajanjem videoposnetka na platnu. Gre za črno-bel posnetek lobanje, zakopane v zemlji, ki jo veter razkriva in zopet zakriva. Posnetek spremlja glasba komorne zasedbe. Tako se pred začetkom samega dramskega dogajanja vzpostavi morbidna atmosfera, ki namiguje na odkrivanje in ponovno zakopavanje preteklih dogodkov. Motiv kopanja se v uprizoritvi še pojavlja. Vsak izmed pomembnejši Šentflorjancev mrzlično odkopava in riže po zemlji na odru, ko jih razbojnik Peter v prvem aktu opomni na njihove prikrite grehe in za svojo tišino zahtevo plačilo. Simbolno sporočilna in aktualno

pomenljiva je tudi žičnata ograja, ki se v prvem aktu spusti med Šentflorjance in zunanostjo, tujino.

Vrha uprizoritve v Cankarjevem domu drama ne doseže v trenutku Zlodejevega spoznanja, da je bil ukanjen, ko je hotel ukaniti, temveč se zgodi z Jacintinim plesom ob koncu tretjega akta. Vlogo je odigrala Maša Kagao Knez, ki po poklicu ni igralka, temveč plesalka. Tako z izčiščenim gibom telesne umetnosti v koreografiji Rosane Hribar začara Šentflorjance, ki jo v trenutku njenega plesa nemo opazuje. Posajeni so drug zraven drugega, tako da njihova skupna silhueta spominja na obliko Triglava oz. če pogledamo drugače, bi lahko obris razumeli tudi kot nerazpoznavno gomilo. Jacintin ples skupaj z intenzivno glasbeno spremljavo doseže vrh predstave. Same uprizoritve ne vodita tekst drame in notranja dramaturgija besedila, temveč so dogodki motivirani z motiviko in simboliko scenografije. V tej režiserjevi viziji ima igra igralcev postranski pomen, gledalca igra pusti skorajda hladnega in ravnodušnega. Nagovori predvsem morbidna scenografija, temna osvetlitev in na trenutke skorajda groteskno razglašena glasba.

Uprizoritev kljub nekaterim simbolom, ki gledalca silijo, da gleda predstavo s sodobnimi očmi, ne dosežejo aktualnosti in brezčasnosti, ki jo nosi Cankarjeva farsa. Tako se že ob začetku spusti žičnata ograja, proti koncu tretjega akta pa se Šentflorjanci posedejo tako, da njihova kolektivna silhueta lahko spominja na obliko Triglava, lahko pa tudi zgolj na klavno gomilo. Seveda drama odpira tudi izjemno aktualno pereče vprašanje o položaju umetnika, a kljub temu ne doseže prepričljivosti in pretresljivo natančnega popisa nravi ljudi, še posebej Šentflorjancev, ki jo vsebuje izvorno dramsko besedilo.

Uprizoritev v Slovenskem mladinskem gledališču

Predstavo *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* je režiser Vito Taufer skupaj z ekipo postavil na oder Slovenskega mladinskega gledališča že 6. marca 2011. Letos so v čast stoletnice Cankarjeve smrti predstavo obudili in jo zopet uvrstili na repertoar.

Ekipa se je odločila za uprizoritev celotnega dramskega teksta, torej za integralno uprizoritev. To daje predstavi poseben čar, saj je v sodobnem gledališču taka izbira precej redka. Tako predstava v polnosti sledi tudi didaskalijam. Scenografija je razmeroma tradicionalna, dogajanje prvega dejanja je postavljeno v meščanski salon. Ta je popolnoma brezčasen in bi z lahkoto pripadal sodobni hiši v dolini šentflorjanski. Da pa je to res dolina šentflorjanska, nas že v prvem prizoru prepričajo čevlji pred vhodom v salon, saj so vsi gosti v županovi hiši preobuti v copate.

Še bolj zanimiva pa je odločitev režiserja, da prav vse vloge v igri igrajo moški, samo Zlodeja igra Janja Majzelj. S to na videz skrajno tradicionalna gesto predstava grobo poudari zavrtost in zaostalost prebivalcev doline šentflorjanske in ostro opozori na aktualno problematiko položaja ženske.

Z ohranitvijo celotnega teksta in nepričakovano izbiro igralcev uprizoritev ohranja kritični naboj izvorne farse, hkrati pa vpelje nove satirične nianse. Z uprizoritvijo celotne mase besedila pa skozi uprizoritev izstopajo novi poudarki, ki samo krepijo dejstvo o Cankarjevi tenkočutni slutnji o nravi Slovencev.

Režiser Vito Taufer je pri postavljanju uprizoritve dejal, da smo kot država: »naredili krog in trčili v lastno preteklost,« zaradi česar je Cankarjeva farsa prav zdaj in še vedno tako zelo aktualna. (sigledal.si 2011)

Zanimiva pa je odločitev režiserja, da prav vse vloge v igri igrajo moški, samo Zlodeja igra Janja Majzelj.

Sklep

Cankarjeva dela z izjemno pronicljivostjo popisujejo in kritično prikazujejo značaje ljudi, zlasti Slovencev. Še posebej jasno zrcalno sliko pa Cankar domačemu občinstvu nastavi s farso Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Da so njegove karakterne oznake Šentflorjancev brezčasne in še vedno relevantne, pa potrjujeta kar dve sodobni uprizoritvi te drame, ki smo ju lahko ob stoletnici njegove smrti spremljali na odru ljubljanskih gledališč in gledalcu podajata aktualno problematiko današnjega časa.

V članku smo s pregledom Cankarjevega dela kot dramatika in njegovega ustvarjanja pred nastankom farse *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* predstavili Cankarjevo motivacijo za pisanje drame. Z analizo dramskega besedila smo predstavili naboj brezčasnosti, ki ga nosi v sebi Cankarjevo delo. Z razčlemba in predstavitvijo dveh različnih uprizoritev iste drame pa smo dokazali, da gre kljub dvema različnima interpretacijama in popolnoma različnima uprizoritvama za isto dramo, pri kateri ena bolj in ena malo manj prepričljivo poda Cankarjevo kritično idejo. Prav dejstvo, da integralna uprizoritev nagovori bolj aktualno, se zdi ključno potrdilo za prepoznavanje Cankarjeve izjemne analitične sposobnosti pri kritičnem vrednotenju prebivalcev doline šentflorjanske. Tudi to svojo sposobnost je Cankar prepoznal in napovedal svojo brezčasnost za slovenski narod v *Zgodbah iz doline šentflorjanske* z besedami: »Tudi ti ne boš pozabila name, lepa dolina šentflorjanska. Lahko se užaljena odvrneš od mene, lahko me ostaviš samega ob cesti, popotnika; jaz pa ležem v travo in se smejem in čakam, ker vem, da se povrneš. Zakaj jaz sem v tebi in ti si v meni.« (Cankar 1908: 189)

Vir

Cankar, Ivan (1908). Pohujšanje v dolini šentflorjanski. URN:NBN:SI:doc-UTZ64S3C from <http://www.dlib.si>

Tjaša Kokalj | Osnovna šola dr. Vita Kraigherja, Ljubljana

Stališča študentov Pedagoške fakultete UL do slovenskega pravopisa

Faculty of Education Students' Views on Slovenian Orthography

Izvleček

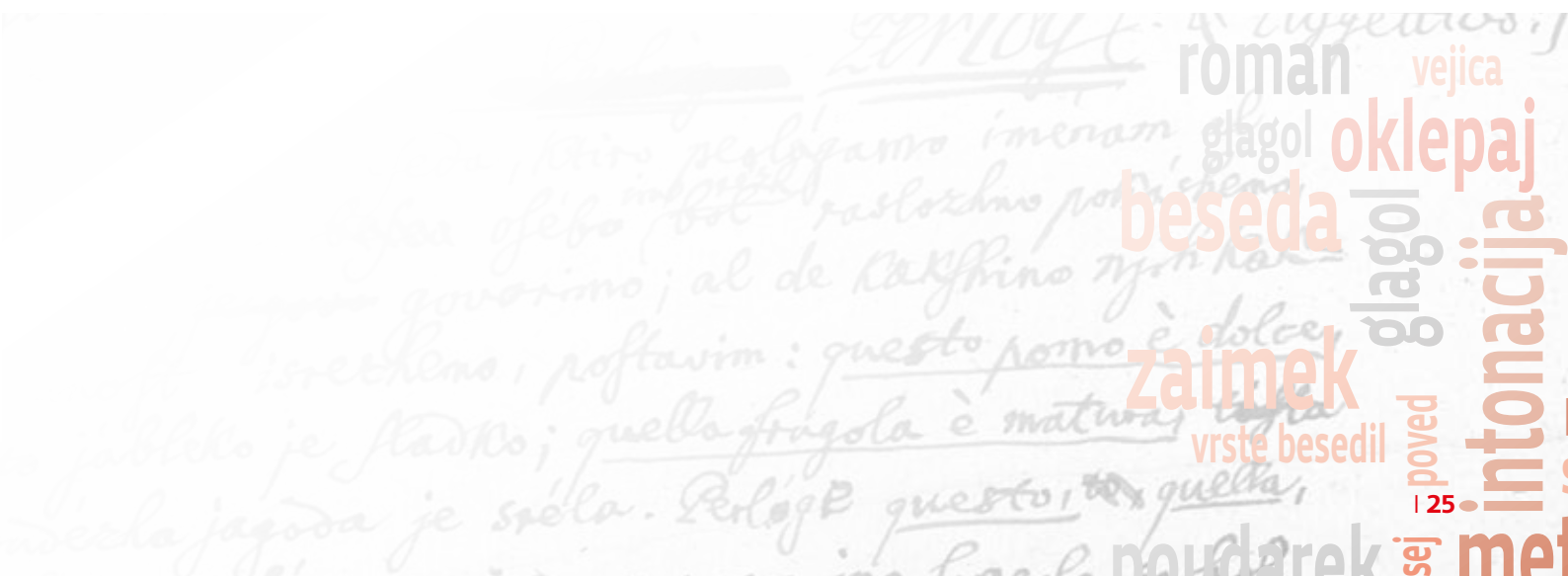
Ključne besede:
pravopisna zmožnost,
Slovenski pravopis, stališča
študentov pedagoških smeri

Jezikovna zmožnost in z njo pravopisna zmožnost je ena od sestavin sporazumevalne zmožnosti, ki se jo tako sistematično kot spontano razvija od 1. razreda osnovne šole naprej. Članek povzema ugotovitve raziskave o mnenjih študentov Pedagoške fakultete UL o obravnavi in uporabi pravopisnih pravil na različnih stopnjah izobraževalnega sistema ter nakazuje nekaj nujnih sprememb predmetov in vsebin predvsem na področju študija vseh bodočih pedagogov.

Abstract

Keywords:
orthographic competence,
Slovenian orthography,
pedagogy students' views

The ability to use language and knowledge of orthography are among the elements of the communication competence developed, both systematically and spontaneously, from the first grade of primary school. The article gives a summary of the findings from a research performed among the students of the Faculty of Education, University of Ljubljana, with the purpose of gaining insight into their views on learning and using orthography rules at various educational levels. It also points to a few necessary changes in the curriculum and content, primarily concerning the studies of all future pedagogues.

Pravopisna zmožnost je eden od gradnikov jezikovne zmožnosti, ki se jo razvija na vseh stopnjah izobraževanja. Za to so odgovorni predvsem učitelji slovenščine in tudi učitelji ostalih predmetov. Ker so velik zgled učencem, morajo paziti na svoje zapise in morajo upoštevati tudi pravopisna pravila. A raziskave kažejo, da so pravopisne napake učiteljev pogoste, v obravnavo pravopisnih pravil pa učitelji redko vključijo praktične primere. Spremeniti bi se morali tudi predmetniki študijskih programov na Pedagoški fakulteti UL, da bi vsi bodoči pedagogi imeli vsaj nekaj ur slovenščine, pri katerih bi ponovili tudi pravopisna pravila.

Uvod

Eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine v osnovni (OŠ) in srednji šoli (SŠ) je razvijanje sporazumevalne zmožnosti učencev oz. dijakov.¹ Ta je

sestavljena iz motiviranosti, stvarnega znanja, slogovne zmožnosti, zmožnosti nebesednega sporazumevanja, metajezikovne zmožnosti in jezikovne zmožnosti (Križaj Ortar 2006). Zadnja je zgrajena iz poimenovalne/besedne/slovarske, upovedovalne/slovnične/skladenjske, pravorečne in pravopisne zmožnosti (prav tam).

Z razvito pravopisno zmožnostjo človek kot sporočevallec obvlada pisanje besed, povedi in besedil, torej pretvarja glasove, besede, povedi ... iz slušnega v vidni prenosnik, kot prejemnik pa obvlada branje besed, povedi in besedil, torej pretvarja črke, besede, povedi ... iz vidnega v slušni prenosnik (Bešter Turk 2011). V skladu z učnim načrtom za slovenščino učenci² in dijaki razvijajo pravopisno zmožnost v OŠ in SŠ, in sicer sistematično pri pouku slovenščine, pri drugih predmetih pa spontano oz. jo utrjujejo ali naj bi jo utrjevali. Pa vendar ugotavljamo, da imajo odrasli Slovenci tudi po končani SŠ ali celo fakulteti težave s pravopisom. Dobro je, da se tega zavedajo še posebej učitelji vseh predmetov, ker so zgled učencem/dijakom tudi pri pisanju.

Razvijanje pravopisne zmožnosti med izobraževanjem

Slovenščina je temeljni splošnoizobraževalni osnovnošolski predmet in so ga učenci deležni v več kot 1600 urah pouka. V vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih OŠ je v učnem načrtu tudi veliko operativnih ciljev za razvijanje pravopisne zmožnosti, kot na primer raba velike in male začetnice, pisanje končnih in nekončnih ločil, zapisovanje kritičnih glasov, uporaba jezikovnih priročnikov ipd. S cilji so povezani tudi številni minimalni standardi znanja, ki jih predpisuje učni načrt za slovenščino (Program osnovna šola 2011) in jih morajo učenci dosegati ob koncu posameznega triletja.

Učenci, ki se vpišejo na splošne, klasične in strokovne gimnazije, imajo še dodatnih 560 ur pouka slovenščine (od tega je polovica ur namenjena književnemu, druga polovica pa jezikovnemu pouku) in pri tem pridobljeno znanje utrjujejo in še nadgradijo. Srednješolci, ki se odločijo za opravljanje pedagoških poklicev, se lahko vpišejo na Pedagoško fakulteto Univerze v Ljubljani (PEF UL). Tam imajo predmete s področja slovenščine le študenti razrednega pouka (RP) in predšolske vzgoje (PV). Preostali študijski programi na PEF UL nimajo predmetov, ki bi se povezovali s strokovni-

¹ Članek je nastal na podlagi magistrskega dela Tjaše Medved (poročene Kokalj) z naslovom Stališča študentov Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani do slovenskega pravopisa in pod mentorstvom izr. prof. dr. M. Bešter Turk.

² Izraz učenci velja enakovredno za učenke in učence; enako je tudi pri dijakih in dijakinjah, študentih in študentkah, vzgojiteljih in vzgojiteljicah ter pri učiteljih in učiteljicah.

mi vsebinami slovenskega jezika, čeprav je učni jezik v slovenskih šolah slovenščina.

Pravopisna zmožnost v praksi

Kljub velikemu številu ur slovenščine v celotnem izobraževanju se jezikovne napake in v okviru teh pravopisne pojavljajo še pri odraslih Slovencih, torej tudi pri študentih – bodočih učitelji – in že zaposlenih učiteljih/vzgojiteljih. Razvito pravopisno zmožnost so raziskovale avtorice nekaterih diplomskih in magistrskih del.

E. Lovišček (2003) je v svojo raziskavo zajela 160 kontrolnih nalog, ki so jih sestavili srednješolski profesorji, ki poučujejo nejezikovne predmete v splošni gimnaziji, in preverjala njihovo pravopisno ustreznost. Največ napak se je pojavilo pri rabi ločil (npr. raba vejice in končnih ločil), velike in male začetnice ter pri neupoštevanju pravil o stičnosti vseh ločil.

L. Glad (2009) je v svoji diplomski raziskavi s preizkusom znanja preverjala pravopisno zmožnost diplomiranih vzgojiteljic in vzgojiteljev ter ugotovila, da se je največ težav pojavilo pri vstavljanju vejic, nekaj pa tudi pri rabi velike začetnice.

P. Šek Mertük (2011) je analizirala 125 učnih priprav, ki so jih pri matematiki sestavili študenti Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru. Ugotovila je, da večina študentov ni upoštevala pravopisnih pravil pri pisanju besed skupaj oz. narazen, rabi matematičnih znamenj, rabi velike in male začetnice ter pri pisanju simbolov.

A. Čudič (2013) pa je z analizo zapisanih navodil v kontrolnih nalogah in na učnih listih, ki so jih pripravili razredni in predmetni učitelji v slovenskih osnovnih šolah, ugotovila, da je bilo največ napak povezanih z rabo pike ter velike in male začetnice. Ugotovila je tudi, da so razredni učitelji naredili pol manj napak kot predmetni učitelji in da število napak narašča s številom let delovne dobe.

Rezultati raziskave in interpretacija

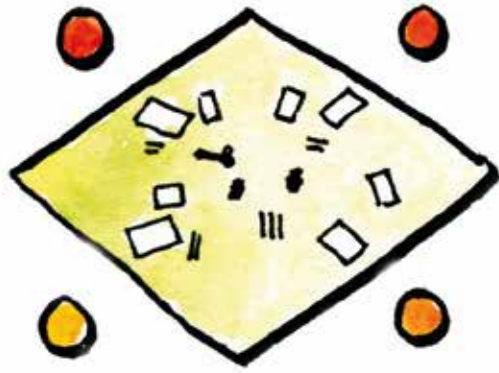
Vmagistrski raziskavi T. Medved (2017) nas je zanimalo naslednje: kako študenti različnih pedagoških smeri na PEF UL ocenjujejo svoje obvladovanje slovenskega pravopisa in katere vzroke navajajo za to; kaj menijo o poučevanju in uporabi pravopisnih pravil v OŠ in SŠ ter pri študiju; kaj bi spremenili na posamezni stopnji šolanja; ali se zdi študentom praktično obvladovanje pravopisnih pravil pri pedagoškem delu pomembno. Vzorec je zajemal

622 študentov PEF UL, ki so v študijskem letu 2015/16 rešili anketni vprašalnik. Največ študentov je bilo z Oddelka za razredni pouk (RP; 44 %) in z Oddelka za predšolsko vzgojo (PV; 19 %), ostali študenti pa so bili z drugih študijskih smeri.

Rezultati so pokazali, da študenti PEF UL svoje obvladovanje pravopisnih pravil ocenjujejo kot zelo dobro, a ne odlično. Najnižje ga ocenjujejo študenti PV, kljub temu da imajo med študijem pouk slovenščine. Največ študentov specialne in rehabilitacijske pedagogike, logopedije in surdopedagogike ter študenti dvopredmetnih študijev pa svoje znanje pravopisa ocenjuje kot odlično, kljub temu da pouka slovenščine nimajo. Razlog za take ocene vidimo predvsem v tem, da so študenti RP in PV, ki imajo med študijem tudi pouk slovenskega jezika, veliko bolj kritični do svojega obvladovanja pravopisa kot študenti ostalih smeri. Kot razloge za tako stanje so navajali predvsem dobro predznanje, pridobljeno v OŠ in SŠ, zanimanje za slovenski jezik, študenti RP in študenti PV pa tudi vaje ter predavanja na fakulteti. Anketiranci so na drugi strani omenjali tudi vsesplošno neuporabo knjižnega jezika.

Glede obravnave in uporabe pravopisnih pravil v osnovni in srednji šoli so študenti zapisali, da jih večina učiteljev ni opozarjala na pravopisne napake, prav tako pa je več kot polovica študentov trdila, da se v OŠ niso naučili uporabljati jezikovnih priročnikov, kljub temu da je to eden izmed ciljev pouka slovenščine od drugega vzgojno-izobraževalnega obdobja naprej (Program osnovna šola 2011). Vprašani so menili, da bi bilo treba narediti več pravopisnih vaj in da bi morali vsi učitelji, ne glede na predmet, ki ga poučujejo, opozarjati na pravopis, pri pouku slovenščine pa bi morali jezikovnemu pouku in pravopisu dati več poudarka. V učnem načrtu za slovenščino (prav tam) je zapisano, da naj bi od 2. razreda naprej obravnavi neumetnostnih besedil namenili 60 odstotkov ur predmeta, obravnavi umetnostnih besedil pa 40 odstotkov, a rezultati kažejo, da se kljub temu določenemu razmerju več ur pouka namenja književnosti. Tudi raziskava avtorice M. Bešter Turk (2016) je pokazala, da več kot 60 % vprašanih dijakov meni, da se v srednji šoli več časa namenja književnemu kot pa jezikovnemu pouku.

Anketiranci so odgovarjali tudi na vprašanja o študiju na PEF UL v povezavi s slovenščino in pravopisom. Študenti RP in PV v večini menijo, da so imeli dovolj ur pouka slovenščine in pravopisa med študijem, nekateri bodoči učitelji razrednega pouka pa bi si vseeno želeli imeti slovenščino v vseh letnikih študija (imajo jo v treh letnikih) ter še nekaj dodatnih vaj pravopisa. Teh si želijo tudi bodoči vzgojitelji (slovenski jezik imajo v enem letniku) in menijo, da bi predvsem profesorji morali biti zgled pravičnega pisanja v slovenskem jeziku. Študenti, ki slovenskega jezika nimajo

- UČBENIKI
- PRIROČNIKI
- SPLETNI VIRI

v študijskem predmetniku, si želijo, da bi le-ta bil na vseh študijskih smereh na PEF UL in bi tam lahko ponovili in poglobili znanje pravopisnih pravil. D. Skubic (2016) je v svoji raziskavi med študenti ugotovila, da bi bila nujna slovenistična izobrazba vseh bodočih pedagogov (ne samo na PEF UL).

Z raziskavo smo tudi ugotovili, da večina študentov Slovenskega pravopisa (SP) ne uporablja ali pa ga uporablja le redko. Najpogosteje ga uporabljajo študenti RP, in sicer Slovenski pravopis v elektronski obliki, ker je dostopnejši, iskanje pa je veliko hitrejše. Študenti RP pri pravopisnih vajah med študijem spoznajo SP in ga tudi veliko uporabljajo, zato pogosteje posegajo po njem kot ostali študenti. Tisti, ki uporabljajo jezikovni priročnik, nekoliko višje ocenjujejo svojo pravopisno zmožnost, saj z brskanjem po SP nenehno utrjujejo in dopolnjujejo svoje pravopisno znanje.

Anketiranci so odgovorili tudi na odprto vprašanje, ali se jim zdi obvladovanje pravopisa danes pomembno in zakaj. Študentom PEF UL se obvladovanje pravopisnih pravil zdi pomembno, kot najpogostejši razlog za to pa so navedli ohranjanje slovenskega jezika in kulture. Pogost je bil tudi odgovor, da smo pedagogi tisti, ki moramo biti zgled otrokom in moramo zato tako pisati kot govoriti pravilno slovensko, s tem pa se krepi tudi naš položaj v javnosti.

Pri odgovorih na odprta vprašanja v anketnem vprašalniku se je prav (ne)obvladovanje pravopisnih pravil pri študentih najbolj pokazalo, saj je bilo v njihovih zapisih veliko pravopisnih (in slovničnih) napak. Napake so se pojavljale predvsem pri uporabi ločil (predvsem vejice) in velike začetnice na začetku povedi ter zapisovanju kritičnih glasov (na primer zapis besede materni /jezik/, nadaljnje /življenje/ ...).

Študenti PEF UL se v večini strinjajo, da je obvladovanje pravopisa v pedagoškem poklicu pomembno, obenem pa pri svojih starejših kolegih večinoma ne opažajo pomanjkljivega znanja pravopisa, pri svojih sošolcih – študentih pa pogosteje opazijo pravopisne napake. Tudi ti sošolci bodo

kmalu postali pedagoški delavci – sprašujemo se, ali bodo kasneje res izpopolnili svoje znanje pravopisa. Verjetno ne, so pa študenti bolj kritični do svojih sošolcev kot do tistih, ki so že zaposleni v določenem pedagoškem poklicu (Medved 2017), saj jim ti predstavljajo zgled in so izkušenejši od njih.

Sklep

Rezultati raziskave T. Medved (2017) kažejo na to, da so potrebne spremembe pri izobraževanju učencev in študentov glede pravopisnih pravil na vseh stopnjah izobraževanja. Ugotovitve so lahko spodbuda tako osnovnošolskim kot srednješolskim učiteljem vseh predmetov, da so pozornejši na svoja zapisana besedila, učence in dijake pa naj opozarjajo na pravopisne napake. Obenem naj bo to spodbuda učiteljem slovenščine, da bi pravopis obravnavali z zanimivejšimi, realnimi in aktualnimi primeri in predvsem sistematično ter bi dali enak poudarek književnemu in jezikovnemu pouku. Na Pedagoški fakulteti UL pa bi bilo smiselno razmisliti o uvedbi predmeta slovenščine za študente vseh smeri ali pa vsaj o kratki ponovitvi pravopisnih pravil v obliki nekajurnega tečaja ali predavanja.

Viri in literatura

Bešter Turk, Marja, 2011: Sporazumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jezik in slovstvo* 56 (3–4). 111–130.

Bešter Turk, Marja, 2016: Toporišičev pogled na poučevanje slovenskega jezika v šoli in današnje stanje. V: Kržišnik, Erika, Hladnik, Miran (ur.): *Toporišičeva Obdobja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 481–488. Dostopno na: <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/BesterTurk.pdf> (20. 1. 2019).

Čudič, Alenka, 2013: *Analiza zapisanih navodil v kontrolnih nalogah in na učnih listih: diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Pedagoška fakulteta.

Glad, Leona, 2009: *Stopnja jezikovne zmožnosti pri diplomiranih vzgojiteljih/vzgojiteljih: diplomska naloga*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Pedagoška fakulteta.

Križaj Ortar, Martina, 2006: Učenčeva sporazumevalna zmožnost v slovenščini. *Vzgoja in izobraževanje* 37 (1). 69–71.

Lovišček, Erika, 2003: *Pravopisna zmožnost srednješolskih profesorjev, ki poučujejo nejezikovne predmete: diplomska naloga*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta.

Medved, Tjaša, 2017: *Stališča študentov Pedagoške fakultete UL do slovenskega pravopisa: magistrsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Pedagoška fakulteta. Dostopno na: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/4560/> (15. 1. 2019).

Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt, 2011. Ljubljana: Ministrstvo Republike Slovenije za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf (16. 1. 2019).

Skubic, Darija, 2016: Slovenščina v vzgoji in izobraževanju v očeh študentk in študentov Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani. Kržišnik, Erika, Hladnik, Miran (ur.): *Toporišičeva Obdobja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 513–521. Dostopno na: <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/Skubic.pdf> (20. 1. 2019).

Šek Mertük, Polonca, 2011: Neupoštevanje pravopisnih pravil v učnih pripravah na nastope pri matematiki. V: Kranjc, Simona (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 449–454.

Iz digitalne bralnice ZRSS

www.zrss.si/strokovne-resitve/digitalna-bralnica

V digitalni bralnici lahko dve leti po izidu prelistate **strokovne revije**, ki so izšle pri Zavodu RS za šolstvo in so vam BREZPLAČNO dosegljive tudi v PDF obliki. Prijetno strokovno branje vam želimo.

osebek
stavek
predmet
tafora
dije
vevica
pravljičica
pristolovno delož
samostalnik
pesnik
izvor
osebek
tafora
dije
vevica
pravljičica
pristolovno delož
samostalnik
pesnik
izvor
osebek

Maša Krajnc | Celje
Urh Ferlež | Portorož

Pravopisna zmožnost v različnih generacijah

Orthographic Competence across Generations

Izvleček

Ključne besede:
pravopis, pravopisna zmožnost, poznavanje pravil, podatki o znanju

Učanja osnov Slovenskega pravopisa je deležna večina prebivalcev Republike Slovenije, vsaj skozi osnovnošolsko, pozneje pa tudi srednješolsko izobraževanje. Z raziskavo, opravljeno pozimi leta 2019, se je pokazalo, kakšna je pravopisna zmožnost osnovnošolcev, srednješolcev, študentov in odraslih. Vidna je razlika med znanjem gimnazijcev in učencev strokovnih oziroma poklicnih šol; povprečno število pravilno rešenih odgovorov vseh srednješolcev skupaj pa je bilo od osnovnošolcev višje le za 5 %. Znanje gimnazijcev ene izmed gimnazij je enako visoko kot povprečje študentov prvega in drugega letnika slovenistike, kar je nenavadno, saj bi zadnji že morali usvojiti poglobljena znanja s tega področja in se temu primerno izkazati pri reševanju vprašalnika. Dokaj visoko je tudi znanje študentov pravne fakultete, pri reševanju vprašalnika so bili od študentov slovenistike slabši le za 5 %. Članek prinaša množico podatkov o znanju pravopisa v vseh generacijah, zato bodo rezultati uporabni tudi za nadaljnjo obdelavo.

Abstract

Keywords:
orthography, orthographic competence, knowledge of rules, knowledge information

The majority of Slovenian population learn Slovenian Orthography at least at the primary school level, or later also through secondary school education. A research carried out in the winter of 2019 revealed the orthographic competence in primary and secondary school students, university students and adults. There is a clear difference in the knowledge between the general secondary school and vocational secondary school students, while the average number of correct answers of all secondary school students was only 5 percent higher than that of the primary school students. The students of one of the general secondary schools have the same level of knowledge than the average of the first- and second-year Slovenian Studies students, which is unusual, because the latter should already have a more in-depth knowledge of this area that would be reflected in the questionnaire. The Faculty of Law students also show a relatively high level of knowledge – their results from the questionnaire were only 5 percent lower than those obtained from the Slovenian Studies students. The article offers a broad spectrum of information on the knowledge of orthography across all generations, which makes the results useful for further analyses.

Uvod

Vslovenski družbi se zdi, da je pri večini zasidran stereotip, da je poznavanje pravopisa na splošno slabo, da šolski sistem mladim ljudem ne uspe zadostno posredovati tega znanja. Te trditve ne moremo niti podkrepiti niti odvreči, saj podatkov o znanju pravopisa pri slovenski populaciji nimamo. Članek predstavlja rezultate raziskave, v kateri je bilo s pomočjo anketnega vprašalnika preverjeno znanje pri različnih starostnih kategorijah. Želi služiti predvsem kot informativni pokazatelj, kakšno je dejansko poznavanje pravopisnih pravil v več generacijah, živečih v Sloveniji.

Uvodna pojasnila

Dobro poznavanje pravopisne zmožnosti pomeni obvladanje prvin in pravil pisanja danega jezika (Brumec 2017: 9). Pravopisne vsebine so del učnih načrtov slovenščine po vsej vertikali šolanja. Učence in dijake se preverja s preizkusi znanja, osnovno šolo zaključijo z Nacionalnim preverjanjem znanja, srednje šole z matura. Pri vseh teh testih se seveda bolj ali manj posredno preverja tudi pravopisno znanje, vendar z oprijemljivimi podatki, ki bi nam pokazali samo raven znanja pravopisa ne razpolagamo. Pri 2. poli splošne mature se tako na primer poleg pravopisnega znanja preverja tudi poznavanje neliterarnih besednih vrst, frazeološko, pravorečno, besedotvorno in druga znanja (Predmetni izpitni katalog, 2017: 18). Pri študentih in odraslih nimamo niti podatkov iz naslova rezultatov mature ali NPZ. Z raziskovanjem poznavanja pravopisa se je ukvarjalo nekaj študentov v svojih diplomskih ali magistrskih nalogah, prevladuje tovrstno raziskovanje po osnovnih šolah.

Članek predvsem predstavlja rezultate preizkusa (ankete), ki je bila izvedena pozimi 2019. Namen članka ni natančno raziskovati, katere pravopisne vsebine so v učnih načrtih in kako so realizirane, zanima naju povprečno pravopisno znanje v posamezni kategoriji.

V vprašalnik so bile vključene pravopisne vsebine, ki naj bi jih osvojil srednješolec, ki je končal vsaj triletno srednjo šolo (Učni načrt v srednjem poklicnem izobraževanju). Primeri z vprašalnika so bili usklajeni z normativnim Slovenskim pravopisom. Preverjalo se je naslednje elemente pravopisne zmožnosti: pisanje skupaj ali narazen, tvorba pridevnikov (na -ski/-ški, svojilnih), tvorba glagolnika, velika začetnica,

zapis kratic, raba predloga s/z, postavljanje vejic, poznavanje demonimov, sklanjanje, raba roditeljskega imena pri zanikanju, raba nedoločnika ali namenilnika in stopnjevanje pridevnika. Pri zadnjem vprašanju so anketiranci napisali, s čim si pomagajo, če ne poznajo pravilnega zapisa besede.

Sestava vprašalnika

Vvprašalnik¹ sva povsem subjektivno sestavila iz elementov, pri katerih se uporabniki slovenskega jezika pogosto motijo oz. so v dilemi in ki bi jih naj usvojili v času svojega šolanja. Predvidevala sva, da osnovnošolci vseh pravil še ne morejo poznati in so mišljeni kot nekakšna kontrolna skupina, vprašalnik pa bi moral biti med študenti slovenistike (vsaj v drugem letniku) rešen zelo dobro. Vprašalnik je bil sestavljen iz desetih vprašanj oziroma nalog. Prvo in tretje sta bila najbolj povezana z normo Slovenskega pravopisa. Od anketirancev se je pričakovalo, da obkrožijo po njihovem mnenju pravilen odgovor, npr. je pravilen zapis »v naprej« ali »vnaprej«, pišemo »15%« ali »15 %«. Prvo in tretje vprašanje skupaj sta imela 15 podvprašanj (primerov). Drugo vprašanje je preverjalo znanje rabe predloga s/z, in sicer z vstavljanjem oblike pred dane primere. Četrta naloga je predvidela sklanjanje nekaterih problematičnih samostalnikov (otroci, mati in človeka ter gospe v dvojini). Peto vprašanje je preverjalo poznavanje rabe nedoločnika in namenilnika, šesto dva demonima (za Krško in Goriška Brda), sedmo pa rabo roditeljskega imena pri zanikanju. Pri osmem so anketiranci vstavljali vejice, pri devetem pa stopnjevali pridevnike. Zadnje vprašanje je spraševalo, kako si pomagajo, kadar ne poznajo pravilnega zapisa besede. Vsa vprašanja z vprašalnika so navedena sproti ob rezultatih ankete.

Cilji raziskave

Cilj raziskave je bil preveriti stanje znanja pravopisa v vseh slovenskih generacijah, od osnovnošolcev, preko srednješolcev, do gimnazijcev, študentov in odraslih. Znanje je bilo preverjeno preko ankete. Ugotoviti sva želela:

1. kakšno je poznavanje pravopisa med govorce slovenščine različnih starostnih skupin,
2. če se znanje med posameznimi starostnimi skupinami razlikuje in kako,

¹ Vprašalnik je nastal v sodelovanju z Lejo Zahrastnik in Tejo Planko, dijakinja I. gimnazije v Celju, ki sta v šolskem letu 2018/19 v projektu Mladi za Celje pod mentorstvom Vesne Gubenšek Bezgovšek izdelali raziskovalno nalogo z naslovom *Poznavanje pravopisnih pravil med dijaki*.

3. kateri del pravopisa povzroča največ preglavic,
4. ali je znanje gimnazijcev boljše od znanja dijakov strokovnih in poklicnih šol,
5. kako si pomagajo govorniki, ko pridejo do pravopisnega dvoma,
6. ali je znanje študentov slovenistike opazno boljše od drugih kategorij,
7. kolikšna je razlika v znanju med študenti 1. in 2. letnika slovenistike.

Anketirani

Anketiranci so bili razdeljeni v štiri starostne kategorije, v vsaki kategoriji sva jih anketirala 50 (pri srednješolcih in študentih pa 100 oz. 75 zaradi primerjave med gimnazijci in dijaki strokovnih in poklicnih šol oz. študentov slovenistike in Pravne fakultete), kar se nama je zdel zadosten vzorec. Vsega skupaj je anketirancev 375. Pri vseh skupinah sva izbrala anketirance iz vsaj dveh različnih izobraževalnih ustanov, oziroma pri odraslih iz dveh različnih poklicev.

Prvo starostno skupino predstavlja 50 učencev 9. razreda osnovne šole; od tega jih 25 prihaja iz III. osnovne šole Celje, 25 pa Osnovne šole Ljubecna. Druga starostna skupina so srednješolci: 50 gimnazijcev, od tega 25 dijakov I. gimnazije v Celju in 25 dijakov Gimnazije Lava, poleg tega pa še 50 dijakov srednjih strokovnih in poklicnih šol, od tega 25 Ekonomske šole v Celju in 25 Zdravstvene šole v Celju. Druga starostna skupina je torej obsežnejša od prve zaradi primerjave znanja med dijaki različnih programov.

Tretjo starostno skupino predstavljajo študenti Univerze v Ljubljani, od tega 25 študentov 1. letnika slovenistike Filozofske Fakultete v Ljubljani, 25 2. letnika istega programa, 25 študentov 2. letnika Pravne fakultete. Četrto predstavljajo odrasli, 25 pisarniških delavcev enega izmed slovenskih podjetij in 25 uslužbencev Slovenske vojske.

Rezultati

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati ankete v obliki razpredelnic, številke pomenijo odstotke. Vsaki razpredelnici sledi komentar rezultatov, kjer so izpostavljene tudi najpogostejše napake. Legenda za okrajšave v prvi vrstici vseh razpredelnic (skupine anketirance) so naslednje: Oš1 – osnovna šola 1, Oš2 – osnovna šola 2, Oš – obe osnovni šoli skupaj, Gim1 – gimnazija 1, Gim2 – gimnazija 2, Gim – obe gimnaziji skupaj, S/P1 – strokovna ali

poklicna šola 1, S/P2 – strokovna ali poklicna šola skupaj, S/P – obe strokovni ali poklicni šoli skupaj, Srš – vse srednje šole skupaj, FF1 – 1. letnik slovenistike na Filozofski fakulteti, FF2 – drugi letnik slovenistike na Filozofski fakulteti, FF – 1. in 2. letnik slovenistike skupaj, Pr – Pravna fakulteta, Vf – vse fakultete skupaj, Odr1 – skupina odraslih 1, Odr2 – skupina odraslih 2, Vsi – vsi anketiranci skupaj. Vsa v zadnji vrstici pomeni skupen rezultat anketirane skupine glede na vse odgovore za obravnavano vprašanje. Osnovne in srednje šole ter zaposlitev odraslih pri rezultatih zaradi anonimnosti niso poimenovani po svojih imenih.

1. vprašanje: Obkrožite pravilni zapis.

- a) vnaprej/v naprej
- b) volilci/volivci
- c) nadaljnji/nadaljni
- d) podeželski/podeželjski
- e) meterski/metrski
- f) helikopterski/helikoptrski
- g) zvonjenje/zvonenje
- h) zvenjenje/zvenenje
- i) Beneški Slovenec/beneški Slovenec
- j) Koroški Slovenec/koroški Slovenec
- k) kljub temu da/kljub temu, da
- l) čokoladnorjav/čokoladno rjav
- m) ponavadi/po navadi

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na prvo vprašanje.

Komentar

Povprečje vseh odgovorov kaže, da anketirani v povprečju poznajo približno polovico (54 %) pravopisno pravih zapisov. Najboljše so se odrezali po ena skupina gimnazijcev (63 %) in ena odraslih (64 %). Rezultat nobene ga izmed vprašanj ni nižji od 40 % ali višji od 64 %, kar kaže na to, da je poznavanje v prvem vprašanju preverjan prvih dokaj podobno v vseh generacijah.

2. vprašanje: Zapišite predlog s/z.

- a) _____ prijateljem b) _____ mamó c) _____ hmeljarjem

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na drugo vprašanje.

Komentar

Delež pravilnih odgovorov je bil pri tem vprašanju zelo visok, pri nekaterih kategorijah 100 %, najslabše pa se je odrezala ena izmed osnovnih šol z 88 %. Kaže, da je raba predloga s/z med manj problematičnimi.

3. vprašanje: Obkrožite pravilni zapis.

- a) Maryin/Maryjin e) t. j./tj.
b) 15 %/15% f) Lukov/Lukin
c) pr. n. št./p. n. št. g) od Karmen/Karmenin
d) stol./st. h) Zidani Most/Zidani most

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na tretje vprašanje.

Komentar

Rezultati 3. vprašanja se precej razlikujejo. Tako so kratice za »pred našim štetjem«, svojilni pridevnik iz imena Luka in velike začetnice v »Zidanem Mostu« anketiranci pravilno določili v več kot 70 %. Najbolj problematična sta stičnost znaka za odstotke in raba svojilnega pridevnika pri imenu Karmen, verjetno zaradi tujega izvora imena ta svojilni pridevnik večini anketirancev zveni tuje in napačno.

4. vprašanje: Vstavite manjkajoče sklene oziroma sklanjajte samostalnike.

Kdo/kaj?	OTROCI (v MN)	MATI (v ED)	ČLOVEK (v DV)	GOSPE (v DV)
Koga/česa?	OTROK			
Komu/čemu?	OTROKOM			
Koga/kaj?	OTROKE			
O kom/čem?				
S kom/s čim?				

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na četrto vprašanje.

Komentar

Za pravičen odgovor pri tem vprašanju je štel le v celoti pravilno sklanjan samostalnik. To vprašanje je bilo dokaj slabo rešeno. Če je samostalnik otroci v množini in mati v ednini pravilno sklanjala približno polovica anketirancev, je pri človeku in gospe v dvojini odstotek nižji od 30 %. Več kot polovico so pravilno sklanjali le študentje.

5. vprašanje: Obkrožite pravilni zapis.

- a) Šla sem kuhati/kuhat.
b) Morala sem delati/delat.
c) Morala sem iti delati/delat.

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na peto vprašanje.

Komentar

Peto vprašanje je bilo kar dobro rešeno (povprečje 77 %), kar kaže na solidno poznavanje rabe namenilnika in nedoločnika. Najslabši rezultati so bili pri strokovnih in poklicnih šolah ter pri eni skupini odraslih (65 %), najboljši pri fakultetah (okoli 90 %).

6. vprašanje: Napišite ime prebivalca.

- a) Prebivalec Goriških Brd b) Prebivalec Krškega.

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na šesto vprašanje.

Komentar

Kaže, da so demonimi slabo poznani. »Krčana« v povprečju pozna polovica anketirancev, »Brica« komaj 28 %.

7. vprašanje: Vstavite pravilno obliko besede.

_____ (Ana) nisem videla.

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na sedmo vprašanje.

Komentar

Čeprav se zdi, da se raba rodilnika v pogovornem jeziku vse bolj opušča, kar 95 % anketirancev ve za pravilno obliko.

8. vprašanje: Vstavite vejico, kjer je treba.

- a) V trgovino sem šla zaradi pomanjkanja hrane.
- b) Dogodilo se je natanko tako kot sem načrtovala.

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na osmo vprašanje.

Komentar

Osmo vprašanje je pokazalo solidno znanje postavljanja vejic pri podrednem stavku (pri b-primeru v povprečju kar 90 % pravilno). Več kot 40 % anketirancev meni, da vejica stoji tudi pred prislovnim določilom vzroka.

9. vprašanje: Stopnjujte pridevnika.

- a) Globok
- b) Suh.

Prikaz deleža pravilnih odgovorov na deveto vprašanje.

Komentar

Rezultati 9. vprašanja so pokazali, da anketiranci pravilno ločijo med pridevniki, ki jih stopnjujemo opisno, in tistimi, ki jih stopnjujemo z obrazilom. Napake so nastajale predvsem pri zapisu primernika in presežnika za pridevnik globok, pogosto se pozabi »l« v zadnjem zlogu.

10. vprašanje: S čim si pomagata, če ne poznata pravilnega zapisa?

Z jezikovnimi priročniki v knjižni obliki.

S spletnimi jezikovnimi viri (priročniki, korpusi, svetovalnice).

Ne pomagam si z nobenim priročnikom.

Drugo: _____

Prikaz odgovorov na deseto vprašanje (po odstotkih).

Komentar

Pri zadnjem vprašanju so anketiranci obkroževali tudi po več odgovorov. Skoraj tri četrtine anketirancev si pomaga s spletnimi jezikovnimi viri, kar kaže, da je tudi iskanje pravopisnega znanja šlo v korak s časom. Med odgovori drugo sta bila najpogostejša »vprašam sloveniste« ali »vprašam v šoli«.

Rezultati celega testa.

Komentar

Rezultati celotnega testa so podrobneje analizirani v razpravi. Deseto vprašanje na rezultat seveda nima vpliva.

Razprava po rezultatih

Velika količina podatkov omogoča vsakemu bralcu nadaljnje sklepanje in primerjanje. Pri analizi sva se omejila na sedem zadev, ki so tudi našteje na začetku članka.

Kakšno je torej poznavanje pravopisa med govorce slovenščine? Najslabši rezultat (kar je seveda razumljivo) so dosegli osnovnošolci (57 %), komaj za 2 % boljši so bili dijaki srednjih in poklicnih šol. Sledijo gimnazijci in odrasli s 70 oz. 71 % pravilno rešenim testom, vse srednje šole skupaj so v povprečju dosegle 62 %. Sledijo študentje s 74 %. Pravopisno znanje se torej razlikuje, vendar ni nobena skupina anketiranih dosegla manj kot 59 % in nobena več kot 79 %.

Izkazalo se je, da se največ pravopisnih napak dela pri sklanjanju »zahtevnejših« samostalnikov, pri pisanju skupaj oz. narazen, pri stičnosti in pisanju kratic, manj znani so tudi demonimi.

Znanje gimnazijcev je boljše od znanja dijakov strokovnih in poklicnih šol. Razlika v povprečnih rezultatih med prvimi in drugimi je 12 %.

Pri študentih slovenistike sva sicer pričakovala boljši rezultat (77 % v povprečju), vendar je znanje študentov drugega letnika v povprečju nekoliko boljše. Tudi razlika v znanju med študenti slovenistike in prava ni velika, gre za 5 % v korist slovenistov.

Anketa je tudi pokazala, da si večina ljudi pri pravopisnih dvomih pomaga z jezikovnim gradivom na spletu.

Težko je presoditi, ali je 67 % povprečen rezultat med vsemi anketiranimi dober ali slab. Morda je pomembno izpostaviti, da so v vseh preverjenih kategorijah v povprečju test rešili z več kot 55 % (torej v šolskem žargonu pozitivno). Po drugi strani imamo gimnazijce 4. letnika, ki so bili v času izvajanja te raziskave le nekaj mesecev pred maturo iz materinščine in bi morda od njih pričakovali nekoliko višji rezultat. Enako velja za študente slovenistike, od katerih bi lahko upravičeno pričakovali obvladanje ali vsaj veliko boljše znanje pravopisa od drugih.

Sklep

V članku sva predstavila rezultate svoje raziskave, v kateri sva s pomočjo anketnega vprašalnika preverjala znanje pravopisa v različnih starostnih skupinah. Vprašalnik je rešilo 375 anketirancev. Rezultati so pokazali znanje posameznega primera iz pravopisa za raziskovano starostno kategorijo. Test je bil v povprečju rešen 67 % pravilno. Verjetno gre za eno prvih takih raziskav v zadnjih letih in na takem starostnem razponu, zato bodo

morda pridobljeni rezultati zanimivi za nadaljnji premislek in obdelavo o znanju pravopisa.

Viri

Fran. Dostopno na: <http://www.fran.si/> (20. 2. 2019).

Slovenski pravopis.

Učni načrt za slovenščino v srednjem poklicnem izobraževanju. Dostopno na: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2007/programi/noviKZ/SPI_as_slovenscina.htm (20. 2. 2019).

Učni načrt za slovenščino v gimnaziji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008. Dostopno na: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2014/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf (20. 2. 2019)

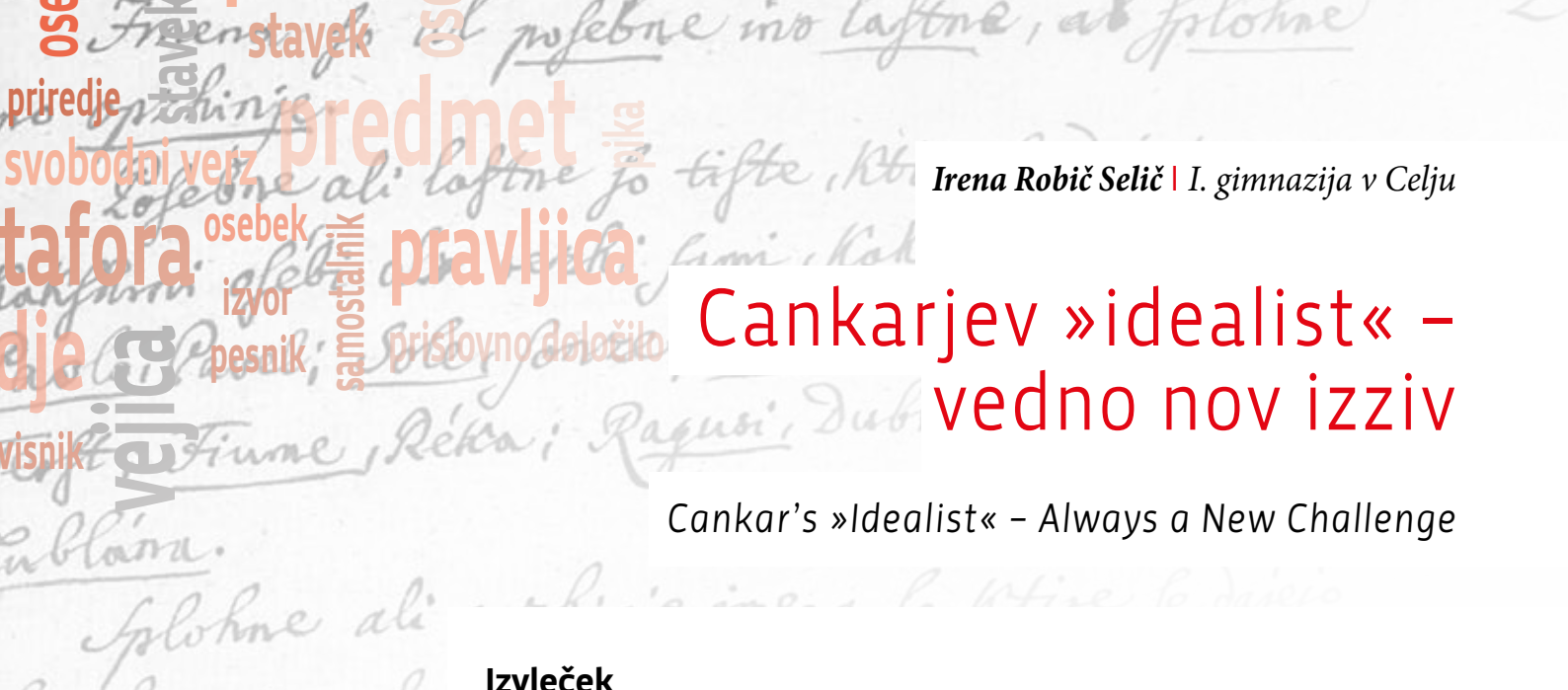
Brumec, Špela, 2017. *Pravopisna zmožnost šestošolcev glede na vrsto preverjanja znanja: magistrsko delo.* Maribor: Univerza v Mariboru. Pedagoška fakulteta. Dostopno na: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=66553> (20. 2. 2019).

Sajevic, Nives, 2015. *Pravopisna zmožnost devetošolcev: diplomsko delo.* Koper: Univerza na Primorskem. Pedagoška fakulteta. Dostopno na: https://share.upr.si/PEF/EDIPLOME/DIPLOMSKA_DELA/Sajevic_Nives_2015.pdf (20. 2. 2019).

Predmetni izpitni katalog za poklicno maturo – slovenščina. Ljubljana: Državni izpitni center, 2015. Dostopno na: <https://www.ric.si/mma/2017%20P-SLM-2017/2015083113024548/> (20. 2. 2019).

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo – slovenščina. Ljubljana: Državni izpitni center, 2017. Dostopno na: <https://www.ric.si/mma/M-SLO-2019/2017083009155671/> (20. 2. 2019).

Planko, Tea; Zahrastnik, Lea, 2019. *Poznavanje pravopisnih pravil med dijaki.* Celje: I. gimnazija v Celju.

Irena Robič Selič | I. gimnazija v Celju

Cankarjev »idealist« – vedno nov izziv

Cankar's »Idealist« – Always a New Challenge

Izvleček

Ključne besede:

Martin Kačur, Cankarjeva kratka proza, simetrična zgradba, tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje

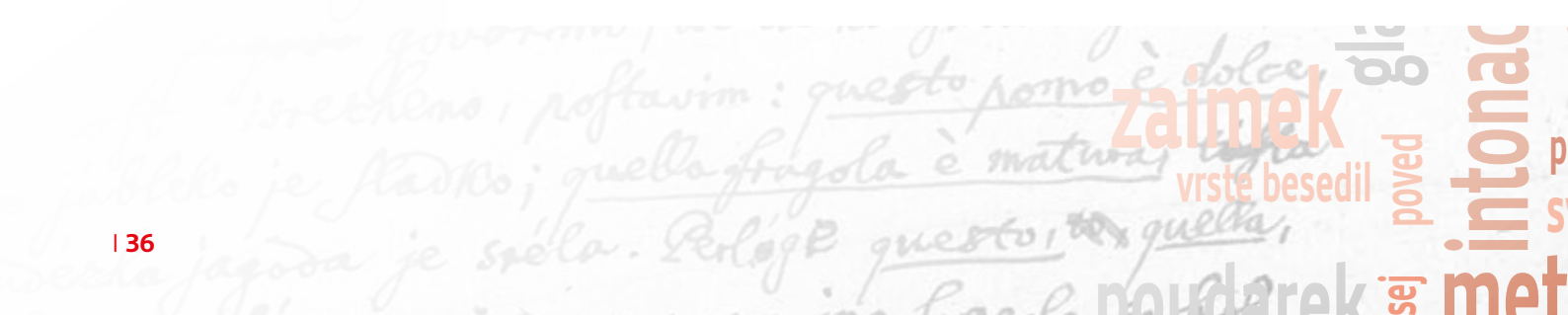
Prispevek s posamezni izsledki iz vsebine potrjuje simetrično notranjo zgradbo Cankarjevega romana *Martin Kačur*. Trije dogajalni prostori so usodno zaznamovali življenje učitelja Kačurja, dogajanje je v Zapolju, Blatnem dolu in Lazih zelo podobno zasnovano, kar ponazarja jedro prispevka. Osrednji je motiv učitelja kot bojevnika za svobodnejše in naprednejše življenje, ki kloni pod težo družbenega pritiska. Brez ostre kritike družbenih razmer torej ne gre, poudarjen je tudi politični motiv. Politiko posameznega dogajalnega prostora usmerjajo predvsem župan, župnik in nadučitelj, v Zapolju tudi zdravnik. Med Kačurjem in »politično elito« ni soglasij, človek Kačurjevega kova v koristoljubni in zaostali družbi ne more uspeti. Z navedenimi motivi se povezuje tudi motiv odnosa do ženske oziroma družine, predvsem navezanost na sina. »Idealist« skuša svoje ideje uveljaviti v družbeno neugodnem času, iz Zapolja preko Blatnega dola in vse do Laz njegova osebna tragedija narašča in se zaokroži z idejo tragičnega posameznika.

Abstract

Keywords:

Martin Kačur, Cankar's short stories, symmetrical structure, Cankar Award Slovenian Language Competition

The article confirms the symmetrical structure of Ivan Cankar's novel *Martin Kačur*, supported by the content. In the main part, the article illustrates three places in the story that have strongly impacted the life of the teacher Kačur – Zapolje, Blatni dol and Laze – where the action is very similarly structured. The main motif is the teacher's fight for a freer and better life in the face of the dominant social pressure, implying a severe criticism of the social conditions. Another motif that is also emphasised is politics, reflected through the personalities governing the political situation in each of the three places: the mayor, the priest and the school manager, and in Zapolje also the doctor. No agreement can be reached between Kačur and the »political elite«, a man of Kačur's character cannot succeed in a self-serving, backward society. Related to these motifs is the motif of a relationship towards a woman or a family, expressed primarily through a mother's attachment to her son. »Idealist« is trying to realise his ideas in at a time of adverse social conditions – his personal tragedy increases as it leads from Zapolje to Blatni dol and then Laze, ending with the idea of the tragic hero.

V iztekajočem se Cankarjevem letu 2018 je poudarek tekmovanja v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje na Cankarjevi kratki prozi: dijaki 1. in 2. letnika gimnazijskih in strokovnih programov berejo *Podobe iz sanj*, dijaki 3. in 4. letnika gimnazijskih in strokovnih programov pa *Martina Kačurja*, *Tujce*, *Knjigo za lahkomiselnje ljudi* in *Krpanovo kobilo*. Leto 2018 je tudi Evropsko leto kulturne dediščine, zato se letošnje tekmovanje dotika tudi slednje. Cankarjev *Martin Kačur* je zaradi kompleksnosti osrednjega lika ter predvsem dovršene simetrične zgradbe vedno nov izziv – tako za profesorje in dijake pri rednem pouku v sklopu slovenske moderne, saj ga kot alternativno delo ob *Hiši Marije Pomočnice* in romanu *Na klancu* predvideva *Učni načrt za gimnazije*, kot za mentorje in tekmovalce v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2018/2019.

Uvod

Roman *Martin Kačur* opisuje »boj idealista z vsakdanjim, nizkim življenjem in njegov končni propad« (Ivan Cankar Franu Levcu, 8. 12. 1905). Delo je nastalo v decembru 1905, ko se pri Cankarju kaže odmik od resignacije in fatalističnega optimizma, je pa to obdobje zaznamovala tudi njegova osebna duhovna kriza.

Martin Kačur je eno od mnogih Cankarjevih del z družbenokritično idejo, ki nase opozarja predvsem s svojo zgrad-

MARTIN KAČUR

3 POGlavJA

48 STRANI

3 POGlavJA

42 STRANI

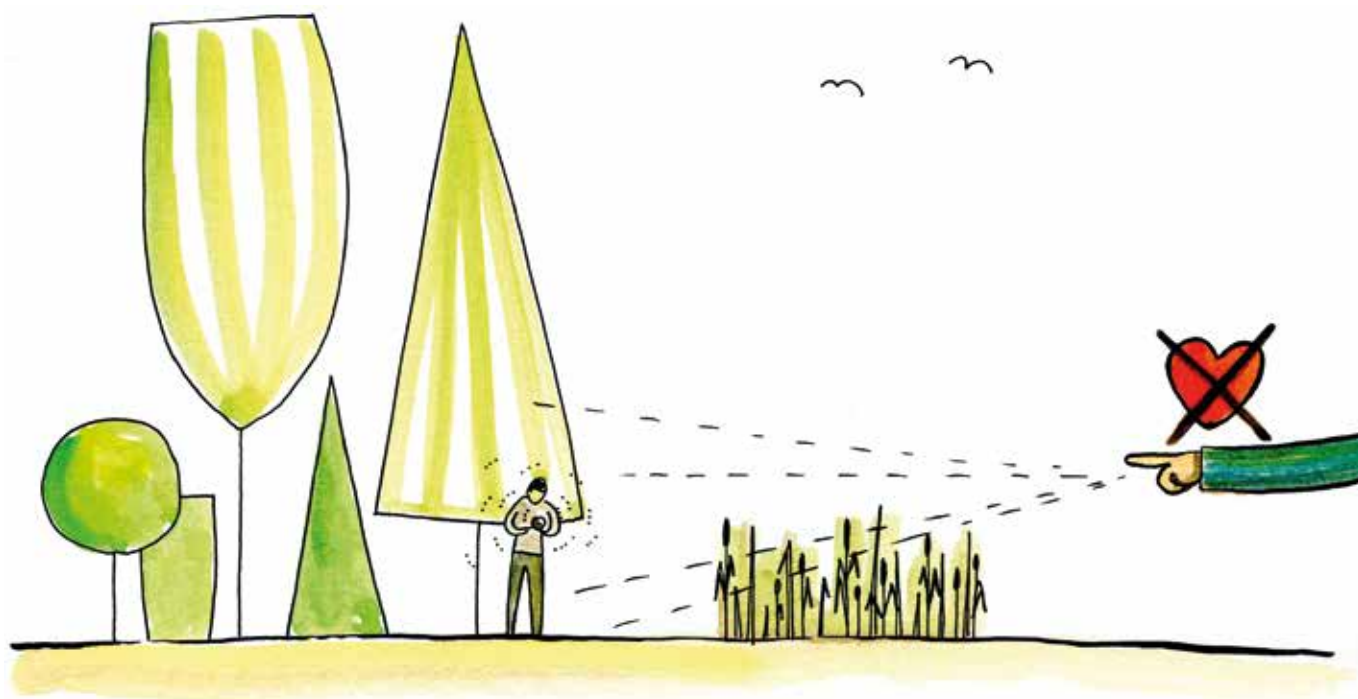

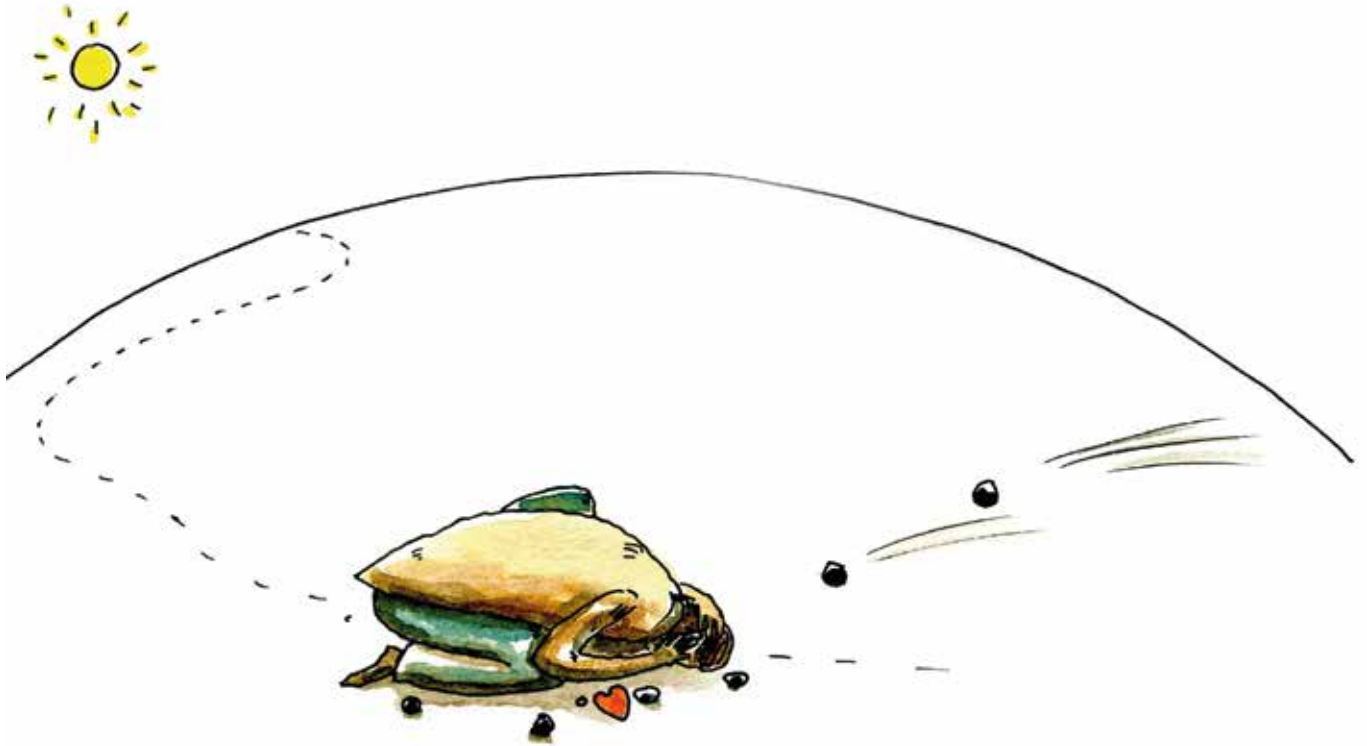
3 POGlavJA

41 STRANI

bo. Pisatelj, umetnostni zgodovinar in kritik Izidor Cankar je v spremni besedi k Cankarjevim *Zbranim spisom* zapisal, da je *Martin Kačur* »najbolje zgrajena, najbolj plastična, stilno popolna, miselno in oblikovno najenotnejše zasnovana, najboljša povest Ivana Cankarja.«

Zgradba dela je simetrična, tako zunanja kot notranja. »Zunanja zgradba je najbolj opazni, vendar najmanj pomembni del zunanje forme v literarnem delu, saj zajema predvsem zunanjo razčlenjenost teksta na manjše enote, poglavja, dejanja, odstavke in podobno« (Kos 1995: 118). Roman je zgrajen iz treh delov, vsak del iz treh poglavij. Vsak del obsega približno enako število strani (prvi del 48 strani, drugi del 42 strani, tretji del 41 strani). Pri notranji zgradbi gre za

»sestavo, ki sega v globino literarnega dela, v njegove vsebinske plasti, motive in teme, to pa tako, da jih povezuje, spaja v celoto in s tem šele formira« (Kos 1995: 90). Simetrično notranjo zgradbo dokazujejo trije dogajalni prostori, skozi katere spremljamo življenje Martina Kačurja, in sicer le posamezne izseke s krajšimi ali daljšimi časovnimi presledki. Nemočno lahko opazujemo predvsem njegovo pot navzdol, od začetnega sončnega Zapolja, mračnega in zakotnega Blatnega dola do (spet) sončnega kraja Lazi.

Namesto povzetka

Zivljenjska zgodba Martina Kačurja je strnjena v samem romanu, *Življenjepis idealista*, kot je Cankar podnaslovil roman, bralca spodbuja h kritiki in k presoji:

Šel je nekoč mlad fant, napotil se je v svet z lahkim korakom in njegovo srce je bilo polno upanja. Pa ni bilo samo upanja polno, neizmerna ljubezen, vseobsežna, je bila v njem. Šel je in je ponudil od svojega bogastva, od svoje ljubezni ljudem. »Glejte, razbojnika, ponuja nam ljubezen – kamnajte ga!« Zgrnili so se okoli njega in so metali nanj kamenje in blato, dokler se ni zgrudil ... In ko je vstal, je šel dalje, čez hribe, in je

ponudil ljudem od svojega bogastva, od svoje ljubezni. »Glejte, razbojnika, ponuja nam ljubezen – kamnajte ga!« Zgrnili so se okoli njega in so metali nanj kamenje in blato, dokler se ni zgrudil ... Takrat pa se je zgodilo čudo: pest blata je padla v njegovo srce, ni hrepenel več v višavo ne v daljavo; ljubil je močvirje, temo vlažnega gozda, mračne zaseke, gluhe in pozabljene, skrite med hribi. In zgodilo se je tretje čudo; ljudje, ki so ga kamnali nekoč, so stali zdaj kraj gozda, v gorkejšem soncu, ob močvirju, na trdnejši zemlji, nad zaseko, više v klancu, in so kazali nanj: »Glejte ga, ki nima ljubezni v srcu!« In ko je zaslišal njih smeh, se mu je storilo inako, in – Kačur se je stresel; velika je bila njegova bridkost.

Zapolje, prvi kraj Kačurjevega službovanja

Martin Kačur roma v Zapolje z veselim srcem, polnim delovnega zagona. Veselo se ozira po jutranji pokrajini, hiše se mu zdijo nenavadno bele in prazniške, navdušen je nad lepoto. Njegovo navdušenje poruši zapoljski zdravnik, debel in postaran mož: *»Preklete gnezdo je to, ni hujšega na svetu! Ne rečem nič: kraj je lep; da bi le ljudi ne bilo!«* (Cankar 2006: 10). Kačur je mlad in naiven, ljudi ima za blage, a zdravnik ga opozori, da mora

biti hinavski, zelo hinavski, ko pride v Zapolje, kajti: »Prišel bi lahko sam Bog med ljudi, posebno med Zapoljce, in bi ne mogel izhajati; če ne drugega, bi mu oponašali njegovo božanstvo« (Cankar 2006: 13).

Kačur že ima za sabo grenke izkušnje, služboval je v Kotlini, a se je sprl z županom, ker je želel poučevati narod. V Zapolju je bil prejšnji učitelj le eno leto. Ker ni hodil k maši, ker se je bratil z delavci in ker se ni znal spodobno nositi, je moral oditi. V Zapolju tako nihče ne ostane dolgo. Zdravnik ga zasuje z nasveti: naj se ne zameri županu ali župniku, ljudstvo naj pusti pri miru, naj se ne ženi, naj ne prepeva (razen v cerkvi), naj ne zahaja preveč v družbo in naj se je tudi preveč ne ogiblje, politično prepričanje naj skriva, naj ne piše pesmi, naj vedno najprej skrbi zase. Zelo je opazna težnja, da se mora posameznik prilagoditi okolju, ljudem: »Če je potrebno, da živi človek v gnoju, je najbolje, da živi zmerom v istem gnoju. Zakaj vsak gnoj smrdi, najbolj pa od začetka; pozneje se ga človek privadi« (Cankar 2006: 11). Zdravnik se je torej kot »debel« človek navadil zapoljskega »gnoja«. Kačur se zaradi zdravnikovih nasvetov že vnaprej počuti kot hlapec, razjeda ga dvom: »Lahko je orati mehko grudo, težko nerodoviten kamen« (Cankar 2006: 22). Po drugi strani verjame, da bo ustvaril, kar si je zamislil.

Opis samega Zapolja je stiliziran, prevladuje pridevnik *bel*: cesta do farne cerkve je bela in široka, župnišče je belo in visoko. Nasproten temu je opis šole, ki je stara in siva stavba z majhnimi in neprijaznimi okni, pusta in mračna. Kačur doživlja okolje tako, kot se počuti.

Tudi opisi oseb so stilizirani, omejeni na le nekaj ukrasnih pridevkov: zapoljski župan je »čokat, tenkokrak, rdeč, vesel, kozjebad«, zapoljski župnik »majhen, debel, postaran«, za-

poljski nadučitelj pa »visok, rejen«. Kačur ugotavlja, da nihče nima nazorov, idej ali prepričanj. Moral se jih bo torej navaditi in spoznati tudi njihove nadloge: »Stroj je samo nevaren, dokler mu človek ne spozna mehanike« (Kačur 2006: 23).

V Kačurjevi zgodbi so že od začetka prisotne tudi ženske. Ko se iz Zapolja odpravlja v Bistvo k Minki, je vesel in dobre volje, četudi je nebo sivo, umazano in megleno. Počuti se svobodnega in močnega. Minka je deklica v rdeči bluzi, belega obraza in črnih oči. Kačurjeve misli so ob njej pijane in blodne, besede nerodne in jecljajoče. K Minki hodi po tolažbo, po moč. Ljudje so namreč že začeli kazati s prstom nanj, češ da k maši ne hodi, ženit pa se hodi. Ko se vrača v svojo izbo, se njegova žalost zlije z okolico: pot se mu zdi dolga in pusta, izba tesna, samotna in siromašna, napolnjena z žalostjo njegovega srca. Sicer ima Minko resnično rad, čeprav naj bi se v njenem objemu grel še kakšen moški. O poroki ne razmišlja, ima se za svobodnega: »Nikoli še ni mislil na Minko drugače kakor na dekleta v rdeči bluzi, z belim obrazom in s črnimi očmi, na lepo hčerko bogatega krčmarja /.../ Nikoli še mu ni prišlo na misel, da bi moglo biti kdaj drugače in da bi morda stopil nekoč v črni obleki, zardel, plah in trepetajoč pred debelega gospoda Sitarja« (Cankar 2006: 51).

Kačur želi v gostilni Mantova ustanoviti bralno in izobraževalno društvo, kar mu zdravnik odsvetuje. Kačur se goreče zagovarja: »Vsa, vsa nesreča, kolikor smo je doživeli, izvira iz ene same laži: da nimamo kulture! Da torej nismo vredni stopiti med druge narode in da moramo pobirati ostanke, ko so drugi pojedli ocvirke in tropine in vse mastne žgance! – Kaj je zategadelj treba? Treba je pokazati, da imamo kulturo« (Cankar 2006: 38–39). Kačur v Mantovi poudarja pomen učenja in izobraženosti: »Eno je nad vse potrebno: učenje, izobraženost! Jaz sem te misli in nihče mi je ne more omajati, da je vse naše nesreče vzrok nevednost, neumnost, živalska zabitost in surovost. Zato noben narod ni tako nesrečen kakor slovenski« (Cankar 2006: 41). Kačur poudarja, da je bil njegov namen pošten, da bi naročali knjige in časopise, da bi brali o pomembnih stvareh, a vidi, da ga ne razumejo, je razjarjen: »Klical sem, pa so prišli med poklicane tudi ljudje, ki poziva niso vredni in ki naj ostanejo med svojo živino v hlevu« (Cankar 2006: 42). Njegove besede so bile povod za pretep, zdravnik je Kačurja odvedel ven. Zdravnikov opomin: »Saj sem vedel že vnaprej: idealist ni za nobeno rabo, najmanj pa za reševanje naroda« (Cankar 2006: 43). Kačurjeva usoda naj bi bila zapečaten, saj je po zdravnikovih besedah učitelj še vedno hlapec in služabnik. Nadučitelj mu očita, da je slab zgled in slab učitelj, ki zapeljuje ljudi v huda dejanja. Kačur obtožb ne razume, sprašuje, kaj je njegovo hudodelstvo. Bodri ga učitelj Ferjan, ki mu svetuje potrpežljivost in ponižnost, »klanjaj se in reci da, četudi ti ponudijo vrv in vislice« (Cankar 2006: 45).

Kačurjeva zapoljska zgodba se zaključi s pesimističnim občutkom osamljenosti: »Čemu je bilo tega treba? Čemu tega? Jaz, siromak, ki nimam, kamor bi položil glavo, ki nimam človeka na svetu! Jaz bi daroval drugim od svojega ubožstva! Nisem užil še kapljice ljubezni, drugim bi točil polne korce« (Cankar 2006: 57).

Blatni dol, drugi kraj Kačurjevega službovanja

Blatni dol že s svojim imenom ne obeta nič dobrega. Vas je temna in umazana, ulice so polne blata, za Kačurja »puščava, kjer živijo vojaški begunci, divji lovci in rokovnjači«. Vse je pusto, vsakdanje, dolgočasno: »V Blatni dol bi lahko prišel sam Kristus, pa bi molčal! Takih ljudi nisem videl še nikjer na svetu: noč tako temna, da je stotero sonc ne prežene! Gledal sem kmete na polju, ki so hodili poleg živine: s prav tako lenimi, težkimi koraki, prav tako nerodno zibaje se, in na njih obrazih, verjemi, je bil prav tisti topi, mirni izraz, brez misli in brez čustva, kakor v velikih očeh živine ... To je tista težka, zatohla vlaga, ki kipi iz te zemlje, to so tiste sence, ki leže na njej neprestano« (Cankar 2006: 81). Kačur v cerkvi opazuje ljudi – kot da na njih leži umazana senca Blatnega dola, sivih hiš in njegove izbe, ki je kot kletka s črnimi stenami. Podoba Blatnega dola daje občutek, da niti tukaj Kačur ne bo ostal dolgo; poleg tega ga preganja podoba prejšnjega učitelja, ki se je obesil.

Šola v Blatnem dolu je s slamo krita kmečka bajta blizu cerkve, deluje vse prej kot prijazno, v njej smrdi kot v hlevu. Tudi šolska soba vzbuja tesnobo – je nizka izba s črvivimi in s črnimol politimi klopmi, s črnimi in vlažnimi stenami ter sajasto podobo Franca Jožefa I. Za pouk in učenje vse naštetu ne bi smela biti ovira, saj je že zapoljski nadučitelj dejal: »V temni izbi se človek laže uči nego v svetli in v dežju je mladina mirnejša nego v soncu« (Cankar 2006: 22).

»Gosposko« Blatnega dola tako kot v Zapolju predstavlja ta predvsem župnik in župan, ki sta ponovno stilizirano opisana: župnik je »čokat, s širokim in zagorelim obrazom ter sivimi, košatimi obrvmi«, župan, ki je hkrati krčmar, je »debel in vesel«. Podobno kot Zapoljci tudi prebivalci Blatnega dola niso naklonjeni spremembam, kar župnik in župan večkrat poudarita. Župnik pravi, da je edina rešitev prilagoditev: »Privaditi se je treba, to je vse! Tudi jaz sem se privadil. Zdaj ne maram od tod, in če bi tudi hotel, bi ne mogel, ker bi mi ljudje zastražili pot s kosami! – Kam pa bi zdaj? Živel sem tukaj dvajset let in sem se pokmetil – kako bi živel drugače? Ni tukaj drugačnega življenja; bodi z ljudmi, kakor so, ali pa umri« (Cankar 2006: 69). Tudi župnik je prišel kazensko v Blatni dol – jasno, kdo pa si želi tja? Svoje

kazni se niti ne spomni več, saj ko se enkrat privadiš ječi, pozabiš na greh. Tudi Kačurju namigne: »Tudi vi, mladi fant, tudi vi boste še kidali gnoj« (Cankar 2006: 69). Kačur trmasto vztraja pri svojem prepričanju, da ima človek svoje misli, da ima knjige, torej mora obstajati še druga rešitev. Župnik ga v kali zatre: »Misli, knjige – to napravi človeka nezadovoljnega; slabotnega in bolnega ga napravi. Ampak če delate na polju, če se ukvarjate z živino, vas ne nadlegujejo prav nobene misli in visoko starost dosežete! /.../ Slišal sem že o ljudeh, ki so si sami končali življenje; to so pač tisti, ki se pečajo z bukvmi; noben kmet se še ni obesil in tudi o žitnem klasu še nisem slišal, da bi se bil sam končal« (Cankar 2006: 69–70). Župnik si prebivalce Blatnega dola kot tudi sam kraj že kar nekako lasti, zato Kačurja prosi, naj ne rine med ljudi, h katerim ne sodi, saj so ti ljudje njegovi, Blatni dol je njegov. Dvajset let že namreč župnik živi v miru, v tem času se je »pokmetil« in »poživinil«, zato Kačurja roti, naj ne dela nemira. Tudi župan meni podobno, da si niti on niti ljudje v Blatnem dolu ne želijo sprememb, ne knjig ne časopisov. V svarilo župan omeni človeka, ki je delal pri kovaču in učil o enakovrednosti ljudi – da je krivično, če ima župan na mizi kračo, gostač pa krompir v oblicah. Ta človek je obležal na cesti s prekiano glavo, ker ga je nekdo »pač neusmiljeno pobožal«. Očitno tudi Blatni dol ni kraj, kjer bi Kačurjeve zamisli padle na plodna tla.

Tudi v Blatnem dolu ima Kačur opravka z ženskami. V cerkvi opazi deklet v svetli rdeči jopi in zelenem krilu, deklet z židano ruto, Tončko. Rdeča bluza nas nehote spomni na Minko, Kačurjevo ljubezen iz Zapolja, a si nista podobni. Tončkin obraz ni bel, njene oči niso črne ne bleščeče, njene ustnice se ne smehljajo. Kačur se je odločil (nepremišljeno, prehitro), da jo bo vzel – brez dote in bale. Pred poroko se vse bolj oddaljujeta, Kačur ima Tončko rad, a v tej ljubezni ni »miru, veselja in sonca«. Za zdravnika svoje žalosti pokliče Ferjana, učitelja iz Zapolja. Zaželi si torej prijatelja, znajde se v osebni krizi: »Bil je sam nekoč; zdaj nima več ne svojih misli ne svojih želja in še to klavrno telo, izmučeno, od skrbi in gnusa in srda izžeto, se bo zavalilo naposled na gnoj« (Cankar 2006: 77). Na poročni dan se Kačur kljub vsemu počuti veselo, ljudje se mu zdijo prijaznejši, njegove misli so optimistične: »Rekel sem: kaj bi s tem ljudstvom? Tudi to ljudstvo je vredno boljšega življenja! Samo cepiti je treba lesniko, pa rodi zlahten sad« (Cankar 2006: 85). Dobro razpoloženje ne traja dolgo, Kačur niti ne pleše z nevesto, s svoje poroke odide z besedami: »Zdaj šele vem, prijatelj /.../ Da sem se ubil! /.../ Da sem si sam položil zanko, sam jo zategnil« (Cankar 2006: 88). Kačurjevo družinsko življenje ni prežeto s srečo, z ženo in otrokom se zelo težko preživlja: »Ne da se živeti! Prej bi se dalo živeti v ječi in pregnanstvu! Stran odtod, pa če brez kruha in brez službe. Bog bo dal! Stran iz teme, tja, kjer je sonce« (Cankar 2006: 94). Kačurjeva pot

se obrne strmo navzdol, vse bolj se vdaja alkoholu, ki je le obramba pred prehudimi zunanjimi vplivi.

Lazi, tretji kraj Kačurjevega službovanja

Kačurjeva zgodba doživi svoj epilog v veliki vasi, ki se razprostira po dolini, brdih in klancih, imenovani Lazi. V dolini ob vodi so hiše bele in visoke, višje, kot gremo, nižje in siromašnejše so. Šola je bela in svetla. Kačur po »blatnem« Blatnem dolu hrepeni po spremembi: »Žena! Poglej ta kraj, to sonce! Tukaj bomo zdaj živeli! /.../ Kaj nisi nič vesela, da smo se rešili tiste ječe? Poglej to pokrajino: to ni Blatni dol! V njegovih očeh je bilo otroško veselje jetnika, ki je ugledal po dolgih letih sonce, svobodno nebo in prostrano sonce« (Kačur 2006: 106–107).

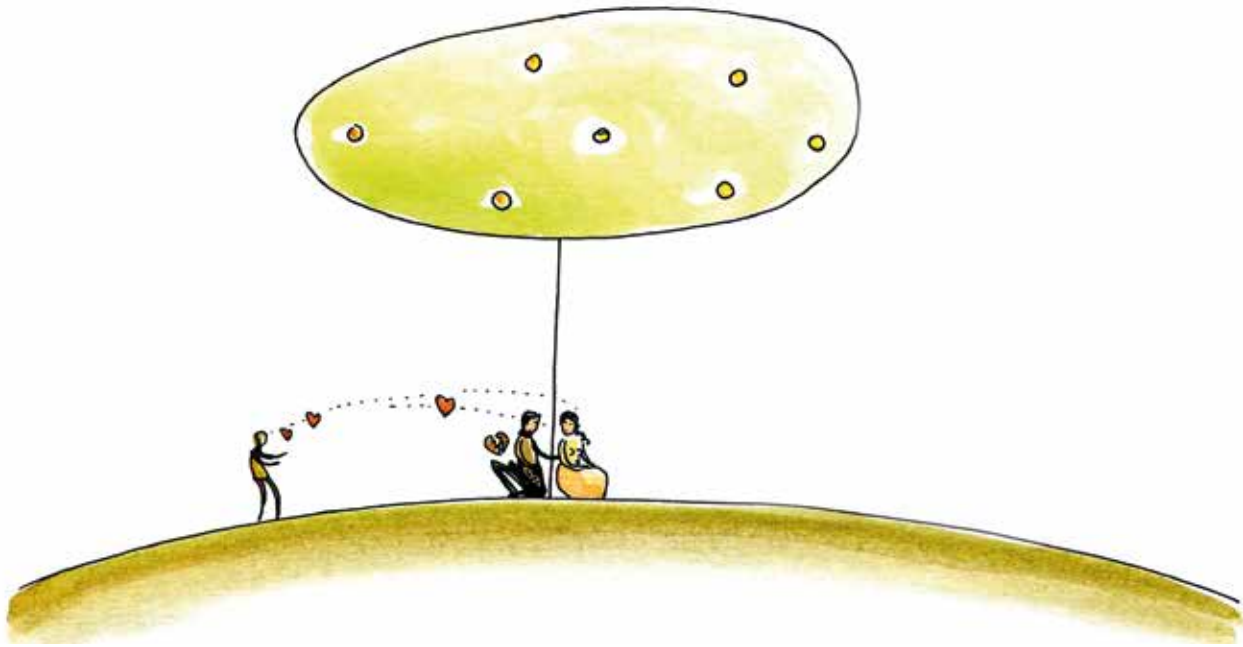
Kačur želi, kot mu je že prišlo v navado, vtis narediti predvsem na župana, ki je »slok, črnobradat mož s črnimi očmi in košatimi obrvmi«. Kačur mu obljublja, da se bo trudil po svojih najboljših močeh, da ne bo delal sramote. Županov odgovor ga preseneti: »Kaj pa to mene briga? Kaj mislite, da sem špijon? Učitelj je prav tako svoboden človek kakor vsakdo drug; počnite, kar se vam zdi, da je prav! ... Klečeplazci niso najboljši ljudje« (Cankar 2006: 113). Še bolj Kačurja preseneti, da pride za nadučitelja v Laze Ferjan iz Zapolja, zdaj »korenit človek, steber naprednega učiteljstva«. Kačur ne more dojeti, kako je lahko Ferjan steber naprednega učiteljstva, on sam pa ena velika razvalina. Ferjanov odgovor: »Takrat v Zapolju si bil otrok in si bil otrok v Blatnem dolu in si otrok še zmerom! ... Kaj ne razumeš? Takrat, pred dvajsetimi leti, človek ni smel biti napreden ... zdaj sme! Še koristi mu« (Cankar 2006: 126). Ferjanu je prišlo na uho, da Kačur v šoli uporablja palico in preklinja, kar je posledica njegove potrnosti in zlovoljnosti. Kačur iskreno spregovori o mučnem trpljenju med štirimi stenami: »Zdaj šele, ko se spominjam v daljavo, zdaj šele vem, koliko moči je bilo v meni! Ampak kaplja za kapljo ... brez konca; noben sod ni tako velik, da bi nazadnje ne bil prazen ... Saj nič ne veš! Kaj tisto tam zunaj! Človek se otrese, pa je, in gre dalje svojjo pot! Ampak tisto ... tisto trpljenje med štirimi stenami, ki ga ne vidi ne svet ne prijatelj in ki ni poplačano nikoli! To bi moral poznati, Ferjan« (Cankar 2006: 127). Ferjan iz besednega dvoboja, ki že meji na fizični obračun, izide kot zmagovalec – Kačurja ni porazil le poklicno, kot učitelj, temveč tudi intimno, kot moški (saj je že na poročni dan poljubil Kačurjevo ženo Tončko). V Ferjanovih besedah je čutiti pomilovanje: zakaj se Kačur norčuje iz čitalnice, zakaj tepe otroke, ali mu res ni več pomoči, zakaj se vdaja pijači? Drži, Kačur je le razvalina.

V prejšnjih krajih Kačurjevega službovanja smo bili priča njegovemu odnosu do žensk, Minke in Tončke, zdaj ga opazujemo v odnosu do žene in otrok, do družine. Družina se v Laze pripelje na vozu v ponošenih oblekah; poleg očeta in matere še trije otroci: najstarejši Tone, Francka in najmlajši Lojze, ki takoj pritegne pozornost, ker je drobčen, nezdrave polti in sivkastega obraza. V Kačurjevih in Tončkinih očeh se čutita trpljenje in zgaranost, Kačur je pri svojih štiridesetih letih videti kot starec in jetičen človek, v ženinih očeh odseva ves gnus življenja. V odnosu do žene Tončke se kažejo protislovja: sicer objeta pod jablano podoživljata prve skupne noči, Tončka se mu na trenutke zdi lepša in svetlečih oči, a k njej zahaja »lep mlad fant s pšeničnimi kodri in nežno poltjo«; ženino bujno telo ljubi bolj kot kdaj prej, po drugi strani jo sovraži, nanjo gleda z zlobo. Kačur se izkaže za naivnega moža, ki ne opazi ženinega varanja: »Tako ste učeni, gospod šolmašter, da znate nemško in laško ... ampak ne vidite pa še za ped ne izpred nosa« (Cankar 2006: 130). Na koncu zakonca preveva zgolj sovraštvo: »Globoko sovraštvo je pogledalo iz njenih oči; srečalo se je z njegovim sovraštvom, lica so jima bledela – žival se je ozrla v žival« (Cankar 2006: 139). Tončka mu zabrusi, da je lahko bila ob njem samo vlačuga, da ji je povzročal le trpljenje, zato ji nima pravice soditi.

Edina svetla točka Kačurjevega trpečega življenja je njegov sin Lojze, bolehen in slaboten otrok, »napihnjeno telesce na tankih, krivih nogah«. Lojze se boji svetlobe, moti ga hrup, razvojno zaostaja za vrstniki. A z njim je Kačur najsrečnejši – ko se igrata, ko ga pestuje, ko se prekopicavata po podu. A v njuni igri je nekaj grenkega, redko se smejita, njune oči niso vesele, sta kot »starca, ki sta se pootročila«. Kačur je na Lojzeta zelo navezan, ima ga rad, Tončkine besede pa so ostre in očitajoče: »Že na obrazu mu je zapisano, da je sin pijanca in da se je rodil v Blatnem dolu« (Cankar 2006: 121). Lojzetovo mlado življenje ugasne, Kačur izgubi del srca: »Odtrgal se mu je bil del srca, del življenja je utonil v noč ... tisti del, ki mu je bil najbližji in ki je bil vsa dediščina njegova iz preteklosti, ves njegov delež, namenjen mu od skope usode: spomin na greh in na ponižanje« (Cankar 2006: 141).

Kačurjeva pot se zaključi, zanj so vsi mrtvi – sin Lojze, žena, vsi! »Veter mu je odpel suknjo, da je zavihrala ter ga potegnila v stran. Lovil se je ob cesti, zamahnil je z rokama po zraku ... po kantonskem kamnu se je razlila kri in je curljala v sneg« (Cankar 2006: 146).

Že župan iz Blatnega dola je svaril, da ljudje, ki želijo spremembe, končajo na cesti s preklano glavo. A ni Kačur hotel le dobro?

Sklep

»Idealista« Martina Kačurja spremljamo na poti v posamezen kraj službovanja, njegovi občutki in pričakovanja se zlivajo z impresionističnimi podobami narave. Opisi so kratki, jedrnat in stilizirani, podobno kot opisi oseb. Martin Kačur želi v vsakem kraju vzpostaviti pristen stik z »vaško inteligenco«, torej z županom, župnikom, nadučiteljem ali zdravnikom. Tako v Zapolju, Blatnem dolu kot v Lazih se Kačur bori za mesto v družbi, a neuspešno. Vedno znova ugotovi, da so ljudje nedejavni, rutinski, zdolgočaseni, v delovanju nesvobodni. So sužnji družbe in okolja, v katerem živijo. Z nedejavnostjo izgublja svoje dostojanstvo. Kačur pa želi ljudi učiti, jih ozaveščati in vzgojiti, da bi živeli življenje, kot si ga zaslužijo in želijo. A koristoljubna prilagodljivost in miselna zaostalost sta, žal, premočna sovražnika.

V vseh treh dogajalnih prostorih lahko opazujemo Kačurjev odnos do žensk oziroma do družine. Minko iz Zapolja ima naivno rad, čeprav ni edini, ki zahaja k njej. Najusodnejša je zanj Tončka iz Blatnega dola, saj se z njo nepremišljeno poroči. Med njima ni prave ljubezni, k njej se Kačur zateče iz slabosti. Njegova odločitev zanjo ni bila svobodna, zato si je sam »zategnil zanko okoli vratu«. Svoboden je bil, ko ni imel žene in otrok, družina mu je bila v breme. Poseben je njegov odnos do sina Lojzeta, ki ponazarja njegov propad. Lojze je otrok Blatnega dola, otrok Kačurjeve vdaje in poraza.

Kljub vzponom in Kačurjevemu vztrajanju gre njegova pot predvsem navzdol. Je tujec v stvarnem svetu, njegovo prizadevanje je sizifovo delo. Smrt je rešitev njegovega mukotrpnega življenja.

Viri in literatura

Cankar, Ivan, 2006: *Martin Kačur*. Ljubljana: Delo, Intelego. Študentska založba.

Cuderman, Vinko, 2006: *Spremna študija*. V: Cankar, Ivan, 2006: *Martin Kačur*. Ljubljana: Delo, Intelego, Študentska založba.

Kamenik, Ignac: Martin Kačur. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-P0PLYH8J/24311b5e-abab-4323-8bde-bffdad-0c149e/PDF> (3. 11. 2018).

Kos, Janko, 1995: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: DZS.

Literarne zgodbe iz slovenske književnosti, 2013. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Perko, Janja, Hodak, Marjana, 2011: *Slovenščina na ustni maturi: priročnik*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Poznanovič Jezeršek, Mojca et. al, 2008: *Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo.

Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2018/2019. Dostopno na: <https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/skupnaizhodišca2018.pdf> (3. 11. 2018).

Primer obravnave Levstikovega Krpana kot domačega branja z izdelavo knjižice

Fran Levstik's »Martin Krpan« as Required Reading and Making of a Booklet

Izvleček

V prispevku predstavljam obravnavo domačega branja *Martina Krpana* z izdelavo knjižice o tej knjigi. Gre za obvezno književno besedilo za sedmi razred v učnem načrtu za slovenščino. Ta pripovedka ni le vsebinsko bogata, ampak učenci s tem delom obogatijo tudi literarnovedno znanje. Vse to zajema knjižica, ki so jo učenci izdelali.

Abstract

The article presents an approach to the required reading of »Martin Krpan« by making a booklet about the topic of the book. The book is a compulsory literary text in the seventh grade Slovenian curriculum. The tale is rich in content and allowed students to upgrade their literary knowledge which was then included in the booklet that they made themselves.

Ključne besede:

domače branje, izdelava knjižice, Martin Krpan, sedmi razred, pripovedka, vsebina, literarnovedno znanje

Keywords:

required reading, making of a booklet, Martin Krpan, seventh grade, tale, content, literary knowledge

roman

vejica

beseda

oklepaj

zaimsek

vrste besedil

glagol

poved

I 43

intonacija

met

V članku predstavljam pozitivno izkušnjo obravnave domačega branja, ki je vključevala izdelavo knjižice o prebrani knjigi, in sicer *Martina Krpana* pisatelja Frana Levstika.

Uvod

V učni načrt za slovenščino je kot obvezno besedilo v sedmem razredu vključena tudi pripovedka Frana Levstika *Martin Krpan*. Običajno jo z ostalimi slovenistikami na naši šoli obravnavam v sklopu domoljubne književne umetnosti. Ker imamo izvodov knjig na šoli dovolj za en povprečen razred, so sedmošolci delo najprej prebrali doma. Čeprav je besedilo v celoti v delovnem zvezku, sem jim rajši razdelila knjige, da so bili osredotočeni samo na zgodbo. Zatem pa so brali še enkrat, in sicer glasno pri pouku. Tako so si učenci zgodbo dobro zapomnili in hkrati sem jim lahko sproti razložila manj znane ali neznane besede. Ker besedilo ni dolgo, so ga izmenjaje glasno prebrali v eni šolski uri. Branju je v naslednjih štirih urah in delu doma sledila izdelava knjižice o knjigi. Naj omenim, da so učenci z veseljem sprejeli tak način obravnave domačega branja. Tako so lahko pokazali več sposobnosti: razumevanje besedila, umetniško in grafomotorično sposobnost, tudi socialne vrline, kot so sodelovanje, pomoč vrstniku, prilagajanje udeležencem skupine in upoštevanje mnenj le-teh. Pri tem pa je bilo uresničenih tudi kar nekaj standardov znanja, ki so zaželeni v učnem načrtu za slovenščino od 93. do 95. strani.

Potek izdelave knjižice o knjigi

Ko so učenci knjigo prebrali doma in zatem še enkrat skupaj glasno pri uri, je sledila izdelava knjižice o knjigi. Torej, prva ura obravnave je bila mimo, sledila je druga ura. Ker je bilo učencev ravno dvajset, se je razdelitev na pet skupin po štiri učence lepo izšla. Namenoma nisem hotela narediti večjih skupin, da je bilo sodelovanje med njimi čim bolj tekoče in kakovostno. Vsak učenec je dobil mapo z navodili za izdelavo, ki smo jih potem skupaj prebrali. Pri sestavi navodil in vprašanj sem si pomagala z učbeniki, priročniki ali spletnimi viri, ki so navedeni na koncu članka. Sledila je izdelava same knjižice. S kupa listov si je vsak vzel pet listov formata A4, en šelešamer A4 poljubne barve in en bel šelešamer, ki je bil malce manjši kot format A5. Zatem so morali vse liste razen slednjega naštetega prepogniti, da so dobili nekakšno knjižico formata A5. Če povzamem, prvi je bil šelešamer in potem pet navadnih listov. Zatem so učenci ob pregibu z luknjačem naredili dve luknjici. Na prvo stran šelešamerja so prilepili malo manjši A5 šelešamer, da je bil okoli viden lep barvni rob spodnjega šelešamerja. Sledilo je risanje prve platnice. Nanjo (manjši bel šelešamer) so napisali avtorja in naslov

dela (Fran Levstik: Martin Krpan) ter narisali karkoli, kar jih na zgodbo spominja. Večina jih je narisala Krpana. Za domačo nalogo so učenci morali do naslednje ure knjižico zvezati z vrstico in dokončati naslovnico. Na zadnjo platnico se je vsak moral podpisati z imenom in priimkom ter dodati razred. Kdor je želel, pa je lahko rob platnice obšil.

Sledila je tretja ura obravnave knjige z izdelavo knjižice. Na notranjo stran prve platnice so napisali naslov Kazalo, ki so ga sproti dopolnjevali. Učencem sem svetovala, naj se vsako poglavje začne na novi strani, da bo knjižica bolj pregledna in urejena. Na naslednjo stran so pod naslovom O avtorju z dodatnega fotokopiranega lista izpisali nekaj bistvenih podatkov o življenju in delu Frana Levstika. Na to stran so prilepili tudi sličico avtorja, ki so jo izrezali z lista z navodili (Priloga 1). Novo poglavje je imelo naslov O knjigi. Pri tem so naredili »osebno izkaznico« knjižice. V stolpcu so izpisali: avtorja, naslov dela, zbirko, urednika, ilustratorja, založbo, kraj in leto izdaje ter število strani. Pri tem poglavju so prav tako iz navodil izrezali in prilepili slikico knjige (Priloga 1). Sledil je nov naslov knjige PPT-predstavitev. Učencem sem projicirala pet drsnic PPT-predstavitev, ki so jo morali prepisati (Priloga 3). Zajela je vrsto dela, leto nastanka, katera priporočila je avtor upošteval pri pisanju, katere osebe nastopajo in katera dogajalna kraja zgodba zajema. Da bi časovno ujeli eno šolsko uro, so si učenci iz navodil izrezali in prilepili značilnosti te pripovedke, vrsto slogovnega postopka in sporočilo dela ter kdo pripoveduje vložno in okvirno zgodbo (Priloga 4).

Četrta ura izdelave je bila posvečena vsebinski obravnavi knjige. Učenci so pod novim naslovom Vprašanja najprej izrezali vprašanje iz navodil, ga prilepili v knjižico in nato odgovorili nanj (Priloga 2). V skupini so lahko skupaj oblikovali odgovore na vprašanja ali pa je pisal vsak zase. Tako so si lahko pomagali med seboj, še posebej učno boljše so bodrili učno šibkejše učence. Pri odgovarjanju so si pomagali tudi s knjigo, kamor so lahko pokukali, če pri katerem vprašanju niso bili gotovi v pravilnost odgovora. V tej uri obravnave so morali na tak način odgovoriti na dvajset vprašanj, tri pa so bila za domačo nalogo (opis, oznaka in risba Krpana, kratka obnova zgodbe, mnenje o knjigi). Nekateri učenci so bili hitrejši, drugi počasnejši, zato so delali v skupinah, kjer so drug drugega spodbujali in imeli približno enak ritem dela. Hitrejši učenci so posledično imeli manj domače naloge, počasnejši več.

Zadnjo, peto uro obravnave, so imeli učenci še zadnjo nalogo. Izbirali so med možnostmi: lahko so nadaljevali zgodbo s poroko Krpana in kraljične (poustvarjalno pisanje), lahko so sestavili kratek kviz o knjigi ali pa so ustvarili križanko z gesli, ki se nanašajo na vsebino. Kviz in križanka sta morala imeti pripisane rešitve na nasled-

nji strani knjižice. Naj omenim, da so se povečini odločali za različne vrste križank. S tem so naredili nekakšno refleksijo predelane vsebine. V tej uri so učenci morali še pregledati vse strani in naloge, če so vse naredili, označiti strani, preveriti kazalo itn. Če je komu ostala kakšna stran prazna, so narisali kakšen prizor iz knjige. Knjižice so mi ob koncu ure oddali v pregled in smo jih zatem razstavili v šolski knjižnici, da so jih lahko prelistali ostali učenci šole.

Opažanja pri obravnavi oziroma ustvarjanju knjižice

Učenci so dve uri obravnave potrebovali vodenje na začetku, naslednje ure pa so že sami med odmorom pripravili mize, mape z navodili in knjižice v nastajanju in potem po skupinah delali skoraj brez moje pomoči. Postali so sam svoj učitelj in učenec hkrati. Z veseljem sem jih opazovala, kako razvijajo samostojnost, iščejo in usvajajo znanje, kako se lotijo nalog, čemu kateri učenec posveča več pozornosti, s kakšno rešitvijo so že zadovoljni ali pa jo želijo izboljšati ipd. Ker so bili v vsaki skupini učenci, ki so disciplinsko ali zmožnostno različni, je tak način dela dvignil samopodobo učno šibkejšim učencem, bolj »živahni« učenci pa so ravno zaradi skupinskega dela razvili strpnost.

Na tak način sem to domače branje obravnavala dvakrat. Všeč jim je bilo, da so lahko delali sami, da so se potrudili po svojih močeh. Na obrazih jim je sijalo zadovoljstvo, ko so bile knjižice končane in lične, ko je bilo peturno delo kakovostno opravljeno (Priloga 5). Nekateri so se kar primerjali med seboj, kako je kdo kaj napisal, narisal, ustvaril kviz. Tu pa tam je kdo dal sošolcu rešiti križanko in ga spremljal, če je sestavil dovolj velik izziv.

Peturno obravnavo domačega branja z izdelavo knjižice s kakšno generacijo izvedem tudi v šestem razredu, kjer preberejo pesniško zbirko *Nebeške kočije* pesnice Bine Štampe Žmavc in potem po navodilih izdelajo podobno knjižico kot sedmošolci.

Sklep

Na takšen način (glasno branje z razlago, vsebinska in literarna analiza z izdelavo knjižice) lahko učenec postopno usvoji osnovne značilnosti pripovedke *Martin Krpan*, njeno vsebino in sporočilnost, kar predpisuje učni načrt za pouk slovenščine v osnovni šoli. Tu ne gre za učenje na pamet, ampak za usvajanje in utrjevanje znanja z ustvarjanjem. Tudi nekaj ročnih

spretnosti ter umetniške nadarjenosti so pri tem pokazali učenci.

Viri in literatura

<http://gradiva.txt.si/m/slovenscina/fran-levstik-peter-klepec/doc/krpan1.ppt> (2. 11. 2018).

https://sl.wikipedia.org/wiki/Fran_Levstik#/media/File:Fran_levstik.jpg (2. 11. 2018).

http://zoso.si/product/product&product_id=1319137/1319137/Fran_Levstik_-_Martin_Krpan/ (2. 11. 2018).

Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina. (Elektronski vir). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo: Zavod RS za šolstvo, 2011. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf (2. 11. 2018).

Korošec, Vladimira, 2009: Stopinjice v svet književnosti: delovni zvezek za pouk v sedmem, osmem in devetem razredu osnovne šole z dodatkom literature zgodovine in literarne teorije. Dol. Počehova: Garb. 12–13.

Kodre, Petra, 2013: Od glasov do knjižnih svetov 7; samostojni delovni zvezek za slovenščino v 7. razredu osnovne šole: jezik in književnost. Ljubljana: Rokus Klett. 138–150.

Blažič, Milena Mileva et al., 2010: Novi svet iz besed 7: berilo za 7. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett. 150–153.

Kepic Mohar, Alenka (ur.), 2007: Šolski album slovenskih književnikov. Ljubljana: Mladinska knjiga. 74–75.

Levstik, F., Kralj, T. (2010), Martin Krpan. Ljubljana, Mladinska knjiga. Založila Osnovna šola Metlika. Gradivo pripravili učenci 7. c-razreda. Janja Ambrožič in drugi (Vita Kambič, Anja Spudič, Marko Stipanovič). Šol. leto 2015/16.

Založila Osnovna šola Metlika. Gradivo pripravili učenci 7. a-razreda. Anže Matjašič. Šol. leto 2013/14.

Založila Osnovna šola Metlika. Gradivo pripravili učenci 7. b-razreda. Petra Nemanič. Šol. leto 2013/14.

PRILOGA 1

Domače branje v 7. razredu: Fran Levstik, Martin Krpan

Izdelal boš knjigo o knjigi, nekaj boš naredil v šoli, nekaj doma. Na koncu boš svoj izdelek oddal učiteljici v pregled. Pri izdelavi knjige se potruji, uporabi barve, domišljijo in znanje. Pazi na ličnost izdelka. Pa veselo na delo!

1. Z vrstico zveži pet prepognjenih listov A4 (kdor ima večjo pisavo, pa šest).
2. Na naslovno stran napiši avtorja in naslov knjige. Kot ozadje z barvicami nariši kar koli, kar se navezuje na samo zgodbo. Na hrbtno stran spodaj se podpiši z imenom in priimkom, pripiši tudi razred.
3. Na prvo notranjo stran napiši kazalo, ki ga boš sproti dopolnjeval.
4. Na naslednjo stran napiši bistvene podatke o avtorju (življenje in delo), ki jih izpišeš s fotokopiranega lista.
5. Na naslednjo prazno stran izpiši bistvene podatke o knjigi (avtor, naslov, zbirka, urednik, ilustrator, založba, kraj in leto izdaje, št. strani).
6. Z naslednjo prazno stranjo začni s prepisom PPT-predstavitve. Prilepi dodatne podatke o knjigi.
7. Na naslednjo prazno stran prilepi vprašanja in zatem odgovarjaj na njih. Šele ko narediš vsa vprašanja, se loti naslednje točke.
8. Kot zadnjo nalogo pa naredi sledeče (izberi ENO možnost!):
ALI nadaljuj zgodbo s poroko Krpana in kraljične,
ALI naredi kratek kviz iz snovi tega domačega branja,
ALI naredi križanko iz snovi tega domačega branja.
9. Preden izdelek oddaš, preveri, če si naredil vse naloge, če si oštevilčil strani itd. Ne pozabi, da ima vsaka »nalog« naslov!

Izreži in prilepi. Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Fran_Levstik#/media/File:Fran_levstik.jpg (2. 11. 2018).
http://zoso.si/product/product&product_id=1319137/1319137/Fran_Levstik_-_Martin_Krpan/ (2. 11. 2018).

PRILOGA 2

Vprašanja

1. Kdo je bil Martin Krpan?
2. Kje je bil doma?
3. S čim se je ukvarjal?
4. Kakšno je bilo njegovo prvo srečanje s cesarjem? Opiši.
5. S čim je naredil močan vtis na cesarja?
6. Kdaj se je cesar ponovno spomnil Krpana?
7. Je Krpan svojo nalogo opravil? Opiši.
8. Kje se je zataknilo?
9. Kakšen odnos je imel minister Gregor do Krpana?
10. Kaj je Krpan prosil cesarja?
11. Kako si razlagaš, da je Krpan nastopil pred cesarjem tako samozavestno?
12. Kako se je na to prošnjo odzval cesar? In kako minister Gregor?
13. Zakaj je Krpan cesarju priznal, da se mu je nekoč zlagal, da tovari bruse in kresilno gobo?
14. Kako si razlagaš Krpanove besede: *»Pa taka je le: Kadar se človek zasukne s pravega pota, naj bo še tako močan, pa se vendar boji, če veja ob vejo udari.«*
15. Katere Krpanove besede potrjujejo, da Krpan ni zaupal Gregorju?
16. Ker je bil Krpan preprost človek, je uporabljal tudi ljudske reke. Poišči vsaj dva in ju izpiši.
17. Cesar je bil Krpanu voljan v vsem ugoditi. Zakaj mu Gregor na koncu ne ugovarja več?
18. S katerimi besedami ja avtor izrazil Gregorjevo nejevoljo?
19. Zakaj se je Krpanu tako mudilo domov?
20. Kako si razlagaš, da je Krpan pred odhodom obljubil cesarju pomoč tudi v bodoče? Upoštevaj dejstvo, da je bil Krpan predstavnik slovenskega ljudstva, cesar pa tuje oblasti.
21. Opiši in označi Martina Krpana. Glede na svoj opis ga tudi nariši.
22. Napiši kratko obnovo dela.
23. Napiši svoje mnenje o knjigi.

PRILOGA 3

PPT-predstavitev Vir: <http://gradiva.txt.si/m/slovenscina/fran-levstik-peter-klepec/doc/krpan1.ppt> (2. 11. 2018).

Fran Levstik: Martin Krpan

Pisatelj je po svoje oblikoval tisto, kar je slišal po ustnem, ljudskem izročilu.

ima zgodovinsko podlago z določenim krajem dogajanja (turško obleganje cesarskega dvora v Avstriji)

prva slovenska umetna pripovedka, 1858

Upoštevanje priporočil iz Popotovanja iz Litije do Čateža

- pisanje za preprosto ljudstvo
- v ljudskem jeziku, šaljivo
- zanimiva zgodba (zaplet, razplet)
- osebe naj bodo prikazane kot ljudje iz resničnega življenja

Osebe

- cesar
- cesarica
- cesarjeva hči

minister Gregor

boj

Brdavs

Martin Krpan

Dogajalna kraja

Cesarski dvor Hofburg

Vrh pri Sveti Trojici

PRILOGA 4

Izreži in prilepi.

Martin Krpan Frana Levstika je prva slovenska umetna pripovedka. V zgodbi se resničnost prepleta z izmišljenimi podobami, veliko je pretiravanj, ljudskih rekel in pregovorov, primer ali komparacij ter obratov, zato je pripovedka. Umetna pa je, ker jo je zapisal znani avtor po zgledu ljudske pripovedke.

Zgodba o Martinu Krpanu je iz dveh delov, in sicer iz:

- OKVIRNE zgodbe, ki jo pripoveduje pisatelj v prvem odstavku knjige (Močilar mi je časi kaj razkladal o nekdanjih časih ...). Tu je pripovedovalec PRVOOSEBNI.
- VLOŽNE zgodbe – zgodbe o Martinu Krpanu, ki jo pisatelju pripoveduje kmet Močilar. Tu je pripovedovalec TRETJEOSEBNI oziroma VSEVEDNI. Zajema preostali del knjige.

Fran Levstik v knjigi Martina Krpana prikaže kot junaka, kot močnega, samosvojega in bistrega hrusta. Je pošten, v svoji moči kos vsakomur, v zgovornosti pa prekaša ministra Gregorja in samega cesarja.

Pri ustvarjanju dela je Fran Levstik uporabil kot slogovni postopek DVOGOVOR ali DIALOG.

Levstik nam v delu prikaže, kako je njegov junak Martin Krpan razkrinkal nepošten in precej mačehovski odnos dunajskega dvora do Slovencev v 19. stoletju.

PRILOGA 5

24) Napiši svoje mnenje o knjigi.

Ta pripovedka mi je bila zelo všeč, saj govori o tem kako je Krpan dober človek, pripravljen pomagati in nas uči delati dobro. Všeč mi je tudi zaradi tega, ker jo lahko hitro preberemo in je namenjena preprostim bralcem, saj je Levstik pisal v časih, ko ljudje še niso znali brati in pisati.

Napisala Vita Kambič, 7. c razred.

Uprašanja

1) Kdo je bil Martin Krpan?

Martin Krpan je bil silen človek, ki je umazal sol.

2) Kje je bil doma?

Zemlja pri sveti trojici na Notranjskem

3) S čim se je ukvarjal?

Ukvarjal se je z uvoženjem soli

4) Kakšno je bilo njegovo prvo srečanje s cesarjem? Opiši.

Prvo srečanje je bilo hitro in gladko

5) S čim je naredil močan vtis na cesarja?

S tem da je nosil svojo kobilico

~3~

6) Kaj se je cesar ponovno spomnil Krpana?

Cesar se je spomnil Krpana, ker je na Dunaj prinesel Brnovo.

7) Je Krpan svojo nalogo opravil? Opiši.

Da, Krpan je uspešno ubranil Dunaj.

8) Kje se je zataknilo?

Zataknilo se je pri iskrini orožja

9) Kakšen odnos je imel minister Gregor do Krpana?

Do Krpana je bil bolj zadnjen.

10) Kaj je Krpan prosil cesarja?

Da li lahko prerazdal sol.

~10~

Napisala Anja Spudič, 7. c razred.

O avtorju

- Ivan Levstik se je rodil 28. septembra 1811 v Spodnjih Ratičih pri Velikih Laščah na današnji.
- Leta 1842 se je spisal na Ljubljansko normalno.
- Od leta 1846 do 1850 je živel v internatu, za katerega je služil učitelja.
- Umrl je v hudih duševnih mukah 16. novembra 1897 v Ljubljani.

DELA:

- Martin Krpan
- Najdihojca
- Kdo je vidku napravil orožje

~3~

O knjigi

Avtor - Ivan Levstik
 Naslov - Martin Krpan
 Zbirka - Levi daržaj
 Urednik - Borut Trgolič
 Ilustrator - Tone Kralj
 Založba - Mladinska knjiga
 Kraj - Ljubljana
 Leto izdaje - 1983
 št. strani - 62

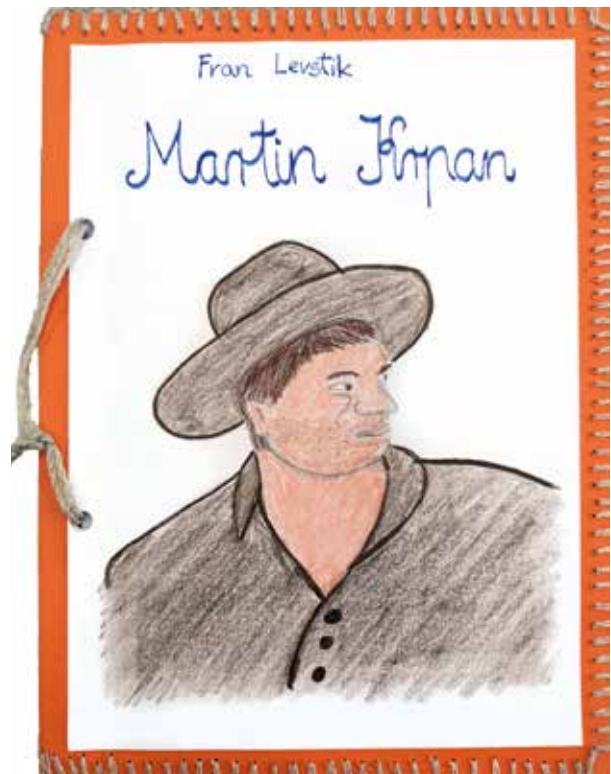
~4~

Napisala Anja Spudič, 7. c razred.

KAZALO

KAZALO	strani
O AVTORJU	2
BISTVENI PODATKI (O KNJIGI)	3
PPT	4
VPRASAŃJA	5
OPIS M. KRPAŃA	6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16
OBNOVA KNJIGE	12, 13
MNENJE O KNJIGI	14, 15, 16
KRIŽANKA	17
	18, 19

Napisal Marko Stipanovič, 7. c razred.

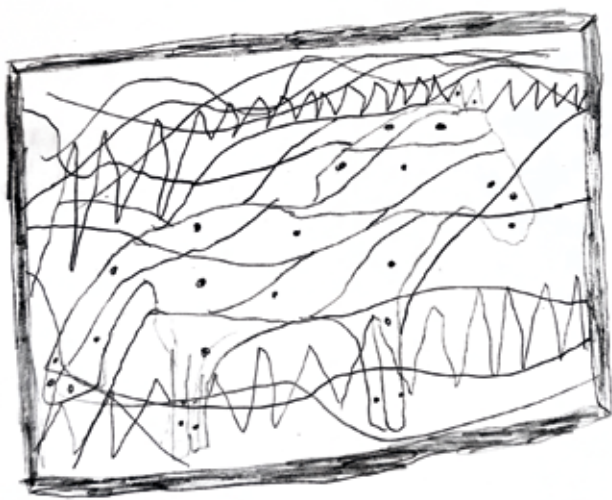

Ustvarila Janja Ambrožič, 7. c razred.

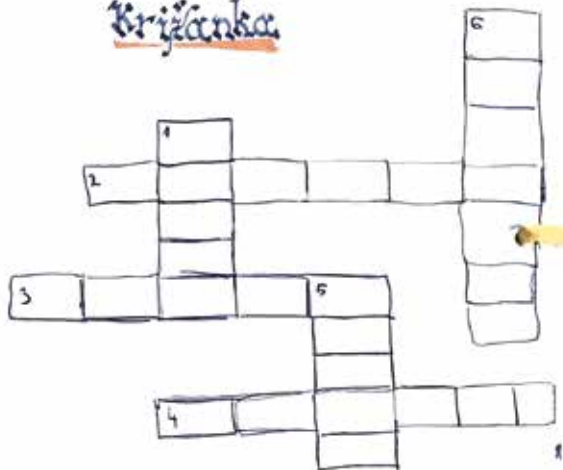
Ustvarili:
 Janja Ambrožič,
 Vita Kambič,
 Anže Matjašič,
 Petra Nemanič,
 Anja Spudič in
 Marko Stipanovič.

Slikovna križanka

Narisal Anže Matjašič, 7. a razred.

Križanka

Rešitve

1. KRAPAN
2. BRDVAŠ
3. DUNAJ
4. GREGOR
5. JANEZ
6. LEVSTIK

1. Martin ...
5. Cesar.
6. Avtor...

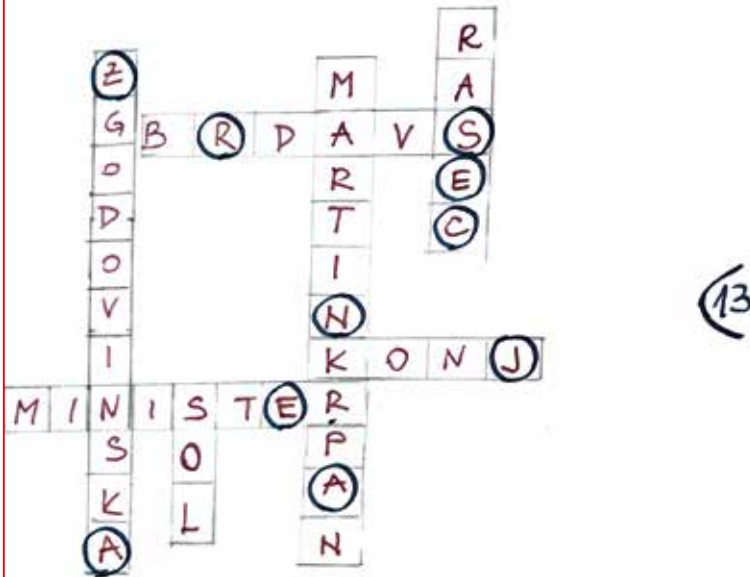
2. Mléka ga ne pomagaj, razen krapan.
3. Nerto boja.
4. Minister.

~15~

~16~

Sestavila Anja Spudič, 7. c razred.

Križanka

Iz obkroženih črk boš sestavil
še eno ime iz knjige:

Sestavila Janja Ambrožič, 7. c razred.

Formativno spremljanje učencev pri pisanju uradnih vabil v 7. razredu osnovne šole

Formative Assessment of Seventh Grade Primary School Students in Writing Formal Invitations

Izvleček

Prispevek predstavlja formativno spremljanje pri pisanju uradnih vabil v 7. razredu osnovne šole. Učenci so dobili nalogo, da napišejo vabilo županu Ptuja na šolski literarni večer in mi ga pošljejo na moj elektronski naslov. S pomočjo kriterijev uspešnosti, obrazcev za samovrednotenje in moje povratne informacije je učencem uspelo odpraviti večino napak v uradnih vabilih. V prispevku sledijo še dokazi (vabila), ki so bila napisana pred ter po samovrednotenju in moji povratni informaciji.

Čeprav smo pri formativnem spremljanju porabili nekoliko več časa, se je izkazalo, da so učenci zelo dobro usvojili snov, pri tem pa so prevzeli tudi odgovornost za učenje. Prispevek dokazuje, da se je formativno spremljanje tudi tokrat izkazalo kot zelo uspešna metoda.

Abstract

The article illustrates formative assessment in seventh-grade primary school students writing formal invitations. The students were given the assignment of writing a formal invitation to the mayor of Ptuj inviting him to a literary evening at the school and sending it to my e-mail address. Using the success criteria, self-assessment forms and my feedback, they managed to correct most mistakes in their formal invitations. Their invitations before and after their self-assessment and my feedback (evidence) are included in the article.

Even though formative assessment took a little more time, it turned out that the students not only learned the material very well but also took responsibility for their learning. The article proves that formative assessment was again a very successful method.

Ključne besede:

formativno spremljanje, uradna vabila, kriteriji uspešnosti, samovrednotenje, povratna informacija, dokazi

Keywords:

formative assessment, formal invitation, success criteria, self-assessment, feedback, evidence

Uvod

V zadnjem času večkrat slišimo, kako pomembna je funkcionalna pismenost. To pomeni, da posameznik branje, pisanje in računanje zna uporabljati v vsakdanjem življenju in se tako osebnostno razvija ter pripomore tudi k razvoju družbene skupnosti. K funkcionalni pismenosti sodi tudi pisanje uradnih sporočil, s katerimi se posameznik v svojem življenju pogosto srečuje.

Učni načrt osnovne šole za slovenščino predvideva pisanje uradnih in neuradnih besedil, in sicer pisma, vabila, opravičila, zahvale, prošnje in sožalja. V 7. razredu se učenci učijo pisati neuradno in uradno pismo ter neuradno in uradno vabilo. Ko se učenci prvič srečajo z uradnimi besedili, imajo težave predvsem z zgradbo uradnih besedil, nekaj težav pa imajo tudi s pravopisom.

Razmišljala sem, kako premagati te težave in odgovornost za pisanje uradnih besedil preložiti na njih. Odgovor se mi je ponudil na dlani. Pri tem mi lahko pomaga formativno spremljanje, ki se je že večkrat izkazalo za uspešen način pridobivanja znanja. Učencem namreč zelo pomaga, kadar jim predstavimo namene učenja, skupaj z njimi določimo kriterije uspešnosti, jih naučimo samovrednotenja in jim s pomočjo kakovostnih povratnih informacij olajšamo pot do uspeha.

Formativno spremljanje pri pisanju uradnih besedil sem izvajala v 7. razredu, v katerem je šestindvajset učencev. Odločila sem se za pisanje uradnih vabil.

Pri projektu mi je bila v oporo misel, ki sem jo prebrala na platnici priročnika za učitelje Formativno spremljanje v podporo učenju, ki jo je izdal Zavod Republike Slovenije za šolstvo: »Učenci se najbolje učijo takrat, ko razumejo, kaj se učijo in ko vedo, kaj se od njih pričakuje.«

1. Nameni učenja

Z učenci sem se na začetku sklopa pisanja pisem in vabil pogovarjala, kakšni so nameni učenja. Učenci so ugotovili, da bodo tovrstno znanje v življenju večkrat potrebovali, to uro pa so mi tudi pokazali vabilo na rojstni dan, ki so ga prejeli od sošolca. Skupaj smo prebrali vabilo in ugotovili, katere podatke vsebuje. Na komičen način smo se pogovarjali tudi o tem, kaj bi se zgodilo, če bi sošolec pozabil navesti uro praznovanja rojstnega dne. Ugotovili so, da bi prišlo do zadrege, saj preprosto ne bi vedeli, kdaj naj pridejo na praznovanje.

Tokrat smo začeli z neuradnim besedilom in to ni bilo težko. Zapletlo se je pri zgradbi uradnega besedila, kjer so

imeli učenci kar nekaj težav. Spet smo poskusili osmisliti učenje pisanja uradnih besedil. Učenci so ugotovili, da pogosto moramo komunicirati tudi z osebami, s katerimi smo v uradnem odnosu. Navedli smo tudi nekaj primerom: vabilo ravnateljici ali županu mesta na literarni večer razreda, pismo trgovini Spar, kjer smo pozabili svojo kartico in jih prosimo, da nam jo pošljejo nazaj, opravičilo razredniku od njihovih staršev.

2. Pisanje uradnega vabila in analiza napak

V 7. razredu smo se lotili pisanja uradnih vabil. Učenci so dobili naslednje navodilo:

Vaš razred naslednji teden prireja literarni večer. V imenu razreda napiši vabilo županu Ptuja.

Učenci so takoj vedeli, da bodo morali napisati uradno besedilo, saj gre za komunikacijo med družbeno neenakovrednima osebama. Uradna vabila so morali poslati na moj elektronski naslov.

Sledilo je pisanje uradnih vabil v računalniški učilnici. Pred pisanjem sem učence opozorila, da morajo v glavi dopisa uporabiti uradni nagovor (Spoštovani ali Spoštovana gospa učiteljica), smiselno vsebino (kaj mi pošiljajo v prilogi in za kaj me prosijo) ter uradni pozdrav in podpis (ime, priimek in razred).

Nato smo skupaj analizirali nekaj vabil in ugotovili napake. Le-te so nam pomagale, da smo skupaj sestavili kriterije uspešnosti pri pisanju uradnih sporočil. Najpogostejše napake so bile napake v zgradbi (ni bilo imena in naslova pošiljatelja, naslovnika, manjkala je zadeva), veliko je bilo tudi pravopisnih napak (raba ločil, presledki za ločili, velika in mala začetnica).

3. Kriteriji uspešnosti

Sledili so kriteriji uspešnosti, ki smo jih z učenci 7. razreda že večkrat sestavljali (pri govornih nastopih, pri analizi pisnih izdelkov ...). Tokrat so morali razmisliti o svojih napakah pri pisanju uradnega vabila in določiti kriterije, po katerih bi bili uspešnejši.

Po bralno-učni strategiji VŽN sem sestavila preglednico, v katero so učenci vpisali, kaj že obvladajo, kaj delno obvladajo in česa še ne obvladajo oziroma kaj se še morajo naučiti. Zamisel sem dobila v priročniku za učitelje Formativno spremljanje v podporo učenju, ki jo je izdal Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Natančneje v zvezku Samovrednotenje, vrstniško vrednotenje na strani 30. Pri bralno-učni strategiji

VŽN učencem priključimo njihovo predznanje, opozorimo pa jih tudi na novo znanje, ki ga še morajo usvojiti.

Učenci so kriterije zapisali najprej na tablo in v svoj zvezek, jaz pa sem jih prepisala, dodala zgoraj omenjeno tabelo za samovrednotenje njihovih uradnih vabil in nastal je naslednji obrazec za samovrednotenje njihovih uradnih vabil, ki ga bodo kasneje lahko uporabljali tudi za vrednotenje drugih uradnih besedil:

Pisanje uradnih besedil

KRITERIJI USPEŠNOSTI:

1. ZGRADBA URADNEGA BESEDILA (ime in naslov pošiljatelja, kraj in datum, ime in naslov naslovnika, zadeva, nagovor, vsebina, pozdrav in podpis);
2. poravnava KRAJA in DATUMA;
3. ZADEVO napišemo krepko;
4. spoštljiv NAGOVOR (Spoštovani ali naziv, ime in priimek);
5. VSEBINA v skladu z navodili in vsi podatki (točen datum, prošnja in zahvala, opravičilo, vabilo ...);
6. spoštljiv POZDRAV (Lep pozdrav. ali Lepo vas pozdravljamo.);
7. PODPIS (ime in priimek, razred ali funkcija);
8. upoštevamo PRAVOPIS (presledki za ločilo, vejica med krajem in datumom, velika in mala začetnica za nagovorom (za , mala začetnica, za ! velika začetnica), vejica pri vrinjenem datumu (v petek, 28. 9. 2018, ob 17. uri), vejica med imenom in razredom (Špela Horvat, 7. b)).

IME IN PRIIMEK: _____ DATUM: _____

RAZRED: _____

DOBRO OBVLADAM	DELNO OBVLADAM	NAUČIL/-A SE BOM (ŠE NE OBVLADAM)

Učencem sem obrazce za samovrednotenje izročila v fizični obliki in jih prosila, da v enem tednu pregledajo svoja uradna vabila in jih ovrednotijo s pomočjo zgornje tabele. Popravljen vabila so mi morali ponovno poslati na moj ele-

ktronski naslov. Seveda smo za vajo skupaj izpolnili preglednico s pomočjo uradnega vabila ene izmed učenk, ki smo ga projicirali na platno.

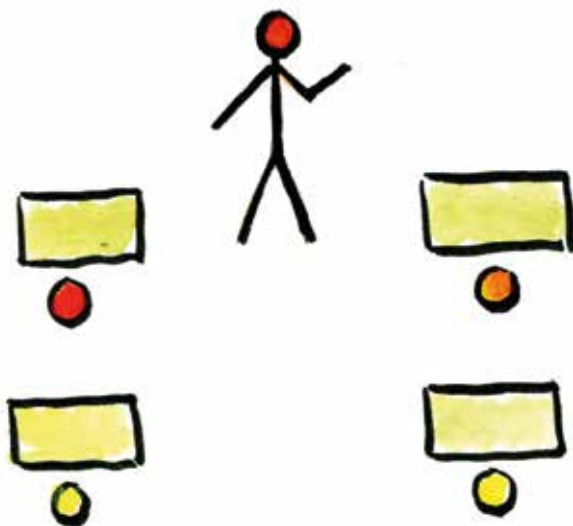
4. Samovrednotenje učencev

Učenci so mi do dogovorjenega datuma vrnilo izpolnjene preglednice in mi poslali popravljen vabila. Vsi učenci tega niso storili, a sem vztrajala tudi pri njih.

Po pričakovanju so učenci površno izpolnili razpredelnico, zato sem jo dopolnila jaz, da sem lahko pri pregledu popravljenih vabil videla, kje so še vedno težave. Le tako sem jim lahko poslala povratno informacijo. Najbolje so samovrednotili zgradbo uradnih besedil, največ težav pa je bilo pri pravopisu (vejica pri vrinjenem datumu, pred vezniki, pred in sicer, pika pri pozdravu v obliki povedi, velika oziroma mala začetnica za nagovorom). Težave so imeli tudi pri presledku za ločilo.

5. Povratna informacija

Nato sem pregledala še njihova popravljen vabila in jim po elektronski pošti poslala povratno informacijo. Prosila

sem jih, da odpravijo napake in mi uradna vabila pošljejo še enkrat.

Primer povratne informacije:

Še vedno je nekaj napak:

- **za nagovorom je vejica, torej sledi mala začetnica,**
- **še vedno ni točnega kraja (učilnica ali jedilnica),**
- **za pozdravom je pika, ker je v obliki povedi (Lepo vas pozdravljamo.),**
- **za piko je presledek (7. b).**

Prosim, odpravi napake in mi vabilo pošlji še enkrat.

Lep dan ti želi tvoja učiteljica slovenščine!

Večina učencev je zelo odgovorno in natančno odpravila večino napak pri pisanju uradnih vabil, pri nekaterih pa je bil viden velik napredek. Primeri sledijo pri poglavju o dokazih.

Vztrajala sem tudi pri tistih, ki so nalogo opravili zelo površno, saj so mi vabilo poslali večkrat in tako odpravili vsaj večje napake. V nekaterih primerih sem uporabila tudi vrstniško vrednotenje, ki se v teh primerih izkaže za zelo uspešno.

6. Dokazi

Med dokazi navajam dva primera.

Prvi je primer učenca, ki je pri pisanju uradnega vabila prvič pozabil na naslov prejemnika, težave so mu povzročale vejice in tudi podpis ni bil ustrezen. Po samovrednotenju in moji povratni informaciji je te težave opravil.

Še večji napredek je viden v drugem primeru, saj učenka pri pisanju prvega vabila ni navedla naslova pošiljatelja in naslova prejemnika, vabila ni napisala v imenu celega razreda, težave pa so ji povzročale tudi vejice.

Po samovrednotenju in moji povratni informaciji je učenka dojela zgradbo uradnega besedila, pri podpisu je dodala tudi svoje sošolce, odpravila pa je tudi pravopisne pomanjkljivosti.

Imena, priimki in naslovi so zaradi varovanja» zasebnih podatkov spremenjeni.

Vabilo 1

Matej Horvat
Gregorčičeva 3
2250 Ptuj
Ptuj, 24. 9. 2018

Zadeva: VABILO

VABILO

Spoštovani gospod župan!

Vabimo vas na literarni večer, ki bo v petek 2. 10. 2018 ob 17. uri v telovadnici OŠ ljudski vrt Ptuj.

Lep pozdrav

Učenci 7. b razreda,
učitelj in učiteljica

Vabilo 1: napisano po samovrednotenju in povratni informaciji

Matej Horvat
Gregorčičeva 3
2250 Ptuj
Ptuj, 24. 9. 2018

Marjan Zemljič
Mestni trg 1
2250 Ptuj

VABILO

Spoštovani gospod župan!

Vabimo vas na literarni večer, ki bo v petek, 2. 10. 2018, ob 17. uri v telovadnici OŠ ljudski vrt Ptuj. Vljudno vabljeni.

Lep pozdrav

Matej Horvat
v imenu učencev 7. b

Vabilo 2

Ptuj, 20. 9. 2018

VABILO

Spoštovani gospod župan!

Vabim vas na literarni večer, ki bo v petek 28. 9. 2018 ob 17. uri v osnovni šoli Ljudski vrt. Vljudno vabljeni.

Lep pozdrav

Sara Krajnc,
učenka 7.b razreda

Vabilo 2: napisano po samovrednotenju in povratni informaciji

Sara Krajnc
OŠ Ljudski vrt
Župančičeva ul. 10
2250 Ptuj

Ptuj, 20. 9. 2018

G. Marjan Zemljič
MO Ptuj
Mestni trg 1
2250 Ptuj

Zadeva: Vabilo

Spoštovani,

vabimo vas na literarni večer, ki bo v petek, 28. 9. 2018, ob 16. uri v jedilnici šole Ljudski vrt. Vljudno vabljeni.

Lep pozdrav

Sara Krajnc
v imenu učencev 7. b

Sklep

V vseh primerih ni viden tolikšen napredek, a v večini primerov so učenci dojeli in odpravili vsaj svoje večje napake. Sprejeli so večjo odgovornost za odpravo svojih napak, saj so jih sami vrednotili. Razen tega so dobro sprejeli in razumeli tudi mojo povratno informacijo in odpravili večino svojih napak.

Vse to so cilji formativnega spremljanja, ki ni samo pomoč pri učenju, temveč učence navaja na samostojnost in prevzemanje odgovornosti, kar je v procesu učenja zelo pomembno.

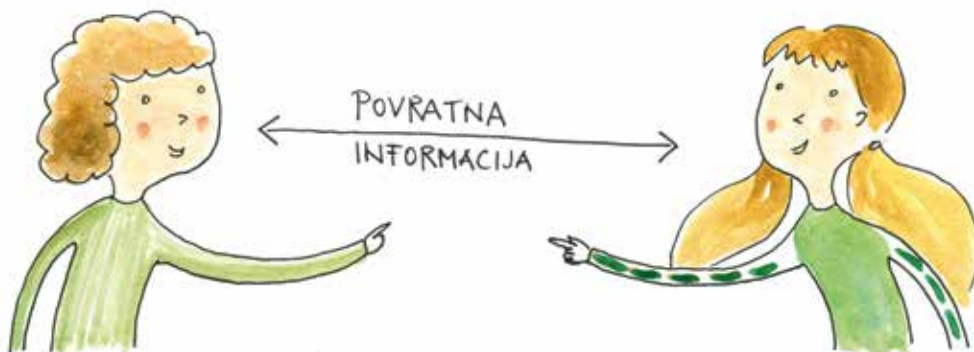
Za projekt sem porabila nekoliko več časa, potrebovala pa sem tudi nekoliko več vztrajnosti in potrpežljivosti kot pri klasičnem načinu poučevanja. A za učitelja je največja nagrada, kadar skupaj z učenci doseže zastavljene cilje.

Viri in literatura

Brunauer, Bizjak, Borstner, Cotič Pajntar, Eržen, Kerin, Komljanc, Kregar, Margan, Novak, Rutar Ilc, Zajc, Zore, 2016: Formativno spremljanje v podporo učenju, Priročnik za učitelje in strokovne delavce, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.

<http://www.poslovni-bazar.si/?article=586&mod=articles> (2. 11. 2018)

Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina, 2011: (Elektronski vir). Ljubljana: ministrstvo za šolstvo: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf (2. 11. 2018)

Bojana Modrijančič Reščič | Šolski center Nova Gorica, Elektrotehniška in računalniška šola

Ženske med umetnikom in človekom – Razmišljanje ob knjigi Petra Kolška *Reci tvoji roki, da jo poljubljam*

*An artist and a Man and His Women –
Reflection on the Book »Reci tvoji roki, da jo poljubljam« by Peter Kolšek*

Izvleček

Ključne besede:

Ivan Cankar, ženske, ljubezen,
literatura, umetnost pisanja

Prispevek prinaša razmišljanje o vplivu žensk na modernista Ivana Cankarja, na njegovo življenje in delo. Izhodiščno delo Petra Kolška izpostavi ženske iz različnih okolij, ki so zaznamovale moškega, literarnega ustvarjalca, razpetega med domovino in tujino. Skušale so prodreti v njegovo bistvo, ga oblikovati in našle so mesto tudi v njegovi literaturi. Biti človek in hkrati umetnik nekoč je izziv vsem nam, ki skušamo v 21. stoletju razumeti njegovo razpetost med realnostjo in umetnostjo.

Abstract

Keywords:

Ivan Cankar, women, love,
literature, literary art

The article is a reflection on the influence of women on the life and work of the Slovenian modernist writer Ivan Cankar. Peter Kolšek's book, which is used as a reference, introduces women from different environments who made an impact on Cankar as a man and literary artist torn between his home country and the world. They tried to penetrate his essence and shape him, and in doing so, they found their place in his literary work. The idea of what it was like to be a man and an artist in the past is a challenge for anyone trying to understand Cankar's gap between reality and art in the 21st century.

Uvod

V svojem prispevku sem spregovorila o vsestranskem slovenskem piscu Ivanu Cankarju, ki je bil izhodišče razmišljanja o vseh ženskah, ki so skušale prodreti v njegovo dušo. S pomočjo knjige Petra Kolška, z naslovom *Reci tvoji roki, da jo poljubljam*, sem skušala izpostaviti človeka in umetnika obenem, ki je bil izpostavljen ljubezni, literaturi in domovini.

Reci tvoji roki, da jo poljubljam ali razmišljanje o moči ljubezni

Biti umetnik v človeku in biti človek, ki ga močno zaznamuje umetnost, pomeni biti drugačen in si hkrati želeti živeti življenje preprostih. A zaznamovan od sveta, ki narekuje tvoje življenje, in biti značajan, k čemur pripomore vest, pomeni biti tisti, ki velikokrat pobegne od realnih zahtev sveta, hkrati pa je ujet v svojo lastno bit. V tisto, ki so ji pečat dajale mladostne zveze, zrele ženske, nazadnje pa tudi tiste, ki so bile najbolj pismene oz. se jih je dotaknila umetnikova duša. In nenazadnje, rad imeti domovino, jo doumeti, ji skušati dati neizbrisan pečat, hkrati pa od nje sprejeti trpljenje zaradi razmer, v katerih si se znašel kot umetnik. Biti tisti, ki je literarno umetnost sprejel za svojo ljubico, ženo in mater, a je tudi slednjim dajal življenjsko priložnost.

Pisati o Ivanu Cankarju v 21. stoletju pomeni poseben izziv. Še poseben izziv je v času moderne tehnologije spoznavati Cankarjevo korespondenco s pomočjo pisem, razglednic, kartic, ki jih je pošiljal svojim ženskam. Mnogo teh dragocenosti se je tudi izgubilo, saj umetnik ni imel svojega stanovanja, ni imel omare ali police, kamor bi vse odložil. Imel pa je dar pisanja in zaradi nje so nastale nepozabne literarne umetnine. Avtor Peter Kolšek nam jih približa s pomočjo različnih žensk, ki so zaznamovale pesnikovo, pisateljevo in dramatikovo podobo, ob tem pa so trčile na podobo skrbne matere, kmečke žene. Franja Opeka, Helena Pehani, Pavla Kermavner, Anica in Minka Lušin, Albina in Štefka Löffler, Mici Kessler, Mici Pfeifer ter Milena Rohrmann so ga spoznavale kot umetnika in človeka. A ta pojma sta se prepletala ne samo v njegovem življenju, pač pa tudi v njegovih delih, ljubezenskih zvezah. In nista se mogla ločiti. In če bi velikega poeta zaznamovali vsakdanje urejeno življenje z družino in redno službo, bi se moral

posloviti od svoje umetnosti. Tega pa si potihom ni želel, prezgodnja smrt pa ga je iztrgala edini ženski, po kateri je hrepenel – umetnosti.

Ženske, ki so opazile umetnika

Močno literarno sled je v mladem Cankarju pustila 16-letna Franja Opeka z Vrhnike, ki je obiskovala tečaj za vzgojiteljice oz. kot se je takrat reklo za otroške vrtnarice. Tedaj so srednješolci pismom pripisali pesmi, Cankar ji je tudi kaj narisal. Iz njene ga edinega ohranjenega pisma izvemo, da je v ljubezni mislila hudo resno, saj ga bo gorko ljubila in mu ostala zvesta. In tudi smrt ju ne bo razdružila, saj bosta še nad zvezdami večno združena. Njen ljubi pa ji napiše, da bo svojo srečo dosegel v ljubezni z njo, ne more pa se izogniti literarnemu slivospevu: »Saj močnejša kakor svet, močnejša kakor nesreča in usoda je zvestoba. To je krepka ladija na viharnem morju.«¹

Mimo njegovega življenja, kot poglavje naslovi Peter Kolšek v delu *Reci tvoji roki, da jo poljubljam*, je šla tudi učiteljica Helena Pehani. Zanj je bil predvsem dijak, čeprav ji je bilo všeč, da jo je opazil vedno duhoviti mladenič. Nanj je naredila močan vtis, saj ji v črtici *Tičnica* nameni poetično podobo: iz smrekovega gozda močno diši po ciklamah, s katerimi jo obsuje, ko si jih zaželi. Čeprav se v kraj nad Vrhniko poda kasneje, po bolezni, spozna, da ga spremljajo le nagrobni spomeniki. Mladost je odšla, z njo pa lepi dnevi, polni upanja. Da je bila misel na Heleno zelo močna, izvemo v istoimenskem ciklu Helena v novi izdaji pesniške zbirke *Erotika*, ko zapoje: »Šla si mimo mojega življenja in si me gredoč pozdravila; ...«² Kljub temu da je hodil po trnovi poti, je ni pozabil »in iz moje samotne, grenke mladosti se svetijo tiho tvoje oči.«³ To je bilo spomladi leta 1896, poleti ga je že premamila Pavla Kermavner, za katero je njena teta rekla, da je bila prava krasotica. Tudi sicer je ženska zelo vplivala na 17-letnico, ki je živela pri njej na Vrhniki, še posebej, ko je morala revnemu občudovalcu napisati poslovilno pismo. V enem svojih pisem se razkriva kot zaupljiva, mogoče mladostno naivna, saj ne verjame, da ga teta in stric nista prestregla. Vse to, pisateljev opuščeni študij tehnike, tudi izguba štipendije ter zavest, da njegova mati umira, je njuni zvezi zadalo dokončen udarec. Čeprav ji v pismu napiše, da je odkrita in nravna, da je vanjo močno zaljubljen, črtica Utrinek iz mladosti ponudi drugačno sliko. Mladost je podobna pokopališču, saj tako kot včasih zasveti drobna lučka na grobu, zasveti trenutna misel

1 Kolšek, Peter, 2018: *Reci tvoji roki, da jo poljubljam*: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 11.

2 Cankar, Ivan, 1968: Zbrano delo 2. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 9.

3 Cankar, Ivan, 1968: Zbrano delo 2. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 21.

in ugasne. Literarni Pavli ne more izreči besede ljubezen, saj bi to umazalo čisto, začetno obdobje vsakega človeka, kjer ni pretvarjanja, hinavščine in košatih oblačil. Ko se v črtici njeni starši predčasno vrnejo domov, mora on zbežati, ona pa se zlaže, da ji je slabo. Ko on joče, se sprašuje, če je kje prava ljubezen. In čeprav je že leto kasneje v pismu Anici Lušin njuno zvezo imenoval »najneumnejši flirt mojega življenja«⁴, njo pa je označil s patentirano gosko, bi se lahko njuno druženje, seveda brez temnih oblakov, nadaljevalo.

Temni oblaki so se razprli, ko je v njegovo življenje stopila Ana Lušin, tudi Nuša, sam pa jo je ljubkovalno klical Anica. In ne brez razloga. S starejšo sestro Minko je stanovala v ljubljanskem Kolizeju, bila bolehen otrok, saj je v meščanski šoli pri redovnicah veliko manjkala. Ker je mladega Ivana življenje že utrudilo, je bila umirjena 17-letna deklica zanj svetel poetični navdih, ki je močno žarel, svetil je tudi na pot njuni ljubezni. Ne samo pesmi, kakršna je *V parku*, kjer izpostavi Tvoj beli vrat ter kipeče, baržunaste laske, pač pa tudi pismo 9. julija 1898 izžareva svetopisemske dele najlepše ljubezenske pesmi Visoka pesem: »Ti sama si najlepša poezija, – Tvoje oči sta dve nebeški pesmi, ...«⁵ Kam bi še seglo njegovo hrepenenje, lahko le slutimo. Prekinilo ga je kruto, a življenjsko dejstvo, da je moral Ivanov oče krojač v Pulj, kjer je popravljaj vojaške uniforme v glavnem avstro-ogrskem pristanišču. Tudi sin je moral k njemu in sestram, da bi s svojim skromnim honorarjem skrbel zanje. To pa je ljubezen oddaljilo, ne pa ohladilo, saj so jo bogatila vroča pisma. Vendar je ljubljani zaupal tudi prejšnje ljubezenske zveze. Mogoče kanček ljubosumnja, nepredvidljiva mladost, zaznamovana tudi z njeno neozdravljivo boleznijo ter razdalja in včasih nedosledna komunikacija, so odprli razpoko svetle zveze. Zaljubljenost, ki je narekovala začetke pisem Ljubljena Anica!, Ljubljena moja Anica!, Anica moja! Predraga moja Anica! ter zaključke Tvoj Ivan, Tvoj ljubeči te Ivan, in o kateri je pisal prijatelju Župančiču, pa je vendar vsebovala tudi pozdrav njeni sestri Minki, ki je bila od nje starejša dve leti. Jih je brala? Vsekakor ga je zapeljala, da je spoznal tisti neumni flirt. Ko ga je obiskala na Dunaju, se je vanjo zaljubil. Imenuje jo krasna ženska, ki ga je prerodila, bila naj bi, po Cankarjevem mnenju, ženska vseh žensk. In če ga je ona poljubila na ustnice, je on poljubil njen vrat; nastala je črtica *Rdeča lisa*, a je to pomenilo, da je njuna zveza razgaljena. Čisto ljubezensko zvezo z Anico je pretrgala sestra Minka, starejša zapeljivka, ki jo Anton Slodnjak imenuje satanelo, Alojz Kraigher pa namiguje, da se je mogoče

zastрупila. Tudi ona je bila bolna kot sestra Anica in njen oče. Umrila je pri svoji mlajši sestri, pred tem pa je zažgala vsa Cankarjeva pisma. Z Ano, tako jo pisatelj kasneje naziva, obnovi pisanje po treh letih leta 1901. Sam ima že 26 let, ona postane učiteljica. Piše ji o svojem delu in literarnih povezavah z domovino, zanjo pa ve, da pisateljica ne more postati. Njuna zveza se ni mogla obnoviti. Ju je ločila literarna pismenost, saj Anica v pravopisu ni bila dosledna, ali le zavest, da je zanj preveč dragocena, a podobna kristalu, s katerim moraš dragoceno ravnati? Sam se je izogibal poroki, svojo Nušo je klical ...

Njega je že davno klical Dunaj oz. delavsko predmestje Ottakring, z njim pa povezani mati in hči, Albina in Štefka Löffler. Tam je imel najemniški kabinet in mizo, ko se je vselil leta 1899. Mati Albina se je pred revščino bojevala z izdelovanjem kravat, saj jo je brezvestni mož zaradi druge pustil samo, s štirimi otroki. Spoštovala sta se, se podnevi vikala, on jo je nazival mamo in skrbel tudi za njene otroke. Ottakrinška gospodinja je bila stara 34 let, enajst let starejša kot podnajemnik, a mu je puščala veliko svobode. Čeprav manj izobražena, je imela posluš za umetnost. Znala je ceniti umetnika, ga razumela, mu prisluhnila in kot njegova nočna ljubica čakala na poroko. »Spoštoval jo je, ni pa je ljubil, še manj je hrepenel po njej.«⁶ Kljub vsemu ga je zaznamovala, saj se je očetovsko posvečal njenim otrokom. Tudi 13-letni neozdravljivo bolni Malči oz. Amalii, ki jo je obiskoval v ustanovi za neozdravljivo bolne in ji posvetil roman *Hiša Marije Pomčnice*, ki ga je slovenska kritika zavračala. Tudi bolna Malči čaka idealnega ženina, ki ni nihče drug kot Kristus. Čeprav se v ustanovi za prihajajočimi zaprejo velika železna vrata, ko se sprehodijo po mračnem hodniku in občutijo mrzle stene, na eni je celo razpelo z golim in krvavim telesom križanega, dekletom sije sonce. Mračne doline, od koder prihajajo, ne marajo. Vsaka ima svojo usodo. Čeprav mlade, so že izkusile kruto življenje, saj so bile vse bolne. Imele so bolno telo in bolna je bila tudi njihova duša, ki so jo prinesle iz mrzlega sveta, kjer ni nikdar posijalo sonce. Njihov edini stik z realnim svetom je sestra Cecilija, blaga in vesela redovnica, ki zaupa božji volji. Dekleta so se navadila na prijateljico Smrt, ki je bila spoštljiva mamica, hodila je tiho in preštevala jagode na molku, ko je ponoči sedela v kotu. Celo žrebajo zanjo, katero bo prva opazila. Podobne so bile kanarčku Hanzku, ki je presunljivo kričal, ko so mu dekleta odprla vrata kletke. Zanj ta ni pomenila ječe, pač pa ga je varovala pred krutim zunanjim življenjem. A ga je to le poiskalo v podobi Katičinega očeta, brezvestnega pijanca; še nje-

4 Kolšek, Peter, 2018: Reci tvoji roki, da jo poljubljaj: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 39.

5 Kolšek, Peter, 2018: Reci tvoji roki, da jo poljubljaj: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 64.

6 Kolšek, Peter, 2018: Reci tvoji roki, da jo poljubljaj: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 129.

govi piškoti so dišali po žganju. Dekleta so dobila novega prijatelja v podobi premraženega vrabca, ki je padel z drevesa, saj še ni mogel leteti. Ni se hotel sprijazniti s svojo usodo v ustanovi, zato ga je sestra Cecilija imenovala anarhist. Klical ga je zunanji svet, zato se je zaletaval v okno, saj je hotel poleteti v svobodo. Čeprav je vztrajal, mu ni bil dorasel in ta ga je pogubil. Dekleta niso jokala za njim, saj jim je bil tuj, kot jim je bil tuj zunanji svet, iz katerega so prišla. Tina, Lojzka, Pavla, Katica in ostale so imele ranjene duše. Tako kot Malči. Vedela je, da je prišel k njim mladenič, zaradi katerega se je mati popolnoma spremenila. Obljubljala ji je boljše stanovanje, novo pohištvo in dekle je že videlo tudi košek, poln slaščic. A mladi gospod se je poslovil, poslovile so se tudi lepe slike. In Malči, ki svoj dom nosi le v spominu, saj v srcu zanj ni prostora, dočaka svojega ženina – Kristusa. Tudi njena zdrava sestra Štefka Löffler je upala, da je v realnem življenju dobila svojega trenutnega ženina v podobi pisatelja Cankarja. Ko je dopolnila 17 let, je bila že odrasla. Veliki umetnik je spremljal njeno odraščanje v črtici Tinica, ko je imela 12 let. Njen obraz je sicer otroško preprost, a izžareva skrivnost: »... njen obraz je bil še čisto otroški, oči so sijale, Bog vedi, kakor sama Velika noč in ustnice so bile rdeče, sladkosti polne.«⁷ In videl je, da je držala v roki krožnik in se je smejala. Hipen spomin na mater, ki je v roki držala skodelico kave. On se je spremenil kot umetnik, začel jo je risati, najprej z ogljem, nato s čopičem. Njene oči so bile kot veliko, čisto zrcalo. On v črtici začuti, da se je človek spojil z umetnikom v sebi, da je postal popoln. A ko jo poljubi, to lepoto prekine. Premamil ga je otroški obraz, zamenja ga strast po telesu. In to umaže človeka. Ko Tinico spremi v gledališče, jo vabi brezskrbno življenje, umetnost se je ne dotakne. Kot se ni Štefke, ki je bila brezskrbno dekle, kolikor se je to dalo. Z materjo je preživljala družino, upala je, da se pisatelj vrne na Dunaj, čeprav je ta oči že vrgel na Mici Kessler, »lepo mladenko iz ugledne ljubljanske familije«.⁸ Bila je drugačna kot Štefka, ki je bila tudi prepirljiva, polnega telesa, na pogled ni delovala kot umetnikova muza. Kljub temu jo je potreboval, kar potrjuje obsežna korespondenca, a je ni nikoli peljal na nobeno prireditev. So mu bila preprosto dekleta nujna, da se je lahko izpričal v družbi meščank? A imel je že 31 let, zato je verjetno razmišljal tudi o poroki. Ker je bil zanj potreben denar, je moral najti redno službo. Bi zmožgel vse to? Da bi umetnost zamenjalo vsakdanje enolično življenje? In umetnik v njem? Čeprav je 12 let mlajša Štefka upala na zakon, je

njena mati Albina o tem dvomila. A njegova značajnost ga je vlekla k mladenki, saj je vedel, da je ne sme razočarati. Posebej še, ko je leta 1908 zanosila in kmalu zatem splavila. On je dvomil v očetovstvo, saj naj bi obstajal sosed Johann, s katerim se je Cankar tudi stepel. Mlada Štefka spoznava tudi drugo plat svojega zaročenca. Ko je pijan, jo žali, je jezen in siten. In čeprav družino podpira tudi z denarjem, se stvari obrnejo, ko tolče hudo revščino pod Rožnikom, v hotelu Tivoli. Tedaj mu ona pošlje nekaj denarja ter božično potico. A dolgoletni ženin je kmalu utihnil, ljubezensko agonijo večnega čakanja pa je zaključila Štefkina mati Albina z velikonočno čestitko ter preprostim pripisom: »Pošilja zapuščena družina. Bog Vas varuj!«⁹ Prejel je tudi družinsko fotografijo, ki je bila posneta v njegovem preurejenem ottakrinškem kabinetu. Kljub slabi vesti je utihnil brez opravičila in zahvale. Pomagala mu je tudi razdalja tujega mesta in materinska domovina, posebno Bled, tam pa Kesslerjeva počitniška hiša.

Kesslerjeva družina ga je cenila kot umetnika, za zeta pa slovenskega boema ne bi hoteli. Učiteljica Mici je sledila svoji mladosti, bila kot 17-letnica še nepripravljena na kaj globljega. Zanimivo je, da si je on dopisoval tudi z njeno materjo, kot je to počel z Albino, a med njim ni bilo ljubezenskih vezi. Dekletu je bila umetnikova pozornost nedoumljiva, ko ji je pošiljal rdeče nageljne v ložo, ko jo je čakal po pouku in jo spremljal v šolo. Ona je uživala življenje, a kot bi rekla njena mati Marija, »če bi bila jaz zaljubljena, bi šla preko vseh ovir«.¹⁰ Ko pa je bil med 1. svetovno vojno zaprt na Gradu, ga je obiskovala. Prijatelja sta ostala do njegove smrti. Tudi na Rožnik je zašla z Mileno Rohrmann, ki je veljala za Cankarjevo nevesto in se je tako tudi počutila. Z mlado Mici Kessler pa se je poslovila tudi njegova mladost, predvsem pa je bila ta roža čudotvorna, kot je izjavil Alojz Kraigher, za Cankarja kot človeka in umetnika nedosegljiva. Bogata meščanka je poznala drugačno okolje, zapleten pisateljev svet je ni mikal, tudi razumela ga ne bi.

Zanimivo je, da se je vsestranski umetnik zapletel tudi s poročeno rožniško gospodinja Mici Pfeifer, ki je posestvo z gostilno na Rožniku prevzela od svoje sestre Štefanije Franzot oz. Nine Bergman, kot jo je imenoval in kot se je podpisovala tudi sama. Če je bil najprej v novem domu zelo zadovoljen, kasneje ni mogel uteči posesivni Mici, ki ga je držala na vajetih tako finančno kot erotično. Ker je bil znana osebnost in je marsikdo zavil na Rožnik zaradi

7 Cankar, Ivan, 1920: Mimo življenja. Ljubljana: Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, str. 84.

8 Kolšek, Peter, 2018: Reci tvoji roki, da jo poljubljam: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 132.

9 Kolšek, Peter, 2018: Reci tvoji roki, da jo poljubljam: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 160.

10 Kolšek, Peter, 2018: Reci tvoji roki, da jo poljubljam: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 173.

njega, je imel zastonj stanovanje in hrano, njen ujetnik pa je bil tudi telesno, saj je bil Micin mož le človek na papirju. Šla je celo tako daleč, da je kar sama odkupila rokopis, da je njen podnajemnik ostal doma. Čeprav so ga poklicali v vojsko v Judenburg, se je kmalu vrnil, leta 1915 pa se je rodila Mira, ki naj bi bila njun otrok. Ljubosumni oče je dvomil ... Čeprav naj je ne bi ljubil, so med njima obstajala pisma, ki jih je ona pred smrtjo zažgala. A je zaznamovala njegovo literarno življenje, saj v črtici *Rumene rože* izpostavi zakonca, ki si po šestih mesecih zveze nimata kaj povedati, le darilo njegove ljubice rumene rože konča na smetišču. Zakonska žena se spomni na mladega črnega fanta, ki je plesal z njo na svatbi in jo poljubljal ...

A veliki Cankar v življenju vendar ni dočakal svoje svatbe. Na svoj način si jo je želel, a ni vedel, kaj mu bo prinesel zakon. Ga bo utesnjeval, mu kratil umetnost, svobodo? Mnoge ženske so mu prekrizale pot, a po Štefki Löffler je bila Milena Rohrmann tista, ki je veljala za njegovo dokončno družico. Spoznala sta se pri Kesslerjevih leta 1907. Ni bila lepa kot Mici Kessler, a je bila med vsemu Cankarjevimi ženskami najbolj pismena. Prebrala je vse, kar je napisal, ljubila je umetnost in njega. Najprej mu je previdno pisala, nekoliko anonimno, a ji je odgovoril. Kasneje ji je pošiljal razglednice, prvo pravo pismo pa ji je napisal leta 1913 in ga naslovil *Draga Milena*. Najprej jo je prosil za denar, kasneje mu ga je sama dajala. In čeprav učiteljica, je bila najstarejša hči velike in premožne trgovske družine. Pri njej lahko vidimo, da je Cankarjeva korespondenca Mileni neposredna, brez mladostno tipajočih, kasneje previdnih vzvišenih besed. Ohranja dostojnost, a pisca se približujeta drug drugemu, skušata hoditi po isti poti. In čeprav je umetnik v pismih rad poljubljal usta, previdno in strastno, v pismu Štefki napiše, da poljublja tudi njena lica, debele ročice, pri Mileni pa ne pošilja poljuba le na sredino ust, pač pa ji poljublja tudi obe roki. Zdi se, kot da se je na obe obrnil neposredno, kot da ne bi bilo vmes pisem. In obe sta bili njegovi nevesti, sicer nesojeni. Pri prvi je ljubezenska zveza zrasla iz otroškosti, pri drugi pa je bila zavzetost za kulturo in pismenost tista, ki je razmerje napravila obetavno, zrelo. Mogoče je bila Anica nad obema, a je iz besed razbrati, da je bila preveč krhka, preveč dragocena, da bi mogla biti njegova življenjska sopotnica. Tako dragocenost bi realno življenje v temni dolini umazalo, jo poteptalo, ji zadalo nepopravljive posledice. V razmerje z intelektualko Mileno je posegla dokončna nevesta – smrt. Ona je njegovo telo sprejela v družinski grob, kasneje je celo poskrbela za spomenik slovenske moderne.

Kaj še dodati k Cankarjevimi ženskam?

Bile so mlade, učiteljice, iz kmečkega in meščanskega sveta, manj ali bolj jih je zanimala umetnost, vsekakor pa so v njem videle človeka, ki je bil zapiisan umetnosti. Nekatere so odkrito slutile, da niso edine ženske v njegovem življenju, saj jih je prevarala pisana beseda. Skušale so mu dopovedati, da je predvsem človek, a sam je vedel, da ni kot drugi. Potreboval je še drugo polovico sebe, torej svobodno možnost, da bo lahko pisal. Ne smemo pozabiti tudi njegove matere, ki je bila z njim v najnežnejši dobi, zaradi katere je pridobil vest, ki ga je vedno opominjala, pa razmer v domovini, ki niso bile lahke, a so mu vzbudile čut za socialne krivice. Kako torej sestaviti dele v eno celoto? V tisto, ki bi bila bogata zaradi delov in ki je ne bi trgali na kose, jo delali dvomljivo v svoj prav? Zdi se, da so ti deli živeli v celoti vsak zase, v skupek se niso mogli stopiti. Mogoče bi bilo to možno, če bi imel reden prihodek, stanovanje, omaro, polico, kamor bi odložil svoja dela? A zaslužek je polzel, kot je prišel, in to ga je delalo jezljivega. Kljub vsemu pa je iskal vedno nova izhodišča za besede, ki so se stapljale v črtice, novele, povesti, romane, drame. In tudi v teh delih so vse njegove ženske zavzele neminljivo mesto, kar pomeni, da so mu segle v srce in dušo. Povzdigoval jih je, zapisoval besede, ko ni zmogel več, je preprosto utihnil. A imel je vest. Mogoče se je o ljubezni, ženskah, sebi in umetnosti najbolje izrazil v pismu Anici: »*Zakaj vse, kar je lepega, kar stoji visoko nad temnim vsakdanjim življenjem, vse to ima izvor v ljubezni. Jaz mislim, da kdor ni zaljubljen, ne more biti umetnik. Njegova duša je brez perotij in njegovo srce je mrtvo ...*«¹¹

Viri in literatura

- Bernik, France idr., 1986: Ivan Cankar, *Dela II*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cankar, Ivan, 1968: *Zbrano delo 2*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Cankar, Ivan, 1974: *Zbrano delo 21*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Cankar, Ivan, 1975: *Zbrano delo 22*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Cankar, Ivan, 1974: *Črtice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cankar, Ivan, 1920: *Mimo življenja*. Ljubljana: Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.
- Kolšek, Peter, 2018: *Reci tvoji roki, da jo poljubljam*: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga.

¹¹ Kolšek, Peter, 2018: *Reci tvoji roki, da jo poljubljam*: Ivan Cankar in ženske. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 80.

Moja rodna domovina – Lipa kot simbol slovenstva

Osrednja, najvišja predstavniška in zakonodajna institucija Republike Slovenije je odprla vrata nagrajenim mladim literatom 11. vseslovenskega literarnega natečaja

Prebujajoče se spomladansko drevje in samo nebeško sonce se je z mladimi besednimi ustvarjalci smejalo v slovenski prestolnici tisto sredo, 17. aprila 2019, ko smo vstopali v hram demokracije, v dvorano drugega doma našega parlamenta. Med nagrajenci z medaljo sta tudi Dobrepoljca, šestošolka **Rebeka Rotar** (mentorica Ema Sevšek) in sedmošolec **Mark Krašna** (mentorica Polona Otoničar Pajk).

Literarni natečaj že vsa ta leta za osnovnošolce Republike Slovenije in osnovnošolce v zamejstvu razpisuje Združenje veteranov mesta Ljubljane in OŠ Vič pod častnim pokroviteljstvom predsednika Boruta Pahorja. Voditeljica prireditve je zato najprej povabila, da zbrane nagovori Igor Potočnik, predsednik Združenja veteranov mesta Ljubljane 90–91. V nagovoru je izpostavil lipo, zasajeno ob osamosvojitvi naše države, »ki danes v Valvasorjevem parku v Ljubljani mimoidoče opominja na dogodke v Sloveniji pred skoraj tremi desetletji«. In omenil najznamenitejšo, domnevno najstarejšo lipo na Slovenskem (več kot 700 let) – Najevsko lipo, pod katero je bilo avgusta leta 1991 »prvo srečanje slovenskih državljanov, da bi ohranili izročilo prvobitne demokracije v vaških skupnostih, kjer je tesna povezava z ljudstvom ključna. Lipa simbolizira vračanje k lastnim koreninam ter priložnost, da se novodobne vaške starešine vprašajo o svoji zavezanosti njenim temeljnim vrednotam«. In poudaril, da nam vsaka zapisana misel mladih literatov da misliti, da sta vsem starim ljudstvom in pozneje narodom »posamezno drevo in narava pomenila vse: hrano, vodo, zavetje in varnost. In naravo so obvarovali, da smo lahko danes tukaj, da se zavedamo svoje edinstvenosti, da razmišljamo ob literarnih delih, enostavno – da smo«.

Višji praproščak Andrej Jurjevič, veteran vojne za Slovenijo 1990–1991 in idejni oče literarnega natečaja, je v nagovoru

izrazil veliko hvaležnost slovenskim mladim literatom, ki so čuteče, razmišljujoče in kritično pisali o narodu in domovini, ter poudaril, da njihove stvaritve »dajejo upanje, da bo lipa kot simbol slovenstva stala in obstala na tem prelepem koščku nebes pod Triglavom«.

Vsi prisotni smo iskreno zaploskali osrednjemu govorniku Alojzu Kovšci, predsedniku Državnega sveta, potem ko je povedal, da je dvorana Državnega zbora že večkrat pokala po šivih, a še nikoli ni tako pokala »od mladosti veselja in zadovoljstva. To je izjemen dogodek /.../ Mladi, vi ste tisti, ki boste ustvarjali nov svet. Ničesar nam ne manjka. /.../ Potreben je samo pogum in ustvarjalnost. Kakor so se vaši očetje zavedali svoje vloge in leta 1991 šli pred tanke, tako vi pojdite pred račune, formule, pred druge zahteve. Zmagajte. Postanite modri, učeni«. Spregovoril je o pomenu slovenskega jezika in pisane besede, temeljih našega zgodovinskega obstoja, in dodal, da je knjiga v slovenskem jeziku temelj naše kulture, da je izid vsake slovenske knjige pravi praznik.

Slovesno je Alojz Kovšca podelil priznanja z medaljo najboljšim dvajsetim ustvarjalcem iz Slovenije in zamejstva; Igor Potočnik, predsednik Združenja veteranov 90-91 mesta Ljubljane in bivših ljubljanskih občin, pa je podelil priznanja še drugim ustvarjalcem kakovostnih besedil. Vse pesmi in prozna besedila so zbrani v lično opremljenem zborniku – dragocenem darilu mladim, mentorjem in drugim prisotnim na prireditvi.

Da smo lažje podoživeli svečan trenutek, sta po podelitvi s svojo virtuoznostjo obogatili dogodek mladi vrhunski glasbenici tolkalistka Petra Vidmar in saksafonistka Larisa Marjanović. Za pravo mladostno kulturno vzdušje pa je poskrbel pevski zbor OŠ Vič z zborovodjem Nejcem Novakom ter njihovi učenci, ki obiskujejo glasbeno šolo.

Posebno priznanje za največ poslanih kakovostnih besedil je prejela Osnovna šola Bogojina, šola iz obrobja Slovenije, kjer se morajo mnogo bolj kot v osrčju Slovenije truditi za krepitev narodne zavesti, še trdneje morajo ljubiti domovino, dom, domačo pokrajino, slovenski jezik.

Nagovoril nas je tudi Sašo Vlah, ravnatelj po številu učencev največje slovenske osnovne šole (OŠ Vič), nekdanji vodja na podružnični šoli v Ponikvah in učitelj razrednega pouka na videmski šoli. Tudi tokrat se je po končani prireditvi posebej razveselil kar dveh dobrepoljskih nagrajencev. Po zaključku prireditve nas je pozdravil tudi domačin višji praproščak Robert Rotar, brigadni podčastnik 1. brigade Slovenske vojske, letos še s posebnim zanosom in ponosom na nagrajeno nečakinjo Rebeko, ki je svoja občutenja o podelitvi in celotni prireditvi takole ubesedila:

»Sreda, 17. 4. 2019, je bil zame in druge nagrajence literarnega natečaja »Moja rodna domovina – Lipa kot simbol slovenstva« poseben dan. Bil je dan podelitev priznanj v Ljubljani, natančneje v parlamentu.

Že zjutraj so me prevevali veseli, a vendar tudi malo strahu vzbujajoči občutki. Mami mi je rekla, da je to trema. »Pa saj ne bom nastopala,« sem ji odgovorila. »Ne, ne boš, res je. Trema imaš pred nepoznanim in pred pričakovanjem,« me je mami na svoj način pomirila. Vožnja v Ljubljano je minila zelo hitro. Na

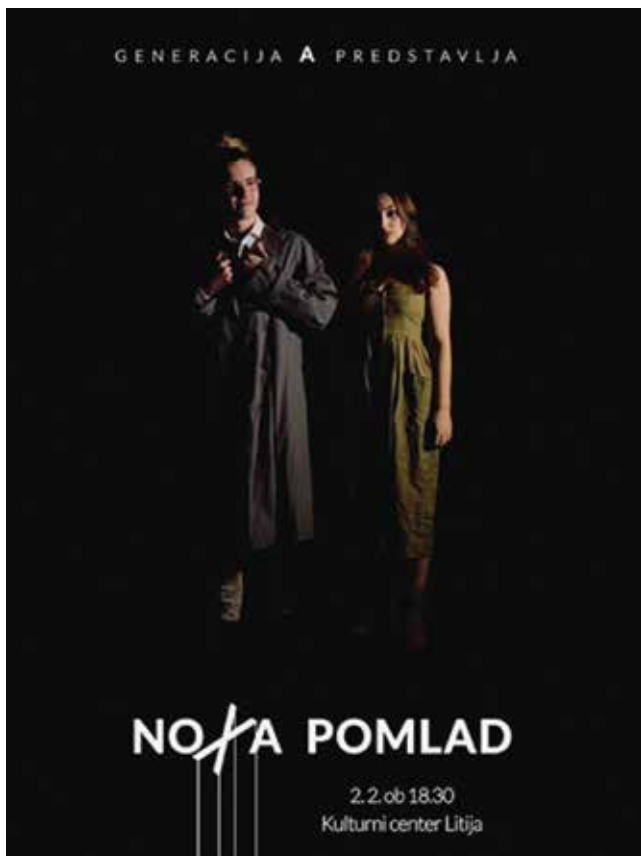
OŠ Vič so nas lepo sprejeli in pogostili s kosilom. Sledila je vožnja do parlamenta. Tam so nam veterani vojne za Slovenijo razložili potek podeljevanja priznanj in nas podučili o bontonu v parlamentu. Ko so nas posedli v dvorano Državnega sveta, sem se počutila zelo pomembna, saj so poleg nas tam že sedeli vidnejši predstavniki Slovenske vojske, mornarice, veterani vojne za Slovenijo in drugi. Ob vsem pričakovanju in tremi zagledam v množici strica Roberta, ki je pripadnik Slovenske vojske. Pomaha mi. V trenutku pozabim na tremo in prireditev se je začela. Poklicana sem bila med prvimi. Ponosno odkorakam po priznanje in zlato medaljo. Priznanja je podeljeval Alojz Kovšca, predsednik Državnega zbora. Stisne mi roko in me še povpraša, kje živim. Pogledam po dvorani in vidim, kako mami in ati ploskata. Težji in resnejši del je za mano. Po koncu podelitve nas razdelijo v dve skupini. Prva odide na ogled starega dela Ljubljane, druga pa se odpelje z ladjico na ogled delčka mesta po Ljubljani. Po končanih ogledih me mami in ati odpeljeta še na super sladoled. Utrujeni, a polni lepih spominov se odpravimo domov.

V čast sem si štela, da je bilo moje besedilo V seneci stoletnih lip največjega slovenskega lipovega gaja izbrano za priznanje z medaljo med toliko prispelimi proznimi besedili in pesmimi. Bila je čudovita izkušnja.«

Janoš Železnik | KGBL in Gimnazija Litija

Nova pomlad?

Dovolj bo že samo pomlad

Glasbeno-gledališka predstava *Nova pomlad* je zadnje v vrsti del mlade skladateljice Eve Ostane, ki se je že podpisala pod glasbene prireditve literarnih zgodb, tokrat pa se v vlogi avtorice zgodbe preizkuša kar sama. Predstava glasbeno in narativno sicer izhaja iz žanrskih osnov muzikala, vendar pa jih po tehtnosti in zahtevnosti zastavljenih vprašanj v nekem smislu tudi presega. Boj za premoženje in družbeni položaj je sicer pogost motiv literarnih zgodb, vendar pa *Nova pomlad* ni le zgodba o tem. Skuša razmišljati tudi o težjih, družbeno morda celo pomembnejših vprašanjih. Eno takšnih je gotovo vprašanje pomena tradicije. Ali je tradicija oziroma tradicionalno lahko argument proti družbenim spremembam, ki rušijo ustaljene družbene in osebne vzorce ter posledično spreminjajo naš odnos do sveta in ljudi okoli nas? Ali je tradicionalno tudi dobro? Kateri del tradicionalnega je dober? Dober za koga? V povezavi s temi in podobnimi vprašanji ni daleč do razmišljanja o tem, kako nadomestiti stare miselne vzorce z novimi, boljšimi. Kdo je tisti, ki to lahko doseže, in na kakšen način? Koga družba vidi v vlogi voditelja? Je res ljubezen tista vrlina, ki jo mora imeti dober vodja, ali nas ljubezen pogosto zapelje v iracionalna, za nas in okolje slaba dejanja? So dejanja ljubezni tudi vedno dobra dejanja, ki sledijo splošnemu, skupnemu dobremu, ali je ljubezen izrazito egoistično čustvo, ki je lahko pri odločanju o

skupnem prej slepilo kot vodilo? Nobena glasbena ali gledališka predstava seveda ne more ponuditi dokončnih odgovorov na takšna in podobna vprašanja, tako tudi ne *Nova pomlad*. Vendarle pa, kot se sprašuje junakinja Sara v predstavi – »Ne vidiš lepote v moji ambiciji?«. Prav to se zdi največja vrednost *Nove pomladi*: njena ambicija zastaviti si težka, tehtna vprašanja brez upanja na dokončen odgovor, vendar pa z zaključno ugotovitvijo, da se je pomlad v resnici že začela – in sicer s postavljanjem pravih vprašanj. Ker si jih s predstavo zastavljajo mladi, lahko upamo na dolgo, vroče poletje.

Formativno spremljanje v podporo učenju

Priročnik za učitelje in druge strokovne sodelavce

Priročnik obsega 7 zvezkov, zbranih v mapi,
cena 12,40 €

- Zakaj formativno spremljati
- Nameni učenja in kriteriji uspešnosti
- Dokazi
- Povratna informacija
- Vprašanja v podporo učenju
- Samovrednotenje, vrstniško vrednotenje
- Formativno spremljanje v vrtcu

Priročniki po predmetih in področjih

Formativno spremljanje kot podpora učencem s POSEBNIMI POTREBAMI

Formativno spremljanje na RAZREDNI STOPNJI

Formativno spremljanje pri MATEMATIKI

Formativno spremljanje pri ZGODOVINI

Napovedujemo:

Formativno spremljanje pri DELU SVETOVALNIH DELAVCEV

izid
2019

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

STROKOVNA REVIIJA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE Z VAMI ŽE 50 LET

- V reviji priznani slovenski strokovnjaki s področja šolstva objavljajo aktualne strokovne in znanstvene prispevke.
- Dajemo »glas učiteljem«, ki jih vabimo k pisanju prispevkov, v katerih s konkretnimi opisi osvetljujejo primere dobrih praks.
- Pozornost namenjamo sodobnim pedagoškim trendom – pristopom, ki spodbujajo aktivno vlogo učencev.
- Posvečamo se spodbudnemu in varnemu učnemu okolju oz. vzgojnim in psihosocialnim temam.
- Skrbimo za profesionalni razvoj učiteljev in za uveljavljanje učiteljskega poklica.
- Osredotočamo se tudi na pedagoško vodenje in poslanstvo ravnateljev, saj predstavljajo enega ključnih vzvodov za spremembe v šolstvu.

Ponosni smo, da smo že
50 let prisotni v slovenskem
šolskem prostoru.

Revija, ki je sooblikovala
že naše učitelje, učitelje
naših otrok in zdaj učitelje
milenijske generacije.

Nova
grafična
podoba

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Naročanje:

P Zavod RS za šolstvo, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana

T 01 300 51 00

F 01 300 51 99

E zalozba@zrss.si

S www.zrss.si

facebook ZRSS

twitter ZRSS